

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών
Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

Διπλωματική εργασία:

«Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Έκταση, αιτία, συνέπειες»

Όνοματεπώνυμο φοιτήτριας: Χεκίμη Ασπασί (ΑΜ : περ20045)

Όνοματεπώνυμο επιβλέπων: Βαβούρας Ιωάννης, Ομότιμος Καθηγητής

Αιγάλεω, 2022

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών
Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

Διπλωματική εργασία:

«Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Έκταση, αιτία, συνέπειες»

Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: Χεκίμη Ασπασί (ΑΜ : per20045)

Ονοματεπώνυμο επιβλέπων: Βαβούρας Ιωάννης, Ομότιμος Καθηγητής

Αιγάλεω, 2022

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών
Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

Master Thesis:

«Tax evasion in Greece: Size, causes, consequences»

Full name of student: Heqimi Aspasi (RN : pep20045)

Full name of supervisor: Vavouras Ioannis, Emeritus Professor

Aigaleo, 2022

Τίτλος εργασίας

«Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Έκταση, αιτία, συνέπειες»

Εγκρίθηκε από την εξεταστική επιτροπή στις 12/10/2022

A/A	Όνοματεπώνυμο	Βαθμίδα / Ιδιότητα	Υπογραφή
1	Ιωάννης Βαβούρας	Ομότιμος καθηγητής Παντείο Πανεπιστήμιο	
2	Δημήτριος Σταυρουλάκης	Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
3	Ανδρέας Αλεξόπουλος	Επίκουρος καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	

Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Χεκίμη Ασπασί του Πολυζώη, με αριθμό μητρώου περ20045, φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Δημόσια Οικονομική και Πολιτική του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι :
«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η δηλούσα

Χεκίμη Ασπασί/Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Περίληψη

Η φοροδιαφυγή είναι μια παράνομη δραστηριότητα κατά την οποία ένα πρόσωπο (φυσικό πρόσωπο) ή μια οντότητα (νομικό πρόσωπο) αποφεύγει σκόπιμα να πληρώσει μια πραγματική φορολογική υποχρέωση. Η φοροδιαφυγή είναι μια δραστηριότητα που συνδέεται συνήθως με την άτυπη οικονομία. Ένα μέτρο της έκτασης της φοροδιαφυγής (το «φορολογικό κενό») είναι το ποσό του μη δηλωθέντος εισοδήματος, το οποίο είναι η διαφορά μεταξύ του ποσού του εισοδήματος που πρέπει να δηλωθεί στις φορολογικές αρχές και του πραγματικού ποσού που πρέπει να δηλωθεί. Η φοροδιαφυγή είναι μια από τις βασικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές αρχές στην προσπάθεια τους να επιτύχουν τη δημοσιονομική εξυγίανση. Ενώ ο αρνητικός αντίκτυπος της φοροδιαφυγής στα κρατικά έσοδα είναι καλά κατανοητός από το ευρύ κοινό, οι άλλες οικονομικές και οι κοινωνικές επιπτώσεις της φοροδιαφυγής είναι λιγότερο σαφείς. Η φοροδιαφυγή είναι ένα σύνθετο φαινόμενο και έχει διαρθρωτικό χαρακτήρα, καθώς μειώνει την αποτελεσματικότητα της οικονομίας και αυξάνει την κοινωνική ανισότητα, στρεβλώνοντας την κατανομή και την ανακατανομή των πόρων τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα. Η φορολογία και, κατ' επέκταση, η φοροδιαφυγή επηρεάζουν το διαθέσιμο προσωπικό εισόδημα, επηρεάζοντας με την σειρά τη δομή της οικονομίας. Παρακάτω έγινε μια εκτενής αναφορά σχετικά με το ζήτημα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα και συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκε μια έρευνα σε πολίτες της Ελλάδας σχετικά με την έκταση, τα αίτια και τις συνέπειες της φοροδιαφυγής γενικότερα.

Λέξεις κλειδιά : Φοροδιαφυγή, κοινό, φορολογία, ανάπτυξη, προσφορά, ζήτηση.

Abstract

Tax evasion is an illegal activity in which a person (natural person) or an entity (legal entity) deliberately avoids paying a real tax liability. Tax evasion is an activity usually associated with the informal economy. A measure of the extent of tax evasion (the "tax gap") is the amount of undeclared income, which is the difference between the amount of income to be declared to the tax authorities and the actual amount to be declared. Tax evasion is one of the main challenges facing the Greek authorities in their efforts to achieve fiscal consolidation. While the negative impact of tax evasion on government revenue is well understood by the general public, the other economic and social consequences of tax evasion are less clear. Tax evasion is a complex phenomenon and has a structural character, as it reduces the efficiency of the economy and increases social inequality, distorting the distribution and redistribution of resources both in the short and long term. Taxation and, consequently, tax evasion affect disposable personal income, in turn affecting the structure of the economy. Below is an extensive report on the issue of tax evasion in Greece and specifically a survey was conducted on Greek citizens on the extent, causes and consequences of tax evasion in general.

Keywords: Tax evasion, public, taxation, development, supply, demand.

Περιεχόμενα

Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας.....	VII
Περίληψη.....	IX
Abstract.....	XI
Περιεχόμενα.....	XIII
Περιεχόμενα διαγραμμάτων.....	XV
Περιεχόμενα πινάκων.....	XVII
Εισαγωγή.....	XIX
Κεφάλαιο 1 ^ο : Τα χαρακτηριστικά της φοροδιαφυγής.....	1
1.1 Η έννοια και τα χαρακτηριστικά της φοροδιαφυγής.....	1
1.2 Ο διαχωρισμός της έννοιας της φοροδιαφυγής από την φοροαποφυγή.....	2
1.3 Η μελέτη του φαινομένου της φοροδιαφυγής.....	4
1.4 Οι αιτίες της φοροδιαφυγής.....	6
1.4.1 Οι νομοθετικές / πολιτικές αιτίες.....	6
1.4.2 Οι τεχνολογικές αιτίες.....	14
1.4.3 Οι γραφειοκρατικές / οργανωτικές αιτίες.....	16
1.4.4 Οι διαρθρωτικές αιτίες.....	19
1.4.5 Οι πολιτισμικές αιτίες (φορολογική κουλτούρα).....	21
1.5 Η χαρτογράφηση του ελληνικού φορολογικού περιβάλλοντος.....	24
1.6 Η εξέλιξη της φοροδιαφυγής σε ελληνικό επίπεδο και η σύγκριση με άλλα κράτη.....	32
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η έκταση της φοροδιαφυγής.....	34
2.1 Τα πεδία φοροδιαφυγής.....	34
2.2 Η φοροδιαφυγή στα φυσικά πρόσωπα.....	36
2.3 Η φοροδιαφυγή στα νομικά πρόσωπα.....	40
2.4 Οι σχέσεις της φοροδιαφυγής με την παραοικονομία και η εκτίμηση της φοροδιαφυγής.....	42
2.5 Η εκτίμηση της φοροδιαφυγής.....	45
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα.....	48
3.1 Οι αιτίες και οι κινητήριοι παράγοντες της παραοικονομίας.....	48
3.2 Οι συνέπειες της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής.....	53
3.2.1 Οι αρνητικές συνέπειες.....	53
3.2.2 Οι θετικές συνέπειες.....	55
3.3 Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας.....	

56	
3.3.1	Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής..... 56
3.3.2	Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της παραοικονομίας..... 59
3.4	Τα οφέλη από την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής..... 61
3.4.1	Τα άμεσα οφέλη από την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής..... 62
3.4.2	Τα έμμεσα οφέλη από την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής..... 64
Κεφάλαιο 4 ^ο	: Ερευνητικό μέρος..... 66
4.1	Ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα..... 66
4.2	Η μεθοδολογία και το δείγμα..... 66
4.3	Τα αποτελέσματα της έρευνας..... 68
4.4	Η συζήτηση των αποτελεσμάτων..... 96
Επίλογος 98
Βιβλιογραφία 101
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία 101
Ελληνική βιβλιογραφία 103
Παράρτημα ερωτηματολογίου 105

Περιεχόμενα διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1 : Φύλο.....	68
Διάγραμμα 2 : Ηλικία.....	69
Διάγραμμα 3 : Επίπεδο σπουδών.....	70
Διάγραμμα 4 : Εργασιακή κατηγορία.....	71
Διάγραμμα 5 : Η παρελθοντική φοροδιαφυγή από τους ερωτώμενους.....	71
Διάγραμμα 6 : Η επίδραση της φοροδιαφυγής στη φορολογική συνείδηση.....	72
Διάγραμμα 7 : Η επίδραση του μορφωτικού επιπέδου / κουλτούρας στη φοροδιαφυγή.....	73
Διάγραμμα 8 : Η επίδραση της φοροδιαφυγής στη φορολογική συνείδηση.....	74
Διάγραμμα 9 : Η φοροδιαφυγή ως μέρος της κοινωνικής υπευθυνότητας των επιχειρήσεων.....	75
Διάγραμμα 10 : Η φοροδιαφυγή έχει εισέλθει στην ευρύτερη κουλτούρα των Ελλήνων.....	76
Διάγραμμα 11 : Η επίδραση των συχνών αλλαγών του νομοθετικού πλαισίου στη φοροδιαφυγή.....	77
Διάγραμμα 12 : Η βοήθεια των παράθυρων / κενών των νόμων στη φοροδιαφυγή.....	78
Διάγραμμα 13 : Η επίδραση της άγνοιας των εγκυκλίων στη φοροδιαφυγή.....	79
Διάγραμμα 14 : Η επίδραση της γραφειοκρατίας στη φοροδιαφυγή.....	80
Διάγραμμα 15 : Η σύνταξη "ειδικής" νομοθεσίας για τη φοροδιαφυγή.....	81
Διάγραμμα 16 : Η βοήθεια της παραγραφής των προστίμων στη φοροδιαφυγή.....	82
Διάγραμμα 17 : Η βοήθεια των ελαφριών ποινών στη φοροδιαφυγή.....	83
Διάγραμμα 18 : Η βοήθεια της ατιμωρησίας στο χρηματισμό των δημοσίων λειτουργών στη φοροδιαφυγή.....	84
Διάγραμμα 19 : Η βοήθεια της μη τιμωρίας των φορολογικών παραπτώματων στη φοροδιαφυγή.....	85
Διάγραμμα 20 : Η ακολουθία συγκεκριμένων πρακτικών για την αποφυγή της φοροδιαφυγής και συνεπώς της τιμωρίας των παραβατών.....	86
Διάγραμμα 21 : Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής λόγω υψηλών συντελεστών φορολόγησης.....	87
Διάγραμμα 22 : Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής λόγω υψηλών τεκμηρίων.....	88
Διάγραμμα 23 : Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής λόγω άδικης φορολογικής κλίμακας.....	89
Διάγραμμα 24 : Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών λόγω στοχευμένης υψηλής φορολογίας σε συγκεκριμένες ομάδες.....	90
Διάγραμμα 25 : Η φοροδιαφυγή των Ελλήνων σε μια συγκεκριμένη κατηγορία υψηλών φόρων ή / και η γενικότερη φοροδιαφυγή.....	91
Διάγραμμα 26 : Η φοροδιαφυγή σε άμεσους φόρους (π.χ. φόρος εισοδήματος).....	92
Διάγραμμα 27 : Η φοροδιαφυγή σε έμμεσους φόρους (π.χ. φόρος ΦΠΑ).....	93
Διάγραμμα 28 : Η φοροδιαφυγή των ελεύθερων επαγγελματιών.....	94
Διάγραμμα 29 : Η φοροδιαφυγή των μισθωτών υπαλλήλων.....	95
Διάγραμμα 30 : Η συνέχεια της φοροδιαφυγής των ελεύθερων επαγγελματιών και των μισθωτών υπαλλήλων στο μέλλον.....	96

Περιεχόμενα πινάκων

Πίνακας 1 : Τα έσοδα τακτικού προϋπολογισμού (σε δισεκατομμύρια ευρώ).....	25
Πίνακας 2 : Βασικά δεδομένα για τη φορολογική βάση των φυσικών προσώπων ανά κατηγορία.....	27
Πίνακας 3 : Δεδομένα για τη φορολογική βάση των φυσικών προσώπων ανά κατηγορία εισοδήματος.....	28
Πίνακας 4 : Δεδομένα για τη φορολογική βάση των μισθωτών ανά κατηγορία εισοδήματος.....	29
Πίνακας 5 : Δεδομένα για τη φορολογική βάση των ελεύθερων επαγγελματιών ανά εύρος εισοδήματος.....	30
Πίνακας 6 : Δεδομένα για τη φορολογική βάση των επιχειρήσεων ανά εύρος κερδών.....	30
Πίνακας 7 : Συγκριτική μελέτη μεταξύ των φορολογικών συστημάτων και των μηχανισμών, το εύρος των ηλεκτρονικών συναλλαγών, την επίδραση της διαφθοράς και των λοιπών μεταβλητών, μεταξύ της Ελλάδος και της Ευρωζώνης	44

Εισαγωγή

Ο ορισμός και η μέτρηση της φοροδιαφυγής υπόκεινται σε θεωρητικούς και πρακτικούς περιορισμούς, που πηγάζουν από την πολυπλοκότητα της οικονομίας, το φορολογικό πλαίσιο και τον φοροεισπρακτικό μηχανισμό. Η έννοια της φοροδιαφυγής πολύ συχνά συγχέεται με την έννοια της «άτυπης οικονομίας», η οποία μπορεί να είναι παραπλανητική. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι αυτές οι δύο έννοιες δεν συμπίπτουν απαραίτητα, αν και η φοροδιαφυγή σχετίζεται εν μέρει με την άτυπη οικονομία (που ορίζεται ως η οικονομική δραστηριότητα που δεν καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς, αν και θα έπρεπε). Η θεματική περιοχή που στοχεύει η συγκεκριμένη εργασία είναι η έκταση, οι αιτίες και οι συνέπειες της φοροδιαφυγής και κατά πόσο μπορεί να επηρεάσει την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

Το θέμα ερευνήθηκε είναι το εύρος της φοροδιαφυγής που υπήρχε όλα αυτά τα χρόνια στην Ελλάδα και πόσο την επηρέασε ουσιαστικά στην μετέπειτα πορεία της. Είναι πολύ σημαντικό να αναφερθούν οι λόγοι που προκάλεσαν αυτήν την δυσμενή οικονομική κατάσταση και την επαναλαμβανόμενη «εκμετάλλευση» της φοροδιαφυγής από τους Έλληνες πολίτες. Τέλος, θα γίνει αναφορά στα ανεπιθύμητα αποτελέσματα που προκάλεσε όλη αυτή η κατάσταση και τους τρόπους των διορθωτικών μέτρων που πρέπει να λάβει η Ελληνική κυβέρνηση για να «σώσει» την κατάσταση.

Ο σκοπός της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, αφορά τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα και κατά πόσο τα φυσικά και νομικά πρόσωπα προσπάθησαν να επιβιώσουν κατά την διάρκεια της κρίσης αλλά και μετά από αυτήν. Διαμέσου της έρευνας θα γίνει μια εκτενή αναφορά σχετικά με την έκταση, τις αιτίες και τις συνέπειες που έχει προκαλέσει η φοροδιαφυγή, οπότε είναι μια καλή ευκαιρία να γίνει μια λεπτομερή αναφορά στο συγκεκριμένο θέμα, από την στιγμή που δεν έχουν γίνει πολλές έρευνες και μελέτες

πάνω σε αυτό.

Οι βασικές υποθέσεις της εργασίας περιγράφονται διαμέσου των παρακάτω ερωτημάτων :

- Πόσο μεγάλο εύρος είχε η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα σε βάθος χρόνου;
- Ποιες ήταν οι βασικές αιτίες που έφεραν την κατάσταση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα;
- Ποιες ήταν οι σημαντικότερες συνέπειες που προκάλεσε η φοροδιαφυγή στο οικονομικό περιβάλλον της Ελλάδας;
- Μπορούν να πραγματοποιηθούν διορθωτικές κινήσεις για να μπορεί να περιορίσει αυτή η ανεξέλικτη κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στο οικονομικό περιβάλλον της Ελλάδας;
- Οι ενέργειες που έχουν πραγματοποιήσει οι εκάστοτε κυβερνήσεις ήταν αρκετές για να περιορίσει όλη αυτήν την κατάσταση;

Κεφάλαιο 1^ο : Τα χαρακτηριστικά της φοροδιαφυγής

1.1 Η έννοια και τα χαρακτηριστικά της φοροδιαφυγής

Ως φοροδιαφυγή μπορεί να οριστεί οποιαδήποτε παράνομη ενέργεια ή αμέλεια του ατόμου που φορολογείται, όπου με αυτόν τον τρόπο επιζητείται η μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης του ή η αποφυγή πληρωμής των αντίστοιχων φόρων. Η φοροδιαφυγή, ως παράνομη ενέργεια, καταστρατηγεί τις διατάξεις των φορολογικών νομοθεσιών και είναι αξιόποινη ενέργεια. Αναφορικά με το φορολογικό καθεστώς στην Ελλάδα, αδίκημα φοροδιαφυγής πραγματοποιεί το άτομο, έτσι ώστε να αποφύγει την καταβολή φόρων (για παράδειγμα Ειδικός Φόρος Ακινήτων (ΕΦΑ), φόρος εισοδήματος, Φόρος Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝΦΙΑ), τέλη και εισφορές, κλπ), να αποκρύψει τα φορολογητέα μέσα από τη Φορολογική Διοίκηση, είτε με την αμέλεια της υποβολής της αντίστοιχης δήλωσης είτε με την υποβολή αλλά με αναληθή δεδομένα (Karasteriou et al., 2020). Επίσης, τόσο η δημοσίευση εικονικών, τροποποιημένων ή πλαστών φορολογικών δεδομένων, ασχέτως από το εάν το άτομο προβαίνει ή όχι την καταβολή φόρου, όλα αυτά αποτελούν ποινικά αξιόποινες ενέργειες φοροδιαφυγής. Επιπλέον, το λαθρεμπόριο είναι ενέργεια φοροδιαφυγής, λόγω ότι αποτελείται από εισαγωγή ή εξαγωγή αγαθών χωρίς την απαιτούμενη άδεια των τελωνειακών φορέων και δίχως την πληρωμή των αντίστοιχων δασμών, τελών και επιπλέον επιβαρύνσεων, όπως και στην κάθε είδους ενέργεια που έχει ως στόχο να στερήσει εισπρακτέους φόρους, τέλη και επιπλέον επιβαρύνσεις από τα εισαγόμενα ή εξαγόμενα αγαθά από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή το Ελληνικό Δημόσιο (Matsaganis et al., 2012).

Ασχέτως από το εάν υπάρχουν οι προϋποθέσεις εκτέλεσης των παραπάνω ενεργειών, διαπιστώνεται ότι αρκετές ενέργειες φοροδιαφυγής, ασχέτως την έκτασή τους, πραγματοποιούνται σε καθημερινή βάση στο καθεστώς του κοινωνικοοικονομικού κλίματος στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, τύποι φοροδιαφυγής εντοπίζονται σε μεγάλο βαθμό σε επίπεδο φορολογίας

σχετικά με τα φορολογικά πρόσωπα (ως επί το πλείστον στους αυτοαπασχολούμενους και σε μικρότερο βαθμό σε μισθωτούς) και σχετίζονται με την συγκάλυψη φορολογητέας ύλης τόσο για λόγους φορολογίας εισοδήματος όσο και για λόγους ΦΠΑ. Από οικονομικής πλευράς, οι εκτιμήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σε βάθος χρόνου, παρουσιάζουν ότι η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα σχετίζεται με ένα σημαντικό κομμάτι της εκτιμώμενης οικονομικής διαδικασίας, και ως συνέπεια θα έπρεπε να αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι για τον σχηματισμό και την εφαρμογή της φορολογικής πρακτικής (Drogalas et al., 2018).

1.2 Ο διαχωρισμός της έννοιας της φοροδιαφυγής από την φοροαποφυγή

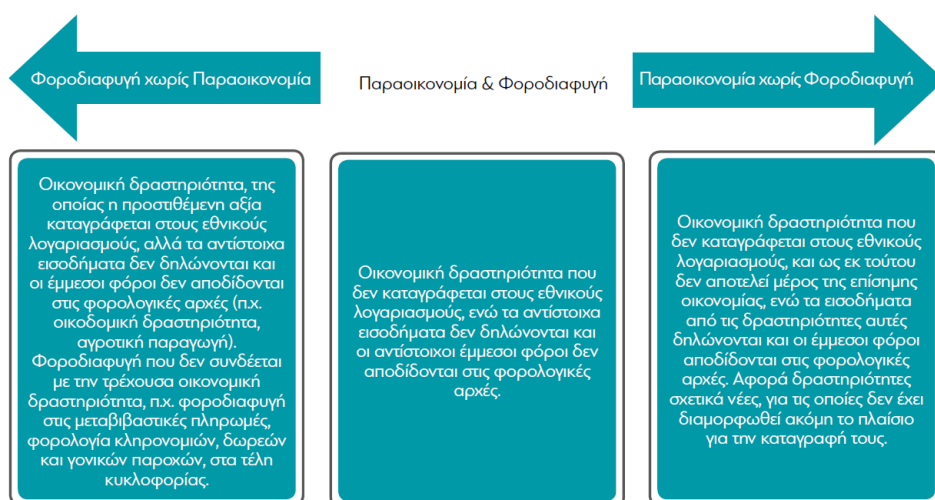
Η σύγχυση που επικρατεί μεταξύ της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής είναι πράγμα που συναντάται σε συχνό βαθμό. Οι δυο έννοιες έχουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους, τόσο από πλευράς σημασίας αλλά και σε πρακτικό βαθμό. Ενώ η φοροδιαφυγή αποτελεί παράνομη ενέργεια, άμεση καταστρατήγηση των φορολογικών καθεστώτων, η φοροαποφυγή αξιοποιεί νομοθετικά κενά και την ευχέρεια πραγματοποίησης τεχνητών διευθετήσεων, παραβιάζοντας όχι απαραίτητα το καθεστώς, αλλά κατά βάση το πνεύμα του νόμου. Πραγματοποιώντας ενέργειες φοροαποφυγής, το άτομο που φορολογείται έχει στόχο την αμέλεια της φορολογικής επιβάρυνσης που θα παρουσιάζονταν εάν δεν αξιοποιούσε τυχόν νομικά κενά ή τη πραγματοποίηση διευθετήσεων (Paradakis et al., 2021). Για το διαχωρισμό ανάμεσα στις έννοιες μεταξύ φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής σχετικά με το ελληνικό δικαστικό πλαίσιο, οδηγός είναι η γενική διαρρύθμιση κατά της φοροαποφυγής (Άρθρο 38 του Ν. 4174/2013). Με βάση τη συγκεκριμένη διαρρύθμιση, διαδικασία φοροαποφυγής αποτελεί οποιαδήποτε είδους τακτοποίηση, η σειρά τακτοποιήσεων, που έχει ως στόχο την αποφυγή της φορολόγησης και στοχεύει σε φορολογικό προνόμιο, όπου προέρχεται από την αντιπαραβολή του φόρου που οφείλεται, ως αποτέλεσμα της αντίστοιχης

τακτοποίησης, με το ποσό που θα όφειλε αντίστοιχα το άτομο που φορολογείται, υπό τις ίδιες καταστάσεις, χωρίς την τακτοποίηση. Ο σκοπός της τακτοποίησης, ή της σειράς τακτοποιήσεων, είναι η αποφυγή της φορολόγησης, ασχέτως των υποκειμενικών σκοπών του ατόμου που φορολογείται, εφόσον τάσσεται στο πνεύμα, στο αντικείμενο και στο σκοπό των φορολογικών διαρρυθμίσεων που θα ίσχυαν σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση (Anastasiou et al., 2020).

Παρ' όλα αυτά, η συνέπεια τόσο της φοροδιαφυγής όσο και της φοροαποφυγής είναι η ίδια, και αυτή είναι η αποφυγή της καταβολής των αντίστοιχων φόρων. Οπότε στην συγκεκριμένη περίπτωση, οι δύο έννοιες αποσκοπούν στην καταβολή λιγότερων ή καθόλου φόρων και την αντίστοιχη μη είσπραξη εσόδων από το Ελληνικό Δημόσιο. Στο πλαίσιο της αντίληψης της φοροδιαφυγής βασικό ρόλο παίζει και η εξέταση του φαινομένου της παραοικονομίας (Varotsis & Katerelos, 2019). Πολλοί σχετίζουν τη φοροδιαφυγή με την παραοικονομία και καταφεύγουν στην εξέταση της παραοικονομίας για να κάνουν γνωστό το εύρος της πιθανής φοροδιαφυγής, πραγματοποιώντας χρήση ποικίλων, εκ των προτέρων, παραδοχών. Η φοροδιαφυγή αποτελεί κομμάτι της παραοικονομίας όσο και της επίσημης οικονομικής κατάστασης και είναι άξιο προς αναφορά ότι κομμάτι της παραοικονομίας, ασχέτως που δεν έχει καταγράφεται σε επίσημα στοιχεία, είναι η καταβολή των φόρων, διαμέσου των επακόλουθων συναλλαγών με την κανονική οικονομία (Matsaganis & Flevotomou, 2010).

Σχετικά με τον διαχωρισμό ανάμεσα στις έννοιες της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής, η παραοικονομία σχετίζεται με την οικονομική δραστηριότητα όπου δεν καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο ορισμός αυτός είναι κομμάτι της ευρύτερης έννοιας της παραοικονομίας / μαύρης οικονομίας, όπου συμπεριλαμβάνονται νόμιμες (π.χ. μη δηλωμένη εργασία σε μη παράνομες δραστηριότητες και αντιστοίχως καταγραφόμενες) αλλά και παράνομες δραστηριότητες. Ανάλογα με την περίπτωση, ο έλεγχος και η εκτίμηση της παραοικονομίας στοχεύουν στις νόμιμες δραστηριότητες, καθώς οι

παράνομες δραστηριότητες έχουν γνωρίσματα και εναύσματα διαφορετικής φύσης (Diakomihalis, 2020).

Εικόνα 1 : Οι έννοιες της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής

(πηγή : Βασαρδάνη, 2011)

1.3 Η μελέτη του φαινομένου της φοροδιαφυγής

Οι αιτίες πραγματοποίησης εκτεταμένης έρευνας της φοροδιαφυγής είναι σχετικά ξεκάθαρες και σχετίζονται με την κοινωνική διάσταση, την επιρροή της σε επίπεδο οικονομικής αναβάθμισης και παραγωγικότητας, όπως επίσης και των επιδράσεων του στα δημοσιονομικά έσοδα και επίσης στην αποδοτικότητα της πραγματοποιούμενης οικονομικής πρακτικής. Ειδικότερα, η φοροδιαφυγή περιορίζει σε μεγάλο βαθμό τα έσοδα του προϋπολογισμού της κυβέρνησης και οριοθετεί την ευκαιρία για χρηματοδότηση των δαπανών και επενδύσεων της κυβέρνησης από πηγές του εσωτερικού περιβάλλοντος, ενώ αντίστοιχα αυξάνει την ανάγκη για εξωτερικά και ξένα δάνεια (Eriotis et al., 2021). Τα αντίστοιχα υψηλά

επιτόκια των εξωτερικών και ξένων δανείων έχουν ως συνέπεια την αύξηση του δημοσίου χρέους. Για να μειωθούν τα δημόσια ελλείμματα που προέρχονται από ενέργειες φοροδιαφυγής, συχνά παρατηρείται αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης ή/και μείωση στην ποιότητα και στο εύρος των προσφερόμενων υπηρεσιών από την πλευρά του Δημοσίου. Επίσης, η φοροδιαφυγή που πραγματοποιείται σε βάθος χρόνου προκαλεί παραμόρφωση στον πυρήνα της οικονομίας, αφού επιδρά στο διαθέσιμο εισόδημα, όπου αντίστοιχα επηρεάζει τις αποφάσεις που λαμβάνουν τα νοικοκυριά με βάση την προσφορά εργασίας, αλλά και αντίστοιχα με την εισοδηματική κατανομή ανάμεσα στην κατανάλωση, την αποταμίευση και την επένδυση (Kounadeas et al., 2022).

Διαχρονικά, οι συγκεκριμένες παραμορφώσεις μπορούν να οδηγήσουν σε αξιοσημείωτες δυσαναλογίες στον οικονομικό τομέα. Αποτέλεσμα της φοροδιαφυγής είναι επίσης η κακή διανομή των πόρων παραγωγής του οικονομικού τομέα, επειδή οι μονάδες της οικονομίας μπορεί να προτιμούν την παρουσίαση τους σε μη ανταγωνιστικές και μη παραγωγικές καταστάσεις, με μοναδικό παράγοντα την ευκολία πραγματοποίησης της φοροδιαφυγής (Stamatoroulos et al., 2015). Αντίστοιχο παράδειγμα είναι η στόχευση της ζήτησης σε συγκεκριμένα αντικείμενα / πεδία, για σκοπούς όχι αποκλειστικά που σχετίζονται με την ανταγωνιστικότητα τους εν συγκρίσει με κάποια άλλα πεδία, αλλά γιατί παρέχουν τη δυνατότητα επισημοποίησης του εικονικού αυξημένου διαθέσιμου εισοδήματος από τη φοροδιαφυγή (π.χ. αγορά ακινήτων, καταναλωτικά αγαθά, κλπ) (Fotiadis & Chatzoglou, 2021). Είναι άξιο προς αναφορά ότι η φοροδιαφυγή επηρεάζει με έμμεσο τρόπο την αποτελεσματικότητα της εκτελεστικής δημοσιονομικής πολιτικής, από την μια λόγω ότι προϋποθέτει υψηλές δαπάνες συναλλαγών (transaction cost), διοικητικές δαπάνες (administrative cost) και δαπάνες ελέγχου (audit cost) και από την άλλη πλευρά, λόγω ότι παρουσιάζει δημόσια ελλείμματα όπου χρειάζονται την αντίστοιχη χρηματοδότηση. Ειδικότερα, η εκάστοτε κυβέρνηση θα πρέπει να οργανώσει και να διατηρήσει ένα ελεγκτικό εργαλείο όπου θα είναι μπορεί να εντοπίζει και να περιορίζει τη φοροδιαφυγή, όπως επίσης και να εφαρμόζει ειδικό νομικό καθεστώς που να εμποδίζει τις ενέργειες της

φοροδιαφυγής (Matsaganis et al., 2013).

Εάν η κάλυψη των δημοσίων ελλειμμάτων πραγματοποιηθεί με εσωτερικά δάνεια, αυτό στοχεύει σε μείωση των επενδύσεων στον ιδιωτικό τομέα, αφού τα ιδιωτικά κεφάλαια παρακρατούνται για την κάλυψη του. Οι επενδύσεις στο δημόσιο τομέα είναι βασικό κριτήριο τόσο για την εξέλιξη όσο και για τη ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας ενός κράτους. Επίσης, όπως και στην κατάσταση της παραοικονομίας, η φοροδιαφυγή έχει τη δυνατότητα να αμβλύνει και την εμπιστοσύνη των κρατικών στατιστικών δεδομένων και να στοχεύσει σε λανθασμένες αποφάσεις, με επώδυνα αποτελέσματα στην περίπτωση που τα δεδομένα αυτά ληφθούν υπόψη (Mitrakos et al., 2016). Επιπλέον, η φοροδιαφυγή, στο επίπεδο που συνδέεται με την παραοικονομία, μπορεί να επιδράσει στην αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής. Ενώ στην Ελλάδα, η συγκεκριμένη παράμετρος δεν έχει άμεση εκτέλεση, εξαιτίας της συμμετοχής της Ελλάδας στο ενιαίο νόμισμα της ΕΕ, είναι άξιο προς αναφορά ότι η παραοικονομία επιδρά στην αύξηση της ζήτησης της ρευστότητας του χρήματος, όπου αντιστοίχως μπορεί να επιδράσει στην ελαστικότητα της ζήτησης του χρήματος ως προς το επιτόκιο και, αντιστοίχως, στην αποδοτικότητα της εκτελεστικής νομισματικής πολιτικής. Έπειτα, η μη αποδοτική φορολογική πρακτική λαμβάνει μέρος στη μη ηθική κατανομή των πόρων και στην επέκταση της κοινωνικής ανισότητας, μοιράζοντας τις επιβαρύνσεις κατά κύριο λόγο προς την πλευρά των, ούτως ή άλλως, συμμορφούμενων ατόμων με τις υποχρεώσεις σχετικά με την φορολογία (Anastasiou et al., 2021).

Επιπλέον, τόσο η φοροδιαφυγή όσο και η παραοικονομία αλλοιώνουν τους ανταγωνιστικούς όρους ανάμεσα στις επιχειρήσεις, αφήνοντας στις επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν ή που πραγματοποιούν μη καταχωρημένη οικονομική δραστηριότητα (π.χ. πραγματοποιώντας αδήλωτη εργασία) με στόχο να κρατήσουν τις δαπάνες παραγωγής σε χαμηλό βαθμό, λαμβάνοντας έτσι ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε σχέση των υπολοίπων επιχειρήσεων (Vousinas, 2017). Αρχικά, επιδρά με αρνητικό τρόπο στην ανταγωνιστικότητα των υγιών οργανισμών που

αναπτύσσουν τις δραστηριότητες τους στην επίσημη οικονομία. Επειδή οι οργανισμοί στην επίσημη οικονομία δεν έχουν την δυνατότητα να μειώσουν τις δαπάνες που αφορούν την παραγωγή, για να ανταγωνιστούν την εικονική μείωση των δαπανών από τους οργανισμούς που πραγματοποιούν φοροδιαφυγή ή αναπτύσσονται διαμέσου της παραοικονομίας, η συνέπεια είναι η απομάκρυνση των υγιών οργανισμών από τον τομέα και αντίστοιχα, η μείωση της ανταγωνιστικότητας σε ολόκληρο τον τομέα της οικονομίας (Goumagias & Hristu-Varsakelis, 2013).

Η παραοικονομία και η αντίστοιχη αποφυγή καταβολής φόρων και εισφορών εμποδίζουν κάποιες πλευρές από τη συμβολή στο κλίμα της κοινωνικής πρόνοιας και της ασφάλισης. Τέλος, το μεγάλο εύρος της φοροδιαφυγής έχει ως αποτέλεσμα πιθανώς την απουσία του αισθήματος αλληλεγγύης, μειώνοντας την διάθεση των πολιτών να καταβάλουν φόρους, όπως και την απουσία εμπιστοσύνης προς τα καθεστώτα και τους κυβερνητικούς μηχανισμούς από την πλευρά των φορολογούμενων.

1.4 Οι αιτίες της φοροδιαφυγής

1.4.1 Οι νομοθετικές / πολιτικές αιτίες

Οι κύριοι παράγοντες που συμβάλλουν στην παρουσίαση και στην ανάπτυξη της φοροδιαφυγής θα πρέπει να εντοπιστούν στη φορολογική πολιτική και στο πολιτικό κλίμα της Ελλάδα γενικότερα. Παρακάτω, παρουσιάζονται οι πολιτικές / νομοθετικές αιτίες της φοροδιαφυγής που αποτελούνται από (Vousinas, 2017) :

- Την πολυνομία / επιτήδευση του φορολογικού συστήματος.
- Την αβεβαιότητα δικαίου που πραγματοποιείται τόσο στους φορολογούμενους όσο και στο ανθρώπινο δυναμικό της Φορολογικής Διοίκησης κατά την εκτέλεση των υποχρεώσεων τους.
- Την επαναλαμβανόμενη αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων.
- Την μη παρουσία πολιτικής βούλησης για την ανταπόκριση στην

φοροδιαφυγή.

Πολυνομία – επιτήδευση φορολογικού συστήματος

Σημαντικός λόγος για την αύξηση της κατάστασης της φοροδιαφυγής είναι η πολυπλοκότητα του συστήματος της φορολογίας τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες. Όπως έχει αναφέρει ο ΟΟΣΑ (και με βάση το οικονομικό κλίμα στην Ελλάδα), δημοσιεύεται ένα μεγάλο εύρος εγκυκλίων από τη Φορολογική Διοίκηση, με στόχο να αναλυθεί και να αποσαφηνιστεί η υλοποίηση της απαιτητικής νομοθεσίας σχετικά με την φορολογία. Η ύπαρξη ενός μεγάλου εύρους νομοθετημάτων γύρω από την φορολογία και η συνεχής επανεξέταση / επιμέλεια τους προκαλούν μια ουσιαστική σύγχυση και επεκτείνουν τόσο το τομέα για εισαγωγή ειδικών, και επιπλέον απαλλακτικών, διατάξεων περί φορολογίας, όσο και το τομέα για προάσπιση παρερμηνειών της νομοθεσίας περί φορολογίας (Mitrakos et al., 2016).

Συγκεκριμένα, το τελευταίο διάστημα, πραγματοποιήθηκαν αξιοσημείωτες αλλαγές στη νομοθεσία της φορολογίας, τόσο σε αποκλειστικό όσο και σε δικονομικό βαθμό, με την ψήφιση και την έκδοση ενός μεγάλου εύρους νομοθεσιών. Συγκεκριμένα, η καθιέρωση αρκετών νόμων ήταν καθήκον της Ελλάδας στο πλαίσιο υλοποίησης των Συμφωνιών από τους Θεσμούς της ΕΕ. Στα τέλη Φεβρουαρίου του 2015, στην χώρα μας από το 1975, που ξεκίνησε η Μεταπολίτευση, έως σήμερα, ψηφίσθηκαν περισσότερα από 250 νομοθετήματα σχετικά με την φορολογία, και αντίστοιχες τροπολογίες σε συνδυασμό με άλλους 3.450 νόμους και 115.000 αποφάσεις υπουργικών στελεχών. Το τελευταίο διάστημα, έχουν ψηφιστεί αποκλειστικά 6 φορολογικοί νόμοι σε συνδυασμό με 177 άρθρα και 17 νόμοι, όπου προστίθενται 71 νέες διατάξεις σχετικά με την φορολογία. Για τις συγκεκριμένες διατάξεις δημοσιεύθηκαν 111 υπουργικές αποφάσεις και 138 εγκύκλιοι για τις διευκρινήσεις αυτών» (Fotiadis & Chatzoglou, 2021).

Σχετικά με του νόμους που ψηφίσθηκαν και υλοποιήθηκαν από το 1975 έως και σήμερα, δημοσιεύθηκε ένα μεγάλο εύρος εγκυκλίων και υπουργικών

αποφάσεων, όπου είχαν ως σκοπό την επεξήγηση των νόμων και την αποσαφήνιση οποιουδήποτε είδους κενών που πραγματοποιούνταν, εξαιτίας της άμεσης επιμέλειας τους. Με τους νεότερους νόμους να αλλάζουν τους παλαιότερους, να συντάσσουν και να τροποποιούν εδάφια, παραγράφους και υπο-παραγράφους, και με νόμους να υλοποιούνται με την προϋπόθεση άλλων διατάξεων, αφενός από την μια το άτομο που φορολογείται αδυνατεί να τακτοποιήσει τις υποχρεώσεις του, μη ανταποκρινόμενος να υλοποιήσει ένα νόμο όπου υφίσταται αλληπάλληλες αλλαγές, και αφετέρου, εξαιτίας της επιτήδευσης του φορολογικού συστήματος, κατευθύνεται σε ηθελημένες ή μη παρερμηνείες της νομοθεσίας, για το όφελος του ιδίου (Stamatoroulos et al., 2015).

Αβεβαιότητα σχετικά με το δίκαιο

Η επιτήδευση του φορολογικού συστήματος, αναπόδραστα, πραγματοποιεί ένα κλίμα αβεβαιότητας δικαίου, λόγω ότι οι φορολογούμενοι δεν μπορούν, ανά πάσα στιγμή, να είναι γνώστες και να εκτελούν το φορολογικό καθεστώς όπως ισχύει κάθε φορά, φέροντας υπόψη και τις οδηγίες ή τις εγκυκλίους για την ερμηνεία αυτών, που δημοσιεύονται συχνά από τη Φορολογική Διοίκηση. Συγκεκριμένα ως προς τις εγκυκλίους για την ερμηνεία των νομοθεσιών, ενώ αναμφίβολα δεν μπορούν να ενσωματώσουν το δίκαιο, ούτε να πραγματοποιήσουν διευκρινήσεις πάνω στους νόμους, συχνά δημοσιεύονται ερμηνευτικές εγκυκλίους έτσι ώστε να καλυφθούν τα κενά που υπάρχουν στην αντίστοιχη νομοθεσία ή να επεξηγήσουν κάποιες διατάξεις κατά κόρον και να καλυφθούν θέματα όπου ο νομοθέτης δεν επιθυμούσε αρχικά να τα καλύψει. Με αυτόν τον τρόπο, συχνά παραποιείται ή/και εμποδίζεται το γράμμα του νόμου, δημιουργώντας αναπόφευκτα σύγχυση στα άτομα που καλούνται να καταβάλουν τους φόρους (Eriotis et al., 2021).

Οι εγκυκλίους που δημιουργούνται για λόγους ερμηνείας είναι δεσμευτικές αποκλειστικά για τη Φορολογική Διοίκηση, μέχρι να ανακληθούν αποκλειστικά ή να αλλάξουν, εξαιτίας των τροποποιήσεων στη νομοθεσία. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις όπου η Φορολογική

Διοίκηση δημοσιεύει αρκετές εγκυκλίους για την ερμηνεία κάποιων φορολογικών θεμάτων, δίχως να εφαρμόζει απαραίτητα τις κατάλληλες επεξηγήσεις. Στην περίπτωση όμως που το άτομο που φορολογείται έλαβε υπόψη τις εγκυκλίους της Φορολογικής Διοίκησης σχετικά με τις υποχρεώσεις του περί φορολογίας, και πραγματοποιήσει κάποιο λάθος σχετικά με τα φορολογικά του θέματα, τότε δεν του επιβάλλεται κάποιου είδους πρόστιμο. Παρ' όλα αυτά, το αναφερόμενο κανονιστικό / νομοθετικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η Φορολογική Διοίκηση δημιουργεί στα άτομα που φορολογούνται μια αίσθηση ανασφάλειας δικαίου και παραβιάζει το δικαίωμα τους για αιτιολογούμενη πίστη στις πρακτικές της Φορολογικής Διοίκησης (Varotsis & Katerelos, 2019).

Η αίσθηση ανασφάλειας δικαίου γίνεται πιο έντονη λόγω και των αντίστοιχων «ατομικών λύσεων», που σε μεγάλο βαθμό δημοσιεύονται από τη Φορολογική Διοίκηση. Οι ατομικές λύσεις συνιστούν έγγραφες τοποθετήσεις της Φορολογικής Διοίκησης που δημοσιεύονται μετά από την πραγματοποίηση ερωτήματος από τα άτομα που καλούνται να καταβάλλουν φόρους. Οι απαντήσεις που δίνονται ή οι τοποθετήσεις που λαμβάνονται από το ανθρώπινο δυναμικό της Φορολογικής Διοίκησης αναφορικά με την επεξήγηση της φορολογικής νομοθεσίας, κατά κανόνα, δεν περιορίζουν τη Φορολογική Διοίκηση. Με βάση τη σχετική διάταξη, το γεγονός ότι ένα άτομο που φορολογείται για ένα συγκεκριμένο φορολογικό θέμα μπορεί να έχει στη κατοχή του μια μοναδική διοικητική εναλλακτική, και να λάβει υπόψη της οδηγίες της Φορολογικής Διοίκησης που παρουσιάζονται σε αυτή, δεν καλύπτεται από την εφαρμογή προστίμων σε έναν αντίστοιχο μελλοντικό έλεγχο, εξαιτίας της αντίθετης φύσης της Φορολογικής Διοίκησης (ελέγχου) ως προς το συγκεκριμένο θέμα (Paradakis et al., 2021).

Αντιστοίχως, αβεβαιότητα σχετικά με το δίκαιο δεν υπάρχει μόνο στην πλευρά των ατόμων που φορολογούνται. Η επιτήδευση του φορολογικού συστήματος, μαζί με την πολυνομία και την δημοσίευση εγκυκλίων προς ερμηνεία και των ατομικών λύσεων από τα διάφορα όργανα της Φορολογικής Διοίκησης (π.χ. από διάφορα τμήματα του Υπουργείου

Οικονομικών ή από ελεγκτικούς φορείς, όπως το Κέντρο Ελέγχου Μεγάλων Επιχειρήσεων κ.ά.), όσο και με τις ήδη οργανοτεχνολογικές δυσκολίες του δημοσίου, κάνουν πολύ δύσκολο το έργο του ανθρώπινου δυναμικού της Φορολογικής Διοίκησης, όπου δεν μπορούν να γνωρίζουν και να εκτελούν το φορολογικό καθεστώς όπως ισχύει κάθε φορά (Goumagias et al., 2012).

Επαναλαμβανόμενη αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων

Είναι αλήθεια ότι το τελευταίο χρονικό διάστημα πραγματοποιήθηκαν αυξήσεις των φορολογικών επιβαρύνσεων στα εισοδήματα των ατόμων που φορολογούνται. Για ενδεικτικούς λόγους παρουσιάζονται οι αυξήσεις (Karasteriou et al., 2020) :

- Στη φορολογία εισοδήματος στα φυσικά πρόσωπα δηλαδή στους μισθωτούς, με παράλληλη άρση του αφορολόγητου ορίου.
- Στη φορολογία εισοδήματος στα αυτοαπασχολούμενα άτομα, με παράλληλη άρση του αφορολόγητου ορίου και αύξηση των προκαταβληθέντων φόρων εισοδήματος.
- Στη φορολογία εισοδήματος στα νομικά πρόσωπα, με παράλληλη αύξηση των προκαταβληθέντων φόρων εισοδήματος.
- Στους δείκτες του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας σε συγκεκριμένα αγαθά ή/και υπηρεσίες και άρση υλοποίησης των μειωμένων δεικτών φορολογίας στις νησιωτικές περιοχές.
- Στους δείκτες φόρων κατανάλωσης σε καύσιμα, προϊόντα καπνού και αλκοολούχα ποτά.

Η αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων παρουσιάζεται με καλύτερο τρόπο στα στατιστικά στοιχεία του ΟΟΣΑ, όπου διαμέσου από αυτά προβάλλεται ότι στα μέσα του 2014, οι φορολογικές επιβαρύνσεις στη χώρα μας αυξήθηκαν από 34,5% έως 36%, ενώ παράλληλα ο μέσος όρος για τις χώρες του ΟΟΣΑ ήταν περίπου στο 34,5%. Η επαναλαμβανόμενη αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων παρείχε μεγάλο κίνητρο για φοροδιαφυγή,

λόγω ότι τα πλεονεκτήματα από την συγκάλυψη των εισοδημάτων για φορολογικούς λόγους, συγκριτικά με το αναλαμβανόμενο αντίστοιχο ρίσκο, ήταν πολλά και υπήρξε περιορισμός της συνειδητής συμμόρφωσης. Με βάση την παγκόσμια βιβλιογραφία, είναι 3 οι καθοριστικοί παράγοντες που προκαλούν μια κατάσταση φοροδιαφυγής, όπου είναι οι υψηλοί δείκτες φορολογίας, το ενδεχόμενο εντοπισμού και καταβολής προστίμου και τέλος το εύρος των εφαρμοζόμενων προστίμων (Diakomihalis, 2020).

Το επίπεδο των φορολογικών δεικτών επιδρά με άμεσο τρόπο στην εξέλιξη των εσόδων, γεγονός που παρουσιάζεται αποκλειστικά στην καμπύλη Laffer. Με την συγκεκριμένη καμπύλη μπορεί να καθοριστεί η συσχέτιση των φορολογικών δεικτών και εσόδων, και ειδικά να καταγραφεί το κορυφαίο σημείο, όπου με βάση αυτό τυχόν επιπρόσθετη αύξηση των φορολογικών δεικτών θα προκαλέσει μείωση των εσόδων. Μια έρευνα που έγινε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στηριζόμενη σε δεδομένα από όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ, παρουσιάζει την αξιολόγηση της καμπύλης Laffer για το σύνολο της ΕΕ, παρουσιάζοντας τις μεγαλύτερες τιμές για τους δείκτες πέραν των οποίων τα έσοδα καταγράφουν καθοδική πορεία. Εκτενέστερα, με βάση την έρευνα παρουσιάζονται τα εξής (Karasteriou et al., 2020) :

- Σχετικά με τη φορολογία εισοδήματος για τα φυσικά πρόσωπα, ο μεγαλύτερος δείκτης υπολογίζεται στο 54%, όπου με βάση αυτόν τα έσοδα μειώνονται.
- Σχετικά με τη φορολογία εισοδήματος για τα νομικά πρόσωπα, ο μεγαλύτερος δείκτης υπολογίζεται στο 72%, όπου με βάση αυτόν τα έσοδα μειώνονται.
- Ο συντελεστής φορολογίας κατανάλωσης (έμμεση φορολόγηση) υπολογίζεται ότι εξακολουθεί να δημιουργεί έσοδα και μετά το 90%.

Ανακεφαλαιώνεται ότι, σχετικά με τις εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (και ειδικότερα της DG Taxation and Customs

Union), οι τελικοί φορολογικοί δείκτες για την χώρα μας το έτος 2012 κυμαίνονταν στο 38% για τη φορολογία εισοδήματος και 16,2% για τη φορολογία κατανάλωσης. Με την πρώτη ματιά, η συσχέτιση των τελικών δεικτών για την χώρα μας με τους αντίστοιχους ανώτατους δείκτες, από την ανάλυση της καμπύλης Laffer, για το σύνολο της ΕΕ, παρουσιάζει ότι η Ελλάδα απέχει σε μεγάλο βαθμό από το κορυφαίο σημείο του μέσου όρου των κρατών – μελών της ΕΕ, και συνεπώς θα περίμενε κανείς ότι υπάρχει ευελιξία στην αύξηση των φόρων και των εσόδων (Kounadeas et al., 2022). Παρ' όλα αυτά, εντοπίζεται ένα επιπρόσθετο εύρημα της εν λόγω έρευνας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όπου έχει τη δυνατότητα να είναι άκρως κατατοπιστικό σχετικά με την ελληνική πραγματικότητα. Ειδικότερα, η έρευνα υπολογίζει ότι για χώρες με μεγάλους δείκτες παραοικονομίας, όπως είναι η χώρα μας, οι προαναφερθέντες ανώτατοι δείκτες της καμπύλης Laffer, ρυθμίζονται προς τα κάτω, εξαιτίας του μεγάλου επιπέδου υποκατάστασης ανάμεσα στη νόμιμη και την σκιώδη οικονομία. Ειδικότερα, με βάση την έρευνα για τα κράτη με μεγάλα ποσοστά παραοικονομίας (Karasteriou et al., 2020) :

- Σχετικά με τη φορολογία εισοδήματος μισθωτών / φυσικών προσώπων, ο μεγαλύτερος δείκτης υπολογίζεται στο 39%, όπου με βάση αυτόν τα έσοδα μειώνονται.
- Σχετικά με τη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων, ο μεγαλύτερος δείκτης υπολογίζεται στο 63%, όπου με βάση αυτόν τα έσοδα μειώνονται.
- Ο συντελεστής φορολογίας κατανάλωσης (έμμεση φορολόγηση), ο μεγαλύτερος δείκτης υπολογίζεται στο 64%, όπου με βάση αυτόν τα έσοδα μειώνονται.

Σχετικά με τα παραπάνω, σε μια οικονομία με μεγάλο επίπεδο υποκατάστασης ανάμεσα στη παράνομη και τη νόμιμη οικονομία, όπως η Ελλάδα, η αύξηση του δείκτη φορολογίας εισοδήματος από τον μέσο όρο της ΕΕ του 37% στο ανώτατο επίπεδο του 39%, θα αύξανε τις ροές εσόδων μόνο κατά 0,1% του ΑΕΠ. Παράλληλα, μια αύξηση στο δείκτη φορολογίας

των νομικών προσώπων από τον μέσο όρο της ΕΕ του 32% στο ανώτατο επίπεδο του 63%, θα αύξανε τις ροές εσόδων μόνο κατά 3% του ΑΕΠ. Εν κατακλείδι, μια αύξηση του δείκτη φορολογίας κατανάλωσης από τον μέσο όρο της ΕΕ του 20% στο ανώτατο επίπεδο του 64%, θα αύξανε τις ροές εσόδων μόνο κατά 7% του ΑΕΠ. Είναι προφανές ότι, ενώ η αύξηση του δείκτη κατανάλωσης (έμμεση φορολόγηση) θα εξακολουθούσε να αυξάνει τις ροές εσόδων, έστω και με μικρότερη τάση, αυτή η αύξηση στο φόρο κατανάλωσης θα προκαλούσε εκτόπιση (crowding out) στις ροές εσόδων από τους φόρους στα φυσικά και νομικά πρόσωπα, εξαιτίας της αντίστοιχης αύξησης στη μαύρη οικονομία. Η αύξηση των φορολογικών δεικτών όμως επιδρά με άμεσο τρόπο και στην κατανάλωση. Με βάση τους υπολογισμούς του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, η υπάρχουσα υψηλή φορολόγηση φαίνεται ότι κατεύθυνε τις πωλήσεις των αλκοολούχων ποτών που πραγματοποιήθηκαν με νόμιμο τρόπο σε κατακόρυφη μείωση, περίπου στο 45,7% στην χρονική περίοδο από το 2009 έως το 2012, μειώνοντας σε μεγάλο βαθμό τα δημόσια έσοδα εξαιτίας του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης, αποκλειστικά από τα αλκοολούχα ποτά από 348 εκατομμύρια ευρώ το 2011 σε 296 εκατομμύρια ευρώ το 2012 (Stamatoroulos et al., 2015).

Η διαδικασία της υπερφορολόγησης είναι σημαντικό εμπόδιο σε κάθε είδους επενδυτική προσπάθεια που γίνεται. Ειδικότερα, η διαδικασία της υπερφορολόγησης συνιστά την Ελλάδα μη ελκυστική σε τοπικές και ξένες επενδύσεις, με συνέπεια να μειώνεται σε μεγάλο βαθμό ο φορολογικός πυρήνας και να αυξάνονται οι φορολογικές επιβαρύνσεις των ατόμων που επιλέγουν την χώρα μας για να αναπτύξουν τις δραστηριότητες τους. Με βάση το Σύνδεσμο Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, η διαδικασία της υπερφορολόγησης των τυπικών φυσικών και νομικών προσώπων, μολονότι σε σύντομο χρονικό διάστημα δεν οδηγεί σε εμφανή σημάδια κατακερματισμού της οικονομίας, σε βάθος χρόνου όμως υπονομεύει τις βάσεις της κοινωνικοοικονομικής ευμάρειας. Η καλή πρόοδος, σήμερα, των ροών εσόδων σε ασφαλιστικές εισφορές και σε φόρους στηρίζεται σε μέτρα είσπραξης και όχι στην εξέλιξη, με τα αντικίνητρα στον εργασιακό τομέα και στην επιχειρησιακή δραστηριότητα να μειώνονται σε μεγάλο

βαθμό και να στοχεύουν σε μια οικονομία χαμηλής αποδοτικότητας. Σε καθημερινή βάση, δημιουργείται μεγάλο εύρος ελληνικών επιχειρήσεων στη Βουλγαρία, ενώ άλλες επιχειρήσεις μεταφέρονται σε άλλα κράτη που κατέχουν ευνοϊκότερες συνθήκες φορολογικού κλίματος, όπως είναι η Κύπρος, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και η Ελβετία. Τα συγκεκριμένα κράτη, εξαιτίας των μειωμένων φορολογικών δεικτών τους, χαρακτηρίζονται ως πιο ελκυστικές, σε σχέση με την χώρα μας, που χαρακτηρίζεται λιγότερο ανταγωνιστική αφού κατέχει υψηλότερο φορολογικό δείκτη για τις επιχειρήσεις (Varotsis & Katerelos, 2019).

Μη παρουσία πολιτικής βούλησης για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής

Η πολυνομία στο βαθμό της φορολογίας σχετίζεται άμεσα με την πολιτική αβεβαιότητα που υπάρχει τον τελευταίο καιρό στην Ελλάδα. Εκτός του ότι η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής είναι υπόσχεση και σκοπός οποιασδήποτε κυβέρνησης, οι συνεχόμενες αλλαγές των κυβερνήσεων το τελευταίο καιρό, κατά κανόνα, είχαν συνέπεια την μεταβολή της φορολογικής πρακτικής προς την επιτυχία του ευρύτερου σκοπού. Έτσι, δεν πραγματοποιήθηκε η εκτέλεση μιας κοινής και μόνιμης πολιτικής για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Συνδεδεμένη με την παρουσία ή μη της πολιτικής βούλησης για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής είναι και η παρουσία διαφθοράς στον κυβερνητικό μηχανισμό. Η κατάσταση της διαφθοράς σχετίζεται επίσης με άμεσο τρόπο με την μη παρουσία διαφανών καταστάσεων στη διοίκηση και αυξάνεται ακόμα περισσότερο με την παρουσία κομματικής κυβέρνησης που χαρακτηρίζει τον τομέα του δημοσίου (Matsaganis et al., 2012).

1.4.2 Οι τεχνολογικές αιτίες

Πλεονέκτημα της εξάπλωσης της κατάστασης της φοροδιαφυγής είναι και η ανεπάρκεια των οργανωτικών και τεχνολογικών θεμελίων της Φορολογικής Διοίκησης. Όπως έχει παρατηρηθεί και από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, η ελληνική κυβέρνηση γενικά δεν φημίζεται για την αντίστοιχη διατήρηση των αρχείων και των δεδομένων,

ενώ σε βάθος χρόνου χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια ως προς την επαναλαμβανόμενη λήψη, την διάθεση και επεξεργασία των στοιχείων που έχει στην κατοχή της. Η ηλεκτρονική μηχανοργάνωση της Φορολογικής Διοίκησης (και της ελληνικής κυβέρνησης αντίστοιχα) δεν υφίσταται για πολύ καιρό στο ελληνικό περιβάλλον. Ένα παράδειγμα άξιο προς αναφορά είναι το γεγονός ότι το 2013 έγινε εφικτή, διαμέσου του ηλεκτρονικού συστήματος, η υποβολή φορολογικών δηλώσεων για εισοδήματα νομικών προσώπων, ενώ ένα μεγάλο εύρος φορολογικών δηλώσεων και δραστηριοτήτων δεν πραγματοποιούνταν διαμέσου του ηλεκτρονικού συστήματος, εκτός από την αυτοπρόσωπη παρουσία στον αντίστοιχο οργανισμό (Anastasiou et al., 2020).

Η ανεπάρκεια του ηλεκτρονικού συστήματος της φορολογικής διοίκησης κατέληξε στην επιδείνωση της διαδικασίας της γραφειοκρατίας και συνέστησε εμπόδιο στην κατασκευή μιας συνολικής εικόνας κάθε ατόμου προς φορολόγηση, με εξακρίβωση όλων των στοιχείων που σε βάθος χρόνου σχετίζονται με το άτομο, με στόχο να πραγματοποιούνται οι απαραίτητοι έλεγχοι. Παράδειγμα του ανεπαρκούς και μη αποτελεσματικού ηλεκτρονικού φορολογικού συστήματος είναι η ικανότητα απόκτησης εκτός από έναν ΑΦΜ από το ίδιο το άτομο, εξαιτίας ότι στο σύστημα του taxinet είχε πραγματοποιηθεί ένα σφάλμα σχετικά με το πατρώνυμο κάθε φορολογούμενου. Με αποκαλυπτικό τρόπο αναλύεται η προβληματική κατάσταση μηχανοργάνωσης και στον αντίστοιχο παγκόσμιο Τύπο. Σε άρθρο ξένης εφημερίδας, το 2012, έγινε αναφορά σχετικά ότι σε συγκεκριμένο τμήμα της Δημόσιας Οικονομικής Υπηρεσίας στην περιοχή της Αθήνας, οι φορολογούμενοι που βρίσκονταν κάθε φορά στο αντίστοιχο τμήμα, είχαν μεγάλη σύγχυση σχετικά με την συμπλήρωση των εντύπων που απαιτούνταν. Το άρθρο ανέφερε ότι κούτες με έγγραφα βρίσκονταν σε όλο το κτήριο της ΔΟΥ, υπήρχε ένας εκτυπωτής που ήταν σε αδράνεια και δεν χρησιμοποιούνταν και αντίστοιχα οι υπολογιστές του ανθρώπινου δυναμικού της ΔΟΥ διέθεταν αρκετά παλιό λογισμικό (Diakomihalis, 2020).

Συγκεκριμένα, σχετικά με την πραγματοποίηση φορολογικών

διερευνήσεων, μόλις κατά τους πρώτους μήνες του 2011 άρχισε να λειτουργεί, και μάλιστα σε δοκιμαστική έκδοση, το πληροφοριακό σύστημα ELENXIS, όπου παρείχε τη δυνατότητα στα ελεγκτικά όργανα να εκμεταλλεύονται, διαμέσου της χρήσης των υπολογιστών, μεθόδους ανάλυσης κινδύνου και να έχουν στην κατοχή τους ολοκληρωμένη εικόνα για τον οργανισμό που τίθεται προς έλεγχο. Στην παρούσα φάση όμως, το ανθρώπινο δυναμικό της Φορολογικής Διοίκησης, εξέφρασε τα παράπονα του για την ίδια κατάσταση ανεπαρκούς μηχανοργάνωσης και ηλεκτρονικού συστήματος, όπου έχει κάνει τις απαραίτητες συστάσεις για την σύνδεση στο διαδίκτυο σε όλα τα τερματικά εργαλεία του οργανισμού όπως και στην πρόσβαση σε οποιαδήποτε άλλα είδη λειτουργικών Πληροφοριακών Συστημάτων του Υπουργείου Οικονομικών και άλλων Δημόσιων Οργανισμών. Οι συστάσεις του ανθρώπινου δυναμικού των υπηρεσιών διαπιστώνουν ότι η Φορολογική Διοίκηση δεν διαθέτει τα απαραίτητα τεχνολογικά και βασικά εργαλεία (π.χ. σύνδεση στο διαδίκτυο) για την κάλυψη των αντίστοιχων οικονομικών υπηρεσιακών αναγκών, ενώ αντίστοιχα γίνεται ξεκάθαρη η ανεπάρκεια και η ευπάθεια της Φορολογικής Διοίκησης να λάβει ξεκάθαρη εικόνα για κάθε άτομο που φορολογείται, αφού το κατά καιρούς ανθρώπινο δυναμικό κατέχει συγκεκριμένη πρόσβαση στα πληροφοριακά συστήματα του Υπουργείου Οικονομικών (Matsaganis et al., 2013).

Τέλος, το ανθρώπινο δυναμικό της Φορολογικής Διοίκησης αναφέρει στο έπακρο τις αδυναμίες στη διαλειτουργικότητα των Ολοκληρωμένων Πληροφοριακών Συστημάτων της Γενικής Γραμματείας Υποδομών (π.χ. διαλειτουργικότητα Icisnet με Taxisnet), τα προβλήματα σχετικά με την πρόσβαση σε περιορισμένα δεδομένα (π.χ. παλαιότερες δηλώσεις Φόρου Μεταβίβασης Ακίνητης Περιουσίας) και την ανεπάρκεια εκσυγχρονισμένων και σύγχρονων βάσεων δεδομένων (π.χ. συγκεντρωτικές καταστάσεις πελατών – προμηθευτών) και μηχανογράφησης του Τμήματος Κεφαλαίου. Τα πληροφοριακά συστήματα δεν ενημερώνονται συχνά με βάση τις τροποποιήσεις των νόμων, παρ' όλο που η ηλεκτρονική πληροφόρηση είναι ανεπαρκής, με συνέπεια οι περιφερειακές υπηρεσίες να μην διαθέτουν έγκαιρη καθοδήγηση με βάση τις οδηγίες, τα υπόλοιπα έγγραφα και τις

εγκυκλίου, που είναι αναγκαία για την πραγματοποίηση των υποχρεώσεων τους (Goumagias & Hristu-Varsakelis, 2013).

1.4.3 Οι γραφειοκρατικές / οργανωτικές αιτίες

Το κάθε άτομο που φορολογείται στην Ελλάδα έχει έρθει συνήθως αντιμέτωπο με τη προβληματική γραφειοκρατία, ακόμη και για θέματα απλών συναλλαγών του με το δημόσιο τομέα γενικότερα και με τη Φορολογική Διοίκηση ειδικότερα. Όπως έχει εντοπιστεί και από τον ΟΟΣΑ, ένας από τους λόγους της μη αποτελεσματικής κατάστασης της Φορολογικής Διοίκησης, που εν συνεχεία οδηγεί στην μη άμεση και ανεπαρκή ανίχνευση των φορολογικών παραπτώματων και συμβάντων φοροδιαφυγής, είναι η λειτουργία του δημοσίου τομέα. Υπάρχουν αρκετές εσωτερικές μέθοδοι που μπορεί να εφαρμόσει η Φορολογική Διοίκηση, με πεδία διασκορπισμένα σε ποικίλες υπηρεσίες και οργανισμούς, όπως και στα αντίστοιχα Υπουργεία. Η Φορολογική Διοίκηση, λαμβάνοντας υπόψη ότι ενεργεί μόνο στο καθεστώς όπου από τη νομοθεσία προβλέπεται η δράση της, δείχνει ότι αναλώνεται στην συμμόρφωση των μεθόδων που καθορίζονται σε ένα εύρος νομοθετημάτων, αντί να στοχεύει στην επίτευξη θετικών αποτελεσμάτων (Vousinas, 2017).

Παράδειγμα του υπερβολικού φορμαλισμού διαμέσου του οποίου ενεργεί η Φορολογική Διοίκηση είναι το μεγάλο εύρος των νομοθετημάτων και των υπουργικών διατάξεων που δημοσιεύθηκαν με θέμα τον προσδιορισμό των καθηκόντων στο Υπουργείο Οικονομικών. Ειδικότερα, μόνο για το Υπουργείο Οικονομικών, 537 αρμοδιότητες έχουν προσδιοριστεί ή/και έχουν αλλάξει βάσει νόμου, 1.449 διαμέσου προεδρικών διατάξεων και 284 διαμέσου υπουργικών διατάξεων κατά την χρονική περίοδο μεταξύ 1996 και 2011. Συνολικά στη Φορολογική Διοίκηση, γενικότερα, αντιστοιχούν 2.890 προσδιορισμοί / αλλαγές καθηκόντων διαμέσου της νομοθεσίας, 11.018 μέσω προεδρικών διατάξεων και 3.191 διαμέσου υπουργικών διατάξεων, με στόχο να καταγράφονται κατά μέσο όρο 1.140 τροποποιήσεις καθηκόντων εντός της Φορολογικής Διοίκησης ανά έτος χρήσης (Fotiadis & Chatzoglou, 2021).

Η φορμαλιστική στάση με την οποία δρα η Φορολογική Διοίκηση, σε σχέση με τους συνεχόμενους επαναπροσδιορισμούς των καθηκόντων, μεγαλώνουν το κενό ανάμεσα στις κοινές μεθόδους από τη μία και της αληθινής πλευράς από την άλλη, προκαλώντας προβλήματα / εμπόδια στην ομαλή λειτουργία της Φορολογικής Διοίκησης τόσο για το ίδιο το ανθρώπινο δυναμικό της, όσο και για τα άτομα που φορολογούνται και που συναλλάσσονται με την συγκεκριμένη υπηρεσία. Τα προβλήματα της Φορολογικής Διοίκησης έκαναν χειρότερη την κατάσταση λόγω της ανεπαρκούς και μη ικανοποιητικής οργάνωσης των υπαλλήλων, όπως είχε υποπέσει στην αντίληψη και από τον ΟΟΣΑ. Η Φορολογική Διοίκηση στελεχώνεται συχνά από ανθρώπινο δυναμικό με περιορισμένες τεχνικές δεξιότητες και προσόντα. Επιπλέον, σε αρκετές περιπτώσεις η Φορολογική Διοίκηση παρουσιάζεται ως υποστελεχωμένη, ενώ τα πεδία δεν μοιράζονται σε ίσα μέρη στο υφιστάμενο ανθρώπινο δυναμικό, από πλευράς αποδοτικότητας και γεωγραφικού καταμερισμού ανά κράτος (Eriotis et al., 2021).

Το εργατικό δυναμικό της Φορολογικής Διοίκησης κρίνεται επίσης και από ανεπάρκεια κινήτρων για τον εξορθολογισμό της εφαρμογής των υποχρεώσεων του, με συνέπεια η ανίχνευση και η αντιμετώπιση της κατάστασης της φοροδιαφυγής να παρακωλύεται. Βασικό ρόλο στην ανεπάρκεια κινήτρων έλαβε και η μείωση των αποδοχών του ανθρώπινου δυναμικού, που πραγματοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια, στο καθεστώς της δημοσιονομικής πολιτικής (εκτέλεση μνημονιακών διατάξεων). Είναι ξεκάθαρο ότι οι αποδοχές του ανθρώπινου δυναμικού της Φορολογικής Διοίκησης σε άλλα ανεπτυγμένα κράτη υπολογίζονται περίπου στο 134% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ενώ στην χώρα μας υπολογίζεται περίπου στο 50% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Papadakis et al., 2021).

Τα τελευταία χρόνια, έχουν πραγματοποιηθεί ενέργειες για τον σχηματισμό μιας πιο αποδοτικής Φορολογικής Διοίκησης. Αν και, αρκετές από τις συγκεκριμένες ενέργειες δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα και μάλλον είχαν επίδραση στην χειροτέρευση της ήδη μη

αποδοτικής λειτουργίας. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο γεγονός της δημιουργίας της ΔΟΥ Μεγάλων Επιχειρήσεων το 2011, με στόχο την συλλογή των μεγάλων επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Η τελική διαδικασία μεταφοράς των αρχείων των επιχειρήσεων στη νεοδημιουργηθείσα ΔΟΥ κράτησε αρκετό καιρό και με σημαντικά προβλήματα (πολλά αρχεία, φάκελοι και δεδομένα χάθηκαν κατά την διαδικασία της μεταφοράς), ενώ εντοπίστηκαν αξιοσημείωτα οργανωτικά προβλήματα, όπως και αναπροσδιορίστηκαν ολοκληρωτικά οι υπηρεσιακές υποχρεώσεις του ανθρώπινου δυναμικού που, πλέον, είχε επανδρώσει την προαναφερθείσα ΔΟΥ. Μέχρι το σημείο που φορολογούμενοι και Φορολογική Διοίκηση να εναρμονιστούν με τη νέα πραγματικότητα, έπαψε να λειτουργεί βάσει νόμου η αντίστοιχη ΔΟΥ, όπου τροποποιήθηκε σε ελεγκτικό φορέα και έλαβε την ονομασία «Κέντρο Ελέγχου Μεγάλων Επιχειρήσεων». Ως αποτέλεσμα, ανακατανεμήθηκε εκ νέου το πεδίο της ΔΟΥ Μεγάλων Επιχειρήσεων στις αντίστοιχες τοπικές ΔΟΥ των οργανισμών και επαναπροσδιορίστηκαν συνολικά οι υπηρεσιακές υποχρεώσεις του ανθρώπινου δυναμικού (Karasteriou et al., 2020).

Με βάση τις ομολογίες της Φορολογικής Διοίκησης, το 2015 παρουσιάστηκαν προβλήματα με βάση την οργανωσιακή βάση της Γενικής Γραμματείας Υποδομών, που σχετίζονταν κυρίως με την υποχρέωση της κατηγοριοποίησης των καθηκόντων σε ομάδες περιφερειακών υπηρεσιών (π.χ. Τμήμα Φορολογικής Συμμόρφωσης στις ΔΟΥ), σε σχέση με την επιθυμία σχηματισμού νέων ενοτήτων/γραφείων, της άρσης των υφιστάμενων ενοτήτων/γραφείων (π.χ. Γραφείο Αυτοκινήτων στις ΔΟΥ) και της συγχώνευσης και μεταφοράς καθηκόντων. Επίσης, έγινε γνωστή η ανεπάρκεια διαχείρισης των Υπηρεσιών της Κεντρικής Διοίκησης, όπως και οι δυσλειτουργίες που εμφανίστηκαν κατά την ηλεκτρονική επικοινωνία (Drogalas et al., 2018).

Δυσλειτουργίες σχετικά με την οργάνωση επισημαίνονται και ειδικότερα με το ανθρώπινο δυναμικό των υπηρεσιών, με εντονότερες εκείνες της ανισοκατανομής του ανθρώπινου δυναμικού και της ανεπαρκούς επάνδρωσης μερικών οργανισμών και τμημάτων, όπως τα δικαστικά

τμήματα των ΔΟΥ, που δεν έχουν στην κατοχή τους έμπειρους νομικούς. Επίσης, σημαντικό στοιχείο των οργανωτικών / γραφειοκρατικών δυσλειτουργιών που έρχεται αντιμέτωπη η Φορολογική Διοίκηση είναι και τα φορολογικά θέματα και οι ενδικοφανείς παρεμβάσεις που κατατίθενται σε μεγάλο εύρος εναντίον της Διεύθυνσης Επίλυσης Διαφορών (ΔΕΔ). Η συγκεκριμένη Διεύθυνση συστάθηκε με στόχο να επιλύει άμεσα τα φορολογικά ζητήματα (ή τουλάχιστον αυτά που δέχονται άμεσης επίλυσης), όπως και να χρησιμεύει ως προελεγκτικό επίπεδο σε ζητήματα που αξίζουν να τοποθετηθούν ενώπιον της Δικαιοσύνης, με τελικό σκοπό την αποσυμφόρηση των Διοικητικών Δικαστηρίων (Matsaganis & Flevotomou, 2010).

Στη Διεύθυνση Επίλυσης Διαφορών συλλέγονται σε καθημερινή βάση ένα μεγάλο εύρος φορολογικών ζητημάτων, όπου πρέπει να αξιολογηθούν εντός 4 μηνών (κατόπιν επέκτασης της τελικής προθεσμίας σε επιπλέον 2 μήνες, όπως ήταν στην αρχή), διαφορετικά οι αντίστοιχες προσφυγές των ατόμων δεν γινόταν δεκτές. Στις αρχές του 2016, ήρθαν στην επιφάνεια τα στατιστικά στοιχεία των εκθέσεων της Διεύθυνσης Επίλυσης Διαφορών (του πρώτου τριμήνου του 2016) από τη Γενική Γραμματεία Υποδομών, όπου αποδείχτηκε όχι μόνον το μεγάλο εύρος των φορολογικών ζητημάτων που συλλέχθηκαν στη Διεύθυνση Επίλυσης Διαφορών, αλλά και το μεγάλο εύρος των ζητημάτων που δεν έγιναν δεκτά με σιωπηρό τρόπο, λόγω της λήξης της προθεσμίας με στόχο την αντίστοιχη εξέταση τους. Πιο συγκεκριμένα, στις αρχές του 2016 πραγματοποιήθηκαν στη Διεύθυνση Επίλυσης Διαφορών 2.051 υποθέσεις, ενώ υπήρχαν ήδη 2.062 υποθέσεις που βρίσκονταν σε εκκρεμότητα. Κατά την συγκεκριμένη περίοδο, διεκπεραιώθηκαν 2.147 υποθέσεις, όπου από αυτές μόνο οι 98 υποθέσεις αποδέχτηκαν την προσφυγή (μερικώς ή πλήρως) (Kounadeas et al., 2022).

Από την άλλη πλευρά, 1.228 προσφυγές δεν έγιναν δεκτές, ενώ 821 προσφυγές δεν ερευνήθηκαν, λόγω της λήξης της προθεσμίας για την εξέταση τους. Επομένως, από τις προσφυγές που ερευνήθηκαν, μόνο το 7,4% αυτών των προσφυγών έγιναν δεκτές (μερικώς ή πλήρως) από τη Διεύθυνση Επίλυσης Διαφορών, ενώ το 92,6% αυτών των

προσφυγών δεν έγιναν δεκτές (ρητώς ή σιωπηρώς). Σε γενικές γραμμές για το έτος 2016, το 52,06% των προσφυγών προωθήθηκαν προς τελική αξιολόγηση ενώπιον του Δικαστικού Συστήματος. Ως συνέπεια της τελικής διαδικασίας, προκύπτει το συμπέρασμα ότι, ακόμη και σε ζητήματα σχετικά με τη φοροδιαφυγή, η τελική έκβαση μιας προσφυγής και η επιβολή πιθανού προστίμου μπορεί να αργήσουν σε μεγάλο βαθμό, έχοντας ως άμεσο επακόλουθο και την μη αποτελεσματική είσπραξη των απαιτούμενων τελών και προστίμων (Anastasiou et al., 2021).

1.4.4 Οι διαρθρωτικές αιτίες

Σε βάθος χρόνου, η Ελλάδα εμφανίζει ένα υψηλό ποσοστό πολύ μικρών επιχειρήσεων αλλά και αυτοαπασχολούμενων. Υπολογίζεται ότι ο αριθμός της αυτοαπασχόλησης στην χώρα μας είναι διπλάσιος του αντίστοιχου μέσου όρου της ΕΕ (το 2014 κυμαίνονταν στο 34% της απασχόλησης στο σύνολο της), με τις επιστημονικές/τεχνικές εργασίες και τον πρωτογενή τομέα να έχουν την υπεροχή. Ενδεικτικό στοιχείο επιπροσθέτως, είναι ότι στην χώρα μας ο δείκτης του απασχολούμενου ανθρώπινου δυναμικού σε πολύ μικρές επιχειρήσεις (που απασχολούν από 0 έως 9 άτομα) βρίσκεται στο 59% του αθροίσματος των απασχολούμενων ατόμων, σε σχέση με το 29% του μέσου όρου της Ε.Ε. Επιπλέον, ο δείκτης των απασχολούμενων ατόμων σε μεγάλες επιχειρήσεις που απασχολούν πάνω 250 άτομα κυμαίνεται στο 13% για την χώρα μας, σε σχέση με το 33% του μέσου όρου της Ε.Ε (Drogalas et al., 2018).

Με βάση τη μελέτη του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, ο δείκτης των βοηθών σε οικογενειακούς οργανισμούς κυμαίνεται στο 5%, με την πλειονότητα αυτών να μην πληρώνουν εργοδοτικές εισφορές, ενώ ο ανάλογος μέσος όρος της ΕΕ δεν ανέρχεται πάνω από το 1%. Η καθορισμένη δομή της οικονομίας επεκτάθηκε ως συνέχεια των εναυσμάτων που προσφέρθηκαν παλαιότερα από το κράτος και ενθάρρυναν ως επί το πλείστον την αυτοαπασχόληση και τη ίδρυση μικρών και πολύ μικρών οργανισμών. Η συγκεκριμένη δομή επιβραδύνει την ευκαιρία για φορολογικό έλεγχο, λόγω ότι ο έλεγχος και η απόδειξη

των ανάλογων εισοδημάτων συνιστούν ιδιαίτερα σύνθετη και απαιτητική τη διαδικασία, ενώ παράλληλα προάγουν την απόκρυψη εισοδηματικών ροών από την πλευρά των αυτοαπασχολουμένων. Η σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στο εύρος της παραοικονομίας και του αξιοσημείωτου ποσοστού των μικρών οργανισμών είναι ξεκάθαρη. Ειδικότερα, η συγκεκριμένη σύνδεση παρουσιάζεται ότι είναι απολύτως θετική για κράτη όπου τοποθετούνται στον υψηλότερο αναπτυξιακό βαθμό, ενώ υποδεικνύεται ότι αλλάζει σε αρνητική σχέση για κράτη όπου τοποθετούνται σε χαμηλότερο αναπτυξιακό βαθμό (Mitrakos et al., 2016).

Η χώρα μας εμφανίζει μια παράλογη κατάσταση συγκριτικά με τα υπόλοιπα κράτη, αποτελώντας χαρακτηριστικό γνώρισμα το υψηλότερο εύρος των πολύ μικρών οργανισμών στον τομέα της οικονομίας και από ένα από τα υψηλότερα ποσοστά παραοικονομίας. Για την πλευρά της αυτοαπασχόλησης και τη σύνδεση της με την πλευρά της παραοικονομίας, τα διαθέσιμα δεδομένα δεν παρέχουν τη δυνατότητα εξαγωγής τελικών συμπερασμάτων, όπου να παρουσιάζεται μια σαφής σύνδεση ανάμεσα στις 2 πλευρές. Εντούτοις, άλλες διαθέσιμες έρευνες επαληθεύουν τη συνεισφορά της αυτοαπασχόλησης στην εξέλιξη της παροικονομίας. Για παράδειγμα, οι Buehn & Schneider το 2016, κατέληξαν ότι για την Ελλάδα ο τομέας της αυτοαπασχόλησης αιτιολογεί σχεδόν το 1/3 του συνόλου της παραοικονομίας, σε σχέση με άλλα κριτήρια (ποσοστό φόρου εισοδήματος και έμμεσης φορολογίας, φορολογική συναίσθηση, κ.ά.).

1.4.5 Οι πολιτισμικές αιτίες (φορολογική κουλτούρα)

Σημαντικό στοιχείο στην ανάπτυξη της φοροδιαφυγής αποτελεί και η ευρύτερη άποψη των ατόμων ως προς την κυβέρνηση και την ανταποδοτικότητα της, αλλά και ως προς τα καθήκοντα και τις ευθύνες απέναντι στην κυβέρνηση. Με βάση την έρευνα που πραγματοποίησε το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών σχετικά με την αδήλωτη απασχόληση των ατόμων, στους λόγους εξωτερίκευσης της κατάστασης υπάγεται η μη ικανοποιητική κυβέρνηση από κοινωνικής πλευράς, που περιλαμβάνει από την μια πλευρά τη παροχή χαμηλών κοινωνικών

βοηθημάτων και από την άλλη πλευρά τον υψηλό δείκτη φορολογίας εισοδήματος και ασφαλιστικών εισφορών. Οι λόγοι εξωτερίκευσης της κατάστασης της αδήλωτης απασχόλησης των ατόμων θεωρήθηκαν επιπροσθέτως η παραγωγική βάση της οικονομίας και το εύρος της παραοικονομίας. Σε μια έρευνα που υλοποιήθηκε από τον Schneider το 2015, σχετικά με τα θέματα της της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς σε ελληνικό επίπεδο αλλά και σε άλλα κράτη του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, παρουσιάστηκαν εμπειρικά στοιχεία όπου δικαιολόγησαν την επέκταση τέτοιου είδους καταστάσεων. Ειδικότερα, ο Schneider ανέφερε ότι οι δείκτες φοροδιαφυγής και παραοικονομίας αυξάνονται όσο αυξάνονται οι προσαυξήσεις των ατόμων με τέλη και ασφαλιστικές εισφορές ή όσο οι νομοθεσίες αυστηροποιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό. Από την άλλη πλευρά, οι συγκεκριμένοι δείκτες δημιουργούν μια αντιστρόφως ανάλογη σχέση με βάση την ηθική των ατόμων σχετικά με τη φορολογία (φορολογική ηθική), όπως και με τις παρεχόμενες υπηρεσίες από την κυβέρνηση, με συγκεκριμένη μέθοδο όπου μειώνονται όταν η ηθική αίσθηση των ατόμων αυξάνεται ή όταν οι αντίστοιχες υπηρεσίες αυξάνονται σε ποσότητα. Στην έρευνα αυτή, παρουσιάζεται ως σημαντικός λόγος και η ποιότητα των δημοσίων οργανισμών, με καθορισμένη περιγραφή των παράνομων δραστηριοτήτων και γενικότερα στην διαφθορά (Varotsis & Katerelos, 2019).

Τα παραπάνω αντανακλούν και την διερεύνηση των δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας που σχετίζονται με τη δημόσια διακυβέρνηση, και ειδικότερα την αποδοτικότητα των δημοσίων οργανισμών, του κράτους και των ποσοστών διαφθοράς σε ελληνικό επίπεδο, σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ. Ανάλογες γνώμες έχουν παρουσιαστεί και σε μια παρελθοντική μελέτη του Schneider (2012). Με βάση τα ευρήματα εκείνης της μελέτης, χαμηλότεροι δείκτες παραοικονομίας εμφανίζονται σε κράτη που καταφέρνουν να συλλέξουν υψηλά δημόσια έσοδα με μικρούς φορολογικούς δείκτες, λιγότερα νομικά καθεστώτα και μικρότερα ποσοστά διαφθοράς. Αξίζει να αναφερθεί ότι, όπως προκύπτει το συμπέρασμα και από τις 2 συγκεκριμένες μελέτες, βασικό ρόλο παίζει η

αίσθηση των ατόμων με βάση την ανταποδοτικότητα της κυβέρνησης. Όντως, τα άτομα που φορολογούνται είναι περισσότερο πρόθυμοι να πληρώσουν τους φόρους που τους αντιστοιχούν, όταν λαμβάνουν ως ανταμοιβή καλής ποιότητας υπηρεσίες από την κυβέρνηση, λόγω της αντίληψης ότι η κυβέρνηση δεν τους εκμεταλλεύεται και δεν τους εξαπατά (Stamatoroulos et al., 2015).

Ένα μεγάλο εύρος άλλων ερευνών έχουν παρουσιάσει την επιθυμία θεσμοθέτησης ενός δίκαιου και διαφανούς φορολογικού πλαισίου, με σωστότερο νομοθετικό καθεστώς και πιο αποτελεσματική εκτέλεση της δημόσιας εξουσίας. Θα πρέπει φυσικά να πραγματοποιηθεί ένας διαχωρισμός ανάμεσα στα κίνητρα που πιέζουν τα άτομα να πληρώσουν εν τέλει τους φόρους που τους αντιστοιχούν. Έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι τα άτομα που φορολογούνται ενθαρρύνονται τόσο από την πίστη τους πως η πληρωμή των φόρων τους είναι κοινωνικά σωστή πρακτική, όσο και από την ανησυχία της πιθανής τιμωρίας. Εν συνεχεία του παραπάνω διαχωρισμού, έχει υποστηριχθεί επίσης ότι η έκταση και το εύρος των ανησυχιών, διαμέσου ενός πλαισίου τιμωριών και προστίμων, θα παρέχει την αντίληψη στα άτομα ότι πληρώνουν φόρους γιατί πρέπει, και όχι γιατί το θέλουν. Η πεποίθηση των ατόμων σε ένα διαφανές φορολογικό περιβάλλον και σε μια ευρύτερη εθνική διακυβέρνηση με απώτερο σκοπό το όφελος τους είναι ικανό να αμβλύνει τη φοροδιαφυγή, αυξάνοντας την υπακοή των ατόμων ως προς την πληρωμή των φόρων τους (Goumagias et al., 2012).

Η έρευνα που υλοποιήθηκε από τον Οργανισμό Ερευνών και Αναλύσεων «διαΝΕΟσις» παρουσίασε τις απόψεις των ατόμων σε μια λίστα ερωτημάτων που σχετίζονται και με το θέμα της φοροδιαφυγής. Είναι άξιο προς αναφορά ότι, με βάση τα δεδομένα του πρώτου τμήματος της έρευνας, που υλοποιήθηκε στα μέσα του 2015, στο ερώτημα με βάση το ποσοστό της φορολογίας και την παρουσία μιας σημαντικής κρατικής πρόνοιας, σχεδόν το 50% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι πρέπει να υφίσταται υψηλή φορολογία και σημαντική κρατική πρόνοια για όλους τους πολίτες, ενώ σχεδόν το 40% δήλωσε ότι η φορολογία πρέπει να

κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα, ακόμη και αν αυτό ανέρχεται με μικρότερη κυβερνητική μέριμνα. Στο δεύτερο τμήμα της έρευνας, που υλοποιήθηκε στα τέλη του 2015, όπου πραγματοποιήθηκε αρχικά το ίδιο ερώτημα, παρατηρήθηκε μια αλλαγή στις γνώμες των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Ειδικότερα, στα τέλη του 2015 στο ερώτημα σχετικά με το ποσοστό της φορολογίας και την παρουσία μιας σημαντικής κρατικής πρόνοιας, το 41,6% των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα (συγκριτικά με το 49,7% των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα και κλήθηκαν να απαντήσουν στις αρχές του 2015) δήλωσε ότι πρέπει να υφίσταται υψηλή φορολογία και ένα σημαντικό κράτος πρόνοιας για όλους τους πολίτες. Από την άλλη πλευρά, το 45,7% των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα (έναντι του 39,2% των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα και κλήθηκαν να απαντήσουν στις αρχές του 2015) δήλωσε ότι η φορολογία πρέπει να κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα, ακόμη και αν αυτό αποσκοπεί σε μικρότερη κυβερνητική μέριμνα (Karasteriou et al., 2020).

Σχετικά με τους λόγους που αποσαφηνίζουν το μεγάλο εύρος της φοροδιαφυγής σε ελληνικό επίπεδο, το 36,6% των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα δήλωσε ότι έχει μεγάλη ευθύνη η ανεπάρκεια των φοροελεγκτικών μηχανισμών στην συνολική κατάσταση, το 32,3% δήλωσε ότι βασικότερος λόγος είναι η ανεπαρκής ανταποδοτικότητα από την πλευρά της κυβέρνησης και το 29,9% έριξε το βάρος της ευθύνης στον χαρακτήρα των Ελλήνων πολιτών. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μερικές απαντήσεις παρήχθησαν σε μερικά μεμονωμένα ερωτήματα. Ειδικότερα, στο ερώτημα εάν η κατάσταση της φοροδιαφυγής αποτελεί κλοπή, το 91,2% αφορούσε τις θετικές απαντήσεις, αλλά σε επόμενο ερώτημα το 36,4% των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα δήλωσε ότι φοροδιαφεύγουν όταν τους δίνεται η ευκαιρία, εξαιτίας του μεγάλου εύρους των ατόμων που αντιστοίχως φοροδιαφεύγουν. Στο ερώτημα που σχετίζονταν με το ενδεχόμενο αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, το 62,2% δήλωσε ότι είναι αφελείς τα άτομα που πιστεύουν πως αυτό θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί. Από τις παραπάνω απαντήσεις εντοπίζεται ότι ανάμεσα στους ερωτηθέντες ήταν πολλά άτομα που, ενώ πίστευαν ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί ενέργεια κλοπής, επέλεγαν να φοροδιαφεύγουν,

αφού συνιστά πράξη που ενστερνίζονται πολλά άτομα που φορολογούνται, και με την πεποίθηση ότι η κατάσταση της φοροδιαφυγής θα ισχύει σε βάθος χρόνου (Kounadeas et al., 2022).

1.5 Η χαρτογράφηση του ελληνικού φορολογικού περιβάλλοντος

Παρακάτω, επιχειρείται μια εν γένει περιγραφή του ελληνικού φορολογικού περιβάλλοντος, με σκοπό την χαρτογράφηση των βασικών ροών φορολογικών εσόδων του κράτους κατά τα έτη 2004 – 2015 και η μελέτη της επίδρασης της οικονομικής κρίσης στις συγκεκριμένες βασικές ροές. Ιδιαίτερα δε, θα γίνει μια ανάλυση της γενόμενης κατανομής των φορολογικών υποχρεώσεων, ως προς τους έμμεσους και άμεσους φόρους, καθώς και ως προς τις κατηγορίες των φορολογούμενων, όπως είναι τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα. Ο στόχος της παρούσας διερεύνησης είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς την τιθέμενη φορολογική πολιτική και η ανάδειξη τυχόν ανισορροπίας στην κατανομή του φορολογικού βάρους. Ιδιαίτερη δε έμφαση, δίνεται στη μελέτη πορισμάτων ως προς το φαινόμενο της φοροδιαφυγής (Mitrakos et al., 2016).

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I. Άμεσοι Φόροι	16,4	18,3	18,7	19,8	20,7	21,3	20,1	20,2	21,1	20,0	20,4	19,7
	8	7	0	3	8	5	5	6	0	6	6	6
1. Φόρος Εισοδήματος	13,3	14,1	15,0	16,0	16,5	16,5	14,2	12,8	13,3	11,4	12,2	12,0
	1	7	1	9	9	1	2	8	1	9	1	9
- Φυσικών Προσώπων	7,79	8,29	9,28	10,1	10,8	10,8	9,40	8,28	9,97	7,97	7,85	7,82
				6	2	4						
- Νομικών Προσώπων	4,72	4,73	4,44	4,66	4,19	3,79	3,15	2,74	1,72	1,68	2,66	2,90
- Άλλα (Ειδικές Κατηγορίες κτλ.)	0,80	1,14	1,29	1,27	1,58	1,88	1,67	1,86	1,63	1,84	1,70	1,38
2. Λοιποί Φόροι Εισοδήματος	3,18	4,20	3,70	3,74	4,19	4,84	5,94	7,38	7,79	8,57	8,26	7,67
II. Έμμεσοι Φόροι	23,0	23,7	26,2	28,5	30,2	28,2	31,0	28,6	26,0	24,5	23,7	23,7
	0	2	9	7	2	9	4	3	7	4	5	5
1. Φόροι Κατανάλωσης	18,1	18,5	20,3	22,1	23,8	23,7	27,1	25,1	23,1	21,4	20,8	20,7

Εγχώριων Προϊόντων	7	5	7	9	0	6	5	1	5	7	1	8
- ΦΠΑ	12,0 3	12,3 6	13,8 0	15,1 5	15,8 4	14,8 3	15,5 8	15,0 8	13,5 8	12,5 3	12,1 9	12,1 3
- Καύσιμα	2,46	2,48	2,61	2,87	3,69	4,37	5,70	4,65	4,46	4,23	4,11	4,18
- Καπνά	2,24	2,26	2,42	2,58	2,52	2,57	2,91	3,05	2,71	2,50	2,42	2,37
- Λοιποί	1,44	1,45	1,55	1,60	1,75	1,99	2,96	2,33	2,40	2,21	2,08	2,10
2. Άλλοι Έμμεσοι Φόροι	4,83	5,18	5,92	6,38	6,42	4,53	3,89	3,53	2,92	3,07	2,95	2,97
III. Μη Φορολογικά Έσοδα	2,57	2,67	3,69	3,37	4,25	3,72	4,91	6,43	4,32	6,90	5,78	5,98
IV. Σύνολο εσόδων	42,0 5	44,7 6	48,6 8	51,7 7	55,2 5	53,3 6	56,1 1	55,3 2	51,4 8	51,5 0	50,0 0	49,4 9

Πίνακας 1 : Τα έσοδα τακτικού προϋπολογισμού (σε δισεκατομμύρια ευρώ)

(πηγή : Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, 2019)

Κατά την τελευταία δεκαετία έχει παρατηρηθεί, από εισοδηματικής πλευράς, ότι ο τακτικός προϋπολογισμός της χώρας μας, παρουσιάζει μείωση με σταθερή ετήσια βάση. Φυσικά, το παραπάνω είναι συνέπεια της ύφεσης που επέφερε η οικονομική κρίση, παρά την αύξηση άμεσης και έμμεσης φορολόγησης από τους αρμόδιους οικονομικούς φορείς. Για παράδειγμα, κατά το οικονομικό έτος 2015 παρατηρείται πως σημειώθηκαν έσοδα της τάξεως των 49.5 δισεκατομμυρίων ευρώ. Έτσι, κατόπιν υπολογισμών, παρατηρήθηκε πως σημειώθηκε μείωση της τάξης του 12% συγκριτικά με το οικονομικό έτος του 2010. Αναλυτικότερα, αναφορικά με τα έσοδα του 2015, το 40% των εσόδων (19,7 δισεκατομμύρια ευρώ) σχετίζεται με άμεσους φόρους, το 48% (€23,7 δισεκατομμύρια ευρώ) σχετίζεται με έμμεσους φόρους, ενώ το λοιπό ποσοστό πηγάζει από λοιπές πηγές εσόδων, όπως αυτά των τελούμενων αποκρατικοποιήσεων (Varotsis & Katerelos, 2019).

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως τα έσοδα των άμεσων φόρων παρουσιάζουν σταθερότητα κατά τα τελευταία 5 έτη (όπου μεταβλήθηκαν από 19,8 δισεκατομμύρια ευρώ ως 21,3 δισεκατομμύρια ευρώ). Ωστόσο, συνεχώς φθίνουσα πορεία παρουσιάζουν τα έσοδα από την έμμεση

φορολόγηση, από 31 δισεκατομμύρια ευρώ το 2010 ως 23,8 δισεκατομμύρια ευρώ το 2015, μείωση δηλαδή της τάξεως του 26%. Λαμβάνοντας υπόψιν τα παραπάνω στοιχεία, ενδιαφέρουσα χαρακτηρίζεται η πορεία των άμεσων φόρων. Λεπτομερέστερα, η σταθερή πορεία της άμεσης φορολόγησης αποδίδεται κατά κόρον στην αύξηση του συντελεστή σε λοιπούς φόρους (όπως λόγου χάριν, φόροι περιουσίας, φόροι παρελθόντων ετών και λοιποί έκτακτοι φόροι), ενώ οι φόροι εισοδήματος επιστρέφουν στα κρατικά ταμεία με μειωμένο ρυθμό. Εμφανώς λοιπόν, η ισοστάθμιση και σταθερή πορεία των άμεσων φόρων οφείλεται κατά κόρον στην εξισορρόπηση της φθίνουσας πορείας των φόρων εισοδήματος με των λοιπών φόρων επί νομικών και φυσικών προσώπων, όπως η «εισφορά αλληλεγγύης» και ο ενιαίος φόρος ιδιοκτησίας ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.) (Anastasiou et al., 2020).

Αναφορικά δε με τους έμμεσους φόρους, η πλειάδα αυτών αφορά την κατανάλωση εγχώριων προϊόντων, ιδίως δε του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (Φ.Π.Α.) ο οποίος απέδωσε έσοδα 12 δισεκατομμυρίων ευρώ το οικονομικό έτος 2015, επιφέροντας το 60% επί των συνολικών καταναλωτικών φόρων. Επίσης, σημαντική υπήρξε και η συνεισφορά των εσόδων από τη φορολόγηση των καυσίμων και των προϊόντων καπνού. Για την κατανόηση της ελληνικής φορολογικής πραγματικότητας, κρίθηκε σκόπιμη η επιμέρους και συστηματική μελέτη της συγκρότησης της φορολογικής βάσης καθώς και ο διαμοιρασμός των φορολογικών υποχρεώσεων μεταξύ κοινωνικών ομάδων, καθώς και φυσικών – νομικών προσώπων. Πηγή διάθεσης στοιχείων της παραπάνω συστηματικής και ποσοτικής μελέτης είναι η Γενική Γραμματεία Πληροφορικών Συστημάτων (Γ.Γ.Π.Σ.), και εν προκειμένω, το Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων των οικονομικών ετών 2006 – 2011. Τα παραπάνω στοιχεία είναι βασικά για την μελέτη των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης επί της δημοσιονομικής πραγματικότητας της Ελλάδας (Βαβούρας & Βαβούρα, 2019).

Στον παρακάτω πίνακα, διαφαίνονται αναλυτικά τα οικονομικά στοιχεία ως προς τα φυσικά πρόσωπα και την οικονομική – φορολογική τους

δραστηριότητα, κατανεμημένα ως προς μισθωτούς – συνταξιούχους – αυτοαπασχολούμενους και τα λοιπά μέρη.

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Μισθωτοί & Συνταξιούχοι	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	3,5	3,5	3,6	3,6	3,6	3,6
	Ποσοστό του συνόλου	63%	64%	64%	64%	64%	63%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	51,796	55,537	60,493	64,123	66,650	64,518
	Ποσοστό του συνόλου	64%	65%	65%	65%	66%	66%
	Συνολικός φόρος (εκατομμύρια ευρώ)	3,975	4,586	4,859	5,236	5,345	3,983
	Ποσοστό του συνόλου	54%	55%	56%	57%	59%	54%
Αυτοαπασχολούμενοι	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων(εκατομμύρια)	1	1	1,1	1,1	1	1
	Ποσοστό του συνόλου	19%	19%	19%	19%	18%	18%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	21,661	23,162	24,934	25,720	25,188	25,229
	Ποσοστό του συνόλου	27%	27%	27%	26%	25%	26%
	Συνολικός φόρος (εκατομμύρια ευρώ)	2,666	2,983	3,105	362	2,856	2,672
	Ποσοστό του συνόλου	36%	36%	35%	34%	32%	36%
Λοιποί	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	1	1	1	1	1	1,1
	Ποσοστό του συνόλου	18%	18%	17%	17%	18%	19%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	7,101	7,307	7,896	8,218	8,463	8,199
	Ποσοστό του συνόλου	9%	8%	8%	8%	8%	8%
	Συνολικός φόρος (εκατομμύρια ευρώ)	694	750	788	824	814	683
	Ποσοστό του συνόλου	9%	9%	9%	9%	9%	9%
Σύνολο ΦΠ	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων(εκατομμύρια)	5,5	5,5	5,6	5,7	5,7	5,7
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	80,558	8606	93,324	9861	100,301	97,945
	Συνολικός φόρος (εκατομμύρια ευρώ)	7,335	8,318	8,752	9,122	915	7,337

Πίνακας 2 : Βασικά δεδομένα για τη φορολογική βάση των φυσικών προσώπων ανά κατηγορία

(πηγή : Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων, 2015)

Κατόπιν μελέτης του παραπάνω πίνακα, το 2011 σημειώθηκε υποβολή 5,7 εκατομμυρίων φορολογικών δηλώσεων, αριθμός αμετάβλητος από το 2006. Πληθυσμιακά, παρατηρούνται τα εξής (Eriotis et al., 2021) :

- Το 63% της φορολογικής βάσης αποτελείται από μισθωτούς – συνταξιούχους (ήτοι 3,6 εκατομμύρια).

- Το 18% είναι αυτοαπασχολούμενοι / ελεύθεροι επαγγελματίες.
- Το 19% είναι λοιπά μέρη.

Παρακάτω, γίνεται εξέταση του συνόλου των φυσικών προσώπων ως προς το εισοδηματικό κλιμάκιο στο οποίο εντάσσονται (πίνακας 3). Η εισοδηματική διαστρωμάτωση του υπόψιν πληθυσμού γίνεται ως εξής (Eriotis et al., 2021) :

- Εισόδημα μικρότερο από 12.000 ευρώ (αφορολόγητο κριτήριο μέχρι και τη σύνταξη της μελέτης).
- Εισοδήματα από 12.000 έως 42.000 ευρώ (κατηγορία μεσαίων εισοδημάτων).
- Εισοδήματα μεγαλύτερο από 42.000 ευρώ (κατηγορία υψηλών εισοδημάτων).

Μελετώντας ενδεικτικά το οικονομικό έτος 2011, παρατηρείται πως προσεγγιστικά το 46% των φορολογικών δηλώσεων εμπίπτει σε στην κατηγορία του αφορολόγητου, ενώ το μέσο ετήσιο εισόδημα του παραπάνω ποσοστού είναι 6.900 ευρώ. Ακόμη, το καίριο ποσοστό των εσόδων προήλθε από την κατηγορία των μεσαίων εισοδημάτων, ως επί το πλείστον δηλαδή από μισθωτούς (59% επί του συνολικού ποσού) με μέσο ετήσιο εισόδημα 21.000 ευρώ. Αναφορικά με την κατηγορία υψηλών εισοδημάτων, αποτέλεσε το 6% των δηλώσεων, ανερχόμενο στο 22% των συνολικών εσόδων, με μέσο ετήσιο εισόδημα 60.000 ευρώ (Matsaganis et al., 2012).

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
ΦΠ με Εισόδημα < €12.000	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	3,1	3,0	2,9	2,8	2,8	2,8
	Ποσοστό του συνόλου	57%	54%	51%	49%	49%	49%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	18,404	18,047	17,398	16,479	15,841	15,294
	Ποσοστό του συνόλου	23%	21%	19%	17%	16%	16%
	Συνολικός φόρος (εκατομμύρια ευρώ)	33	33	23	23	24	60
	Ποσοστό του συνόλου	0,5%	0,4%	0,3%	0,3%	0,3%	0,8%
ΦΠ με Εισόδημα από €12.000 έως €42.000	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	2,1	2,2	2,4	2,4	2,4	2,4

	Ποσοστό του συνόλου	38%	40%	42%	43%	43%	43%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	44,084	46,924	50,512	52,568	53,188	53,421
	Ποσοστό του συνόλου	55%	55%	54%	54%	53%	55%
	Συνολικός φόρος (εκατομμύρια ευρώ)	3,365	3,681	3,606	3,610	3,463	2,241
	Ποσοστό του συνόλου	46%	44%	41%	40%	38%	31%
ΦΠ με Εισόδημα > €42.000	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,4
	Ποσοστό του συνόλου	5%	6%	7%	8%	9%	8%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	18,070	21,035	25,414	29,014	31,272	29,230
	Ποσοστό του συνόλου	22%	24%	27%	30%	31%	30%
	Συνολικός φόρος (εκατομμύρια ευρώ)	3,937	4,604	5,123	5,489	5,527	5,036
	Ποσοστό του συνόλου	54%	55%	59%	60%	61%	69%

Πίνακας 3 : Δεδομένα για τη φορολογική βάση των φυσικών προσώπων ανά κατηγορία εισοδήματος

(πηγή : Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων, 2019)

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Μισθωτοί με Εισόδημα < €12.000	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	2,4	2,4	2,2	2,1	2,0	2,0
	Ποσοστό του συνόλου	58%	55%	51%	48%	47%	46%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	16,630	16,503	16,047	15,102	14,348	13,937
	Ποσοστό του συνόλου	28%	26%	23%	20%	19%	19%
Μισθωτοί με Εισόδημα από €12.000 έως €42.000	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	1,6	1,7	1,9	2,0	2,0	2,1
	Ποσοστό του συνόλου	38%	41%	44%	45%	46%	47%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	33,926	36,596	39,849	42,294	43,375	43,615
	Ποσοστό του συνόλου	57%	57%	57%	57%	56%	59%
Μισθωτοί με Εισόδημα > €42.000	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3

	(εκατομμύρια)						
	Ποσοστό του συνόλου	4%	4%	5%	6%	7%	6%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	9,241	11,161	13,984	16,899	19,124	16,299
	Ποσοστό του συνόλου	15%	17%	20%	23%	25%	22%

Πίνακας 4 : Δεδομένα για τη φορολογική βάση των μισθωτών ανά κατηγορία εισοδήματος

(πηγή : Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων, 2019)

Σημαντικά δε ευρήματα πηγάζουν από την μελέτη της φορολογικής συγκρότησης των Ελεύθερων Επαγγελματιών (πίνακας 5). Κατά το οικονομικό έτος 2011, το 64% των ελεύθερων επαγγελματιών προσκόμισε στα αρμόδια φορολογικά όργανα φορολογική δήλωση όπου διαφαινόταν έσοδα κάτω του αφορολόγητου, με μέσο ετήσιο εισόδημα της τάξεως των 4.300 ευρώ. Ως προς την κατηγορία υψηλών εισοδημάτων, μόλις το 6% δήλωσε εισόδημα άνω των 42.000 ευρώ. Λαμβάνοντας κανείς υπόψιν το παράδοξο στοιχείο των παραπάνω ευρημάτων, εύλογα προβαίνει στο συμπέρασμα πως το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος, ενδεχομένως παρουσιάζει ευκαιρίες εκτεταμένης φοροδιαφυγής, οι οποίες δεν μένουν ανεκμετάλλευτες (με επιπλέον στοιχείο την αδυναμία της αντιστοίχισης του πραγματικού εισοδήματος των ελεύθερων επαγγελματιών και σχετικής τους φορολόγησης). Παρ' όλα αυτά, καθότι η Ελλάδα παρουσιάζει από τα υψηλότερα επίπεδα αυτοαπασχόλησης εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μπορεί κάποιος να αναλογιστεί τα επίπεδα φοροδιαφυγής στη χώρα μας (Drogalas et al., 2018).

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
ΕΕ με Εισόδημα έως το Εκάστοτε Αφορολόγητο Όριο	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	0,64	0,67	0,66	0,67	0,63	0,63
	Ποσοστό του συνόλου	60%	63%	61%	62%	61%	64%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	2,125	2,488	2,441	2,454	2,351	2,693
	Ποσοστό του συνόλου	18%	20%	18%	19%	19%	20%
ΕΕ με Εισόδημα από το Εκάστοτε Αφορολόγητο Όριο	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	0,38	0,35	0,37	0,37	0,36	0,29

έως €42.000	Ποσοστό του συνόλου	36%	33%	35%	34%	34%	30%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	6,759	6,630	7,059	6,967	6,716	6,250
	Ποσοστό του συνόλου	58%	54%	53%	53%	53%	47%
ΕΕ με Εισόδημα > €42.000	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,06
	Ποσοστό του συνόλου	4%	4%	5%	5%	5%	6%
	Εισόδημα (εκατομμύρια ευρώ)	2,811	3,204	3,731	3,733	3,498	4,273
	Ποσοστό του συνόλου	24%	26%	28%	28%	28%	32%

Πίνακας 5 : Δεδομένα για τη φορολογική βάση των ελεύθερων επαγγελματιών ανά εύρος εισοδήματος

(πηγή : Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων, 2019)

Τέλος, στο Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων (2006 – 2011) της ΓΓΠΣ, παρουσιάζονται η κατανομή των ελληνικών επιχειρήσεων κατά τα φορολογήσιμα κέρδη αυτών (κατανεμημένα με όριο τα 1.2 εκατομμύρια ευρώ). Η συγκεκριμένη παρουσίαση γίνεται διαμέσου του παρακάτω πίνακα :

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Με Κέρδη < €1.200.000	Πλήθος επιχειρήσεων	190.839	202.767	212.115	220.131	223.989	220.137
	Ποσοστό του συνόλου	99,5%	99,4%	99,4%	99,4%	99,5%	99,6%
	Φορολογητέα κέρδη (εκατομμύρια ευρώ)	4,817	5,313	6,037	6,006	5,469	5,018
	Ποσοστό του συνόλου	33%	31%	31%	36%	36%	39%
	Κύριος και Συμπληρωματικός φόρος (εκατομμύρια ευρώ)	1,403	1,411	1,414	1,400	1,276	1,186
	Ποσοστό του συνόλου	32%	30%	30%	34%	35%	39%
Με Κέρδη > €1.200.000	Πλήθος επιχειρήσεων	969	1.132	1.353	1.232	1.101	901
	Ποσοστό του συνόλου	0,5%	0,6%	0,6%	0,6%	0,5%	0,4%
	Φορολογητέα κέρδη (εκατομμύρια ευρώ)	9,610	11,677	13,366	10,704	9,604	7,793
	Ποσοστό του συνόλου	67%	69%	69%	64%	64%	61%
	Κύριος και Συμπληρωματικός φόρος (εκατομμύρια ευρώ)	3,044	3,336	3,299	2,658	2,347	1,880

	Ποσοστό του συνόλου	68%	70%	70%	66%	65%	61%
--	---------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Πίνακας 6 : Δεδομένα για τη φορολογική βάση των επιχειρήσεων ανά εύρος κερδών

(πηγή : Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων, 2019)

Βάσει των παραπάνω δεδομένων, εξάγεται το ασφαλές συμπέρασμα πως το 0,4% των επιχειρήσεων κατέβαλε το 61% του κύριου και συμπληρωματικού φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων. Τα φορολογητέα δε έσοδα εκ των επιχειρήσεων αυτών, κατόπιν αντιστοίχισης, ανέρχονται σε 7,8 δισεκατομμύρια ευρώ. Σε συνέχεια των παραπάνω στοιχείων, εκτιμάται με ασφάλεια πως κατά το οικονομικό έτος 2011, το μέσο ποσό που κατέβαλε σε φόρους μια επιχείρηση με κέρδη κάτω των 1,2 εκατομμυρίων ευρώ προσεγγίζει τα 5.400 ευρώ, ενώ αντίστοιχα για τις επιχειρήσεις με κέρδη άνω των 1,2 εκατομμυρίων ευρώ προσεγγίζει τα 2.1 εκατομμύρια ευρώ. Με βάση τα παραπάνω δεδομένα, παρατηρείται μεταβολή της συγκρότησης της φορολογικής βάσης, συγκριτικά με τα έτη 2006 – 2011. Έτσι, εξάγεται το συμπέρασμα πως συντελέστηκε μεγάλη μετατόπιση των εισοδημάτων από μεσαία προς χαμηλά εισοδηματικά κριτήρια και αντίστοιχα από υψηλά προς μεσαία. Αναφέρεται δε, πως η μετατόπιση υπήρξε τόσο εμφαντική, που ήταν απαραίτητη η αναπροσαρμογή των εισοδηματικών κριτηρίων ώστε να ανταποκρίνονται στην ευρύτερη πραγματικότητα (Vousinas, 2017).

Αναλυτικότερα για το οικονομικό έτος 2014 προκύπτουν τα εξής δεδομένα (Stamatoroulos et al., 2015) :

- Το 68,9% των φορολογούμενων δήλωσε εισοδήματα μικρότερα των 12.000 ευρώ, ήτοι το 11% των συνολικών φορολογικών εισφορών.
- Αντίστοιχα, το 29,5% των φορολογούμενων παρουσίασε εισοδήματα από 12.000 έως 42.000 ευρώ, ήτοι το 59,5% των συνολικών φορολογικών εισφορών.

- Τέλος, το 1,6% των φορολογούμενων παρουσίασε εισοδήματα άνω των 42.000 ευρώ, ήτοι το 29,5% των συνολικών φορολογικών εισφορών.

Η παραπάνω παρουσίαση στοιχείων έχει διπλό στόχο. Αφενός, παρουσιάζεται έμπρακτα η μετατόπιση των εισοδημάτων με μειωμένο ρυθμό, αφετέρου παρουσιάζεται η ανάληψη του μείζονος φορολογικού φόρτου από τις κατηγορίες μεσαίων εισοδημάτων. Επιπρόσθετα, αναφορικά με τις υφιστάμενες κατηγορίες φυσικών προσώπων, εξάγεται το συμπέρασμα πως η πλειονότητα δήλωσε εισοδήματα κατώτερα του ορίου των 12.000 ευρώ. Εν προκειμένω, ως προς την κατηγορία των μισθωτών, το 65% εξ αυτών δήλωσε εισοδήματα κάτω του ορίου, σε σύγκριση με το 46% του 2011 και αντίστοιχα ως προς την κατηγορία των αυτοαπασχολούμενων το 78% το 2014 σε σύγκριση με το 64% του 2011 (Stamatoroulos et al., 2015).

1.6 Η εξέλιξη της φοροδιαφυγής σε ελληνικό επίπεδο και η σύγκριση με άλλα κράτη

Παρατηρείται πως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ως οικονομικός δείκτης, παρουσιάζει βασική σημασία στον υπολογισμό και την εφαρμογή του φορολογικού συντελεστή και στην σειριακή αποκόμιση της εισοδηματικής φορολογίας. Ακόμη, κατά τα προαναφερθέντα δεδομένα, υπάρχει η διεθνής τάση ανάλογης αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (συνεπώς εισοδήματος) και της τιθέμενης φορολογίας και των εσόδων εξ' αυτής. Ως προς την ελληνική πραγματικότητα, τα έσοδα από την φορολογία αντικατοπτρίζουν το 34,4% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Η Ελλάδα, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης καθώς και του ΟΟΣΑ, παρουσιάζει μειωμένα φορολογικά έσοδα σε σχέση με το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν της. Μελετώντας τα στοιχεία που έχουν παρουσιαστεί σε βάθος χρόνου, εξάγεται το συμπέρασμα πως η Ελλάδα διαθέτει ψηλό δείκτη έμμεσης φορολογίας ως προς τη συνολική φορολογία, μια σχέση που τείνει να χαρακτηρίζει αναπτυσσόμενες και όχι αναπτυγμένες χώρες, επί των

οποίων οι άμεσοι φόροι εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά ως προς το σύνολο. Εξαιρουμένου του 2009, όπου η χώρας μας συνέκλινε με το μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ ως προς τους τιθέμενους φορολογικούς συντελεστές, παρατηρήθηκε επίσης πως η Ελλάδα διαχρονικά, ενώ είχε θέσει υψηλούς ονομαστικά φορολογικούς συντελεστές εισοδήματος και κατανάλωσης, στόχευσε εν τέλει να δέχεται χαμηλότερες εισφορές αυτών (Goumagias & Hristu-Varsakelis, 2013).

Προσπαθώντας κανείς να αποσαφηνίσει την παραπάνω κατάσταση, έρχεται αντιμέτωπος με τη διαφορά του «ονομαστικού φορολογικού συντελεστή» (που τίθεται από το κράτος) και του «πραγματικού φορολογικού συντελεστή (πηλίκιο αθροιστικής φορολογικής επιβολής προς φορολογητέα βάση). Το παραπάνω χάσμα αποτελεί και ειδοποιό διαφορά ανάμεσα στα συστήματα φορολόγησης της Ελλάδος και της ΕΕ, καθώς η σχετική διαφορά στην Ευρώπη ανάμεσα στους δύο συντελεστές είναι σημαντικά μικρότερη. Αθροιστικά, συνυπολογίζοντας τον «Τελικό Φορολογικό Συντελεστή» το παραπάνω συμπέρασμα επαληθεύεται με μεγαλύτερη ακρίβεια. Ειδικότερα, παρότι το 2012 ο ονομαστικός συντελεστής ΦΠΑ στην Ελλάδα ήταν στο 23%, σε σύγκριση με το 21,1% του ευρωπαϊκού μέσου όρου, ο «τελικός φορολογικός συντελεστής», ο οποίος προκύπτει από το επίπεδο των πραγματικών φορολογικών εισπράξεων από την κατανάλωση, ήταν στο 16,2%, ενώ για την Ε.Ε. στο 19,9% (Manolas et al., 2013).

Έτσι, τόσο ο ΦΠΑ όσο και ο φόρος εισοδήματος χαρακτηρίζονται ανεπαρκείς, τόσο από το πρίσμα του τιθέμενου φορολογικού συστήματος θεσμικά, όσο και από αυτό των μηχανισμών είσπραξης. Απόδειξη των παραπάνω, είναι η υστέρηση στην είσπραξη του ΦΠΑ, ως αρνητική διαφορά των πραγματικών εσόδων από αυτό και των προσδοκώμενων, βάση της ισχύουσας νομοθεσίας. Κατόπιν μελέτης των στοιχείων και των δεδομένων, παρατηρείται πως η είσπραξη του ΦΠΑ στην Ελλάδα ήταν από τις χαμηλότερες μεταξύ των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ενδεικτικά, για το οικονομικό έτος 2013, ενώ ο μέσος όρος υστέρησης είσπραξης ΦΠΑ στην Ε.Ε. ήταν 18%, στη χώρα μας ξεπέρασε το 34%

διευρύνοντας σημαντικά το χάσμα. Φυσικά, η υστέρηση αυτή φανερώνει την σημαντική δράση της παραοικονομίας στη χώρα μας. Μελετώντας κανείς τη θετική σχέση μεταξύ της υστέρησης είσπραξης του ΦΠΑ και την παραοικονομία, ασφαλώς εξάγονται παρατηρήσεις και συμπεράσματα ως προς την έκταση της φοροδιαφυγής στη χώρα μας (Stamatoroulos et al., 2015).

Κεφάλαιο 2^ο : Η έκταση της φοροδιαφυγής

Σύμφωνα με μελέτη του ΟΟΣΑ (2011), «αν η Ελλάδα εισέπραττε το σύνολο των προσδοκώμενων εισόδων από το ΦΠΑ, βάση της κείμενης νομοθεσίας καθώς και τους φόρους εισοδήματος, τα φορολογικά έσοδα της Ελλάδας θα αυξάνονταν κατά 5% του Α.Ε.Π.». Η παραπάνω δήλωση του ΟΟΣΑ προδίδει τα επίπεδα φοροδιαφυγής στην χώρα μας και συνοψίζει με ακρίβεια τις αδυναμίες του υπόψιν ζητήματος, ως προς το τιθέμενο θεσμικό πλαίσιο. Έτσι, υποδεικνύεται τόσο η κρατική αδυναμία είσπραξης των φόρων όσο και ο εντοπισμός της φοροδιαφυγής (Karasteriou et al., 2020).

2.1 Τα πεδία φοροδιαφυγής

Πέραν του φαινομένου της φοροδιαφυγής στην φορολογία εισοδήματος, που θα αναλυθεί παρακάτω, η φοροδιαφυγή παρατηρείται σε ένα μεγάλο εύρος επιχειρηματικών και συναλλαγματικών δραστηριοτήτων, ανεξαρτήτως του ασκούμενου επαγγέλματος των φορολογούμενων. Έτσι, οι οικονομικές μελέτες και έρευνες, έχουν αποδείξει πως η Ελλάδα, ιδιαίτερα ως προς το έλλειμμα εσόδων του ΦΠΑ, βρίσκεται στην κορυφή της Ε.Ε. Το έλλειμμα εσόδων του ΦΠΑ ορίζεται ως η διαφορά ανάμεσα στα πραγματικά έσοδα με το ισχύον φορολογικό πλαίσιο εσόδων από το ΦΠΑ και της θεωρητικής συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης του τιθέμενου ΦΠΑ από νομοθετικής πλευράς, ήτοι των προσδοκώμενων μέγιστων εσόδων ΦΠΑ με τους τιθέμενους συντελεστές, εάν δεν πραγματοποιούνταν πρακτικές φοροαποφυγής, φοροδιαφυγής κ.λπ. ή/και αδυναμία των εισπρακτικών μηχανισμών της Φορολογικής Διοίκησης (Βαβούρας & Βαβούρα, 2019).

Έτσι, για το οικονομικό έτος του 2012, παρουσιάστηκε ποσοστό της τάξης του 33,4% (5η στην Ευρώπη) σχετικά με το έλλειμμα του ΦΠΑ, ενώ για το οικονομικό έτος 2013 βρέθηκε στην 4η θέση αντιστοίχως, με υστέρηση της τάξης του 34%. Ιστορικά υψηλό ποσοστό της χώρας μας

παρουσιάστηκε ωστόσο, το 2011, με ποσοστό 38% σχετικά με το έλλειμμα του ΦΠΑ. Μετατρέποντας τα ποσοστά σε απτά οικονομικά μεγέθη, ενδεικτικά για το οικονομικό έτος 2011, η απώλεια εσόδων ανήλθε σε 9,2 δισεκατομμύρια ευρώ, δείχνοντας την ανεπάρκεια του φοροεισπρακτικού συστήματος.

Ξεκάθαρα, το έλλειμα ΦΠΑ στην χώρας μας είναι αποτέλεσμα μιας σειράς παραγόντων, που υπόκεινται σε διαρκή αλληλεπίδραση. Πρωτίστως, η συνειδητή αποφυγή έκδοσης αποδείξεων ή η έκδοση αποδείξεων με ανακριβή τρόπο σε συνάρτηση με την σιωπηρή αποδοχή της παραπάνω πράξης από τους λήπτες, αποτελεί μείζον πρόβλημα στην ευρύτερη οικονομική κατάσταση, καθώς έχει ως συνέπεια την μη καταβολή του ΦΠΑ. Ακόμη, πραγματοποιείται η αποφυγή έκδοσης παραστατικού για αγαθά ή υπηρεσίες και της καταβολής του αναγραφόμενου ποσού, με αποτέλεσμα να εισπράττεται από την ο ΦΠΑ χωρίς ωστόσο να επιστρέφεται αποδοτικά στο Ελληνικό Δημόσιο. Οι παραπάνω ενέργειες, συντελούν στη γιγάντωση του ελλείμματος ΦΠΑ, ενώ κατά κόρον εντοπίζονται από αυτοαπασχολούμενους και μικρομεσαίες – μικρές επιχειρήσεις (Papadakis et al., 2021).

Άλλος πόλος αποφυγής καταβολής φόρων είναι και ο τομέας της μεταβίβασης ακινήτων, όπου υπάρχει η πρακτική της αποφυγής των οφειλόμενων φόρων. Ωστόσο, συνηθιζόταν κατά την συναλλαγματική πράξη, ως τίμημα μεταβίβασης να καθορίζεται το κατώτερο δυνατό, ήτοι η αντικειμενική αξία του ακινήτου. Φυσικά, ιδίως ως το 2008 και το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, η εμπορική και «πρακτική» αξία των ακινήτων, ήταν σημαντικά μεγαλύτερη, με αποτέλεσμα το επιπλέον τίμημα της εμπορευματικής πράξης να καταβάλλεται από τον αγοραστή στον εκάστοτε πωλητή, χωρίς την καταβολή του φόρου μεταβίβασης ακινήτου. Επιπλέον, για την διακριτικότητα των αντίστοιχων συναλλαγών, η καταβολή της διαφοράς δεν γινόταν μέσω τραπεζικής συναλλαγής (Goumagias et al., 2012).

Ωστόσο, σήμερα, ιδίως λόγω του ξεσπάσματος της οικονομικής κρίσης, η

υπόπιν φοροδιαφυγή εξαλείφεται καθώς η εμπορική αξία των ακινήτων τείνει να ταυτιστεί με την αντικειμενική, κατόπιν και της εφαρμογής μειώσεων στους συντελεστές των φόρων μεταβίβασης ακινήτων. Φυσικά, οφείλει να ακολουθηθεί κάτι αντίστοιχο και στην αύξηση των διενεργούμενων ελέγχων στα φυσικά πρόσωπα από τους αρμόδιους φορείς, με εξαγωγή στοιχείων από τους τραπεζικούς λογαριασμούς των υπόπτων. Βέβαια, η οικονομική κρίση σε συνάρτηση με την επιβολή του ΕΝΦΙΑ (Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων), επίδρασαν καθοριστικά στην πτώση της αγοράς ακινήτων. Σύμφωνα δε με διενεργούμενη μελέτη από τον Σύνδεσμο Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, παρατηρήθηκε πως η μείωση των εσόδων από το Φόρο Μεταβίβασης Ακινήτων είναι αισθητά μεγαλύτερη από τα έσοδα του ελληνικού δημοσίου από τον ΕΝΦΙΑ (Varotsis & Katerelos, 2019).

2.2 Η φοροδιαφυγή στα φυσικά πρόσωπα

Για την πλήρη επεξήγηση του φαινομένου της φοροδιαφυγής, απαραίτητος κρίνεται ο διαχωρισμός των φορολογούμενων σε μισθωτούς και αυτοαπασχολούμενους. Ενδεικτικά, η προσπάθεια φοροδιαφυγής των μισθωτών είναι σημαντικά πιο ανιχνεύσιμη, εξ ου και η ανεπαρκής δήλωση των εισοδημάτων τους σε σημαντικό ποσοστό. Έτσι, το 58% των αυτοαπασχολούμενων, βάση μελετών, δηλώνει ανεπαρκή εισοδήματα σε αντίθεση με το αντίστοιχο 1% των μισθωτών (Eriotis et al., 2021).

Αυτοαπασχολούμενοι

Η μελέτη σχετικά με την φοροδιαφυγή των φυσικών προσώπων και δει των αυτοαπασχολούμενων, αποτελεί βασικό στοιχείο για την κατανόηση της ελληνικής οικονομικής πραγματικότητας, καθότι η Ελλάδα παρουσιάζει διπλάσια ποσοστά αυτοαπασχόλησης σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ενδεικτικά, το ποσοστό των ελεύθερων επαγγελματιών – αυτοαπασχολούμενων που βρίσκονται κάτω από το όριο του αφορολόγητου, είναι διαχρονικά ιδιαίτερα υψηλό στην Ελλάδα (64% το

2011). Ακόμη, η συνεισφορά των αυτοαπασχολούμενων το 2011 στο εισόδημα των φυσικών προσώπων, αποτέλεσε μόλις το 26%, ενώ αντιστοίχως αποτέλεσε το 33% των φορολογούμενων φυσικών προσώπων. Η παραπάνω αναντιστοιχία αποτελεί σοβαρή ένδειξη φοροδιαφυγής. Σε έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί από τους Μυλωνά, Μαγγίνα και Πατέλη το 2010, υπολογίστηκε ότι τα αποκρυφθέντα εισοδήματα προσέγγισαν τα 50 δισεκατομμύρια ευρώ, ήτοι το 20% του Α.Ε.Π. για το οικονομικό έτος 2010. Η προαναφερθείσα έρευνα καταλήγει στο συμπέρασμα πως με λήψη κατάλληλων μέτρων για τη πάταξη της φοροδιαφυγής και αντίστοιχων ελαφρύνσεων θα οδηγούσε σε άμεση αύξηση του 3,8% του Α.Ε.Π (Stamatoroulos et al., 2015).

Μια ακόμη έρευνα από τους Αρταβάνη, Morse και Τσουτσουρα το 2015, η οποία χρησιμοποιήθηκε και από το Δ.Ν.Τ., επέδειξε πως η έκταση της φοροδιαφυγής μπορεί να προσεγγιστεί με εξέταση των τραπεζικών στοιχείων των φυσικών προσώπων, όπου θα καταλήξει σε προσέγγιση του πραγματικού εισοδήματος αυτών, ανά επαγγελματική κατηγορία. Μειονέκτημα της παραπάνω πρότασης ωστόσο, είναι πως οι αυτοαπασχολούμενοι, φύσει λόγω δραστηριοτήτων, υπόκεινται σε περισσότερους περιορισμούς καθώς και κινδύνους από τους μισθωτούς. Επιπρόσθετα, κατόπιν εκτιμήσεων, το μη δηλωθέν εισόδημα των αυτοαπασχολούμενων το οικονομικό έτος 2009 ανήλθε στα 26,8 δισεκατομμύρια ευρώ. Εικάζεται δε, πως τα πραγματικά εισοδήματα των αυτοαπασχολούμενων ανέρχονται στο 175% των δηλωθέντων εισοδημάτων. Οι τομείς όπου εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής είναι ο ιατρικός κλάδος, ο τομέας παροχής νομικών υπηρεσιών, ο κατασκευαστικός κλάδος, κλπ (Fotiadis & Chatzoglou, 2021).

Αξίζει δε να σημειωθεί πως οι περιπτώσεις φοροδιαφυγής των αυτοαπασχολούμενων παρουσιάζουν σημαντικά εμπόδια στον εντοπισμό τους, καθώς η δήλωση των συγκεκριμένων εσόδων γίνεται μέσω της έκδοσης των νόμιμων παραστατικών των έκαστων οικονομικών συναλλαγών. Αντίθετα, για την περίπτωση των μισθωτών τα ακριβή τους εισοδήματα δηλώνονται άμεσα από τους εκάστοτε εργοδότες. Φυσικά,

προκύπτει το συμπέρασμα πως όσοι φοροδιαφεύγουν συστηματικά είναι τα φυσικά πρόσωπα όπου για την σύναψη και πραγματοποίηση κάποιας συναλλαγής δεν απαιτούν την έκδοση κάποιου αποδεικτικού. Συνεπώς, η φοροδιαφυγή είναι στενά συνδεδεμένη με τον χαμηλό κίνδυνο εντοπισμού από τις αρμόδιες αρχές και την επιβολή κυρώσεων – ποινών. Ακόμη, ο αγροτικός τομέας παρουσιάζει εξίσου υψηλά φαινόμενα φοροδιαφυγής και ενδεικτικά το ποσοστό των αδήλωτων εισοδημάτων ξεπερνά το 50% (Mitrakos et al., 2016).

Θα πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη, και η επίδραση της γεωγραφίας και του πληθυσμιακού διαμοιρασμού ως προς την φοροδιαφυγή. Έτσι, σε έρευνα του 2004 παρουσιάζεται πως η Νότια Ελλάδα παρουσιάζει μεγαλύτερα επίπεδα φοροδιαφυγής σε σχέση με τη υπόλοιπη χώρα. Συμπερασματικά, η προαναφερθείσα μελέτη υποδεικνύει πως η φοροδιαφυγή είναι μικρότερη στα αστικά κέντρα και σημαντικά αυξημένη στην επαρχία. Υπό διαφορετικό πρίσμα, διαφαίνεται από την παραπάνω μελέτη πως οι άγαμοι τείνουν να φοροδιαφεύγουν σε μικρότερο βαθμό, εν αντιθέσει με τους έγγαμους και δει αυτούς με παιδιά οι οποίοι τείνουν να φοροδιαφεύγουν σε μεγαλύτερο βαθμό. Συγκριτικά, το 7,2% των άγαμων φοροδιαφεύγουν ενώ από την άλλη πλευρά το 10,4% των έγγαμων φοροδιαφεύγουν (Βαβούρας & Μανωλάς, 2005α).

Κατόπιν πρόσφατων ερευνών, αποδεικνύεται πως παρότι τα επίσημα στοιχεία δείχνουν το εισόδημα των αυτοαπασχολούμενων να πλησιάζει το κατώτερο δυνατό, αυτό απέχει από την πραγματική οικονομική κατάσταση και στην πραγματικότητα αποτελεί ένδειξη πως μεγάλο μέρος αυτού παραμένει μη δηλωμένο στους αρμόδιους φορολογικούς φορείς. Ως αποτέλεσμα, επεξηγήθηκε πως η απόκρυψη εισοδημάτων της τάξης του 10%, οδηγεί σε μείωση των κρατικών εσόδων ως και 26%, λόγω της βαθμιαίας διάρθρωσης των φόρων των φυσικών προσώπων στη χώρα μας. Κατ' επέκταση, η απόκρυψη εισοδημάτων έχει μεγάλες επιπτώσεις σε λοιπούς φορολογικούς άξονες, όπως για παράδειγμα αυτής της Ειδικής Εισφοράς Αλληλεγγύης, η οποία προκύπτει εν συναρτήσει του ατομικού καθαρού εισοδήματος. Έτσι, παρατηρείται πως η επίδραση σε κάθε άξονα της φορολογίας είναι συναρτησιακή και κλιμακωτή. Ακόμη, τα παραπάνω

δεν έχουν ξεφύγει της προσοχής της ευρύτερης κοινής γνώμης. Ενδεικτικά, σε έρευνα του Οργανισμού Έρευνας και Ανάλυσης διαΝΕΟσις με τίτλο «Τι πιστεύουν οι Έλληνες», το ποσοστό της τάξεως του 73% των Ελλήνων πιστεύει πως οι αυτοαπασχολούμενοι φοροδιαφεύγουν συστηματικά (Manolas et al., 2013).

Μισθωτοί

Σύμφωνα με την έρευνα του Οργανισμού Έρευνας και Ανάλυσης διαΝΕΟσις με τίτλο «Τι πιστεύουν οι Έλληνες», το 88% των Ελλήνων πιστεύει πως το κύριο φορολογικό βάρος εναπόκειται στους μισθωτούς, άποψη η οποία βρίσκεται σε πλήρη συμφωνία με όλα τα οικονομικά και στατιστικά μεγέθη. Όπως εξάλλου αναφέρθηκε, στη περίπτωση των μισθωτών παρατηρούνται ποσοστά φοροδιαφυγής μόλις της τάξεως του 1%, αφού εξάλλου τα εισοδήματα αυτών δεν δύναται, σχεδόν καθολικά, να αποκρυφτούν. Βέβαια, στις περισσότερες περιπτώσεις γεννούνται ερωτήματα ως προς τυχόν αμοιβαίες συμφωνίες εργαζομένων – εργοδοτών, τόσο ως προς τις περιπτώσεις απόκρυψης μέρους της αμοιβής των εργαζομένων, όσο και προς τις περιπτώσεις μαύρης εργασίας αυτών. Κατά το οικονομικό έτος 2012, καταγράφηκαν μη καταβαλλόμενες φορολογικές υποχρεώσεις ύψους 56 δισεκατομμυρίων ευρώ και αντίστοιχα 12 δισεκατομμυρίων ευρώ ασφαλιστικών εισφορών. Σημαντικό είναι το γεγονός πως το 46% των μισθωτών που βρίσκονται κάτω από το όριο του αφορολόγητου, εργάζονται σε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις. Κατόπιν ελέγχων από το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.) σε 22.000 ιδιωτικές επιχειρήσεις, εξήχθη το συμπέρασμα πως 1 στους 4 εργαζομένους δεν ήταν δηλωμένος από τον υπεύθυνο εργοδότη. Οι περισσότερες δε περιπτώσεις εμφανίστηκαν σε μικρές επιχειρήσεις (Vousinas, 2017).

Πραγματοποιήθηκαν αντίστοιχες έρευνες κατά τα επόμενα έτη, με μεγαλύτερης σημαντικότητας αυτή του 2013, όπου παρουσίασε πως τουλάχιστον το 40,5% των εργαζομένων είναι μη δηλωμένοι ή δεν έχουν ασφαλιστεί και ακολούθως το 50% των επιχειρήσεων της χώρας, έχουν καταφύγει σε πρακτικές μη δηλωμένης εργασίας. Σε τομείς όπως ο

τουρισμός και η βιοτεχνία δε, η αδήλωτη εργασία αποτελεί το γενικότερο κανόνα. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η έκθεση του Υπουργείου Εργασίας του 2012, στην οποία διαφαίνεται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις οι ίδιοι οι εργαζόμενοι πρότειναν στους εργοδότες τη μη δηλωμένη εργασία, για ανταγωνιστικούς και οικονομικούς λόγους. Κατόπιν ανάλυσης των παραπάνω διαφαίνεται πως παρά τα μειωμένα ποσοστά φοροδιαφυγής στο χώρο των μισθωτών εργαζομένων, η απόκρυψη εισοδημάτων εμφανίζεται με τη μορφή της εισφοροδιαφυγής η οποία είναι αλληλένδετη και σημαντικό στοιχείο της φοροδιαφυγής, προκαλώντας προβλήματα στην εθνική οικονομία (Drogalas et al., 2018).

Φυσικά πρόσωπα με υψηλά εισοδήματα

Ιδιαίτερης προσοχής χρίζουν ακόμη τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν υψηλά εισοδήματα. Υπάρχουν σημαντικές διαφωνίες στην κείμενη βιβλιογραφία ως προς την φορολογική συμπεριφορά της συγκεκριμένης κατηγορίας φυσικών προσώπων και την προθυμία τους για την πλήρη εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων. Ως προς την ελληνική πραγματικότητα, μια έρευνα του 2005 έδειξε πως τα φυσικά πρόσωπα με υψηλά εισοδήματα τείνουν να προτιμούν τη φοροδιαφυγή, ενώ με τα τότε ισχύοντα στοιχεία, το ποσοστό των αδήλωτων εισοδημάτων κατά μέσο όρο ανήρθε σε 15%. Στο οικονομικό περιβάλλον συνήθως αναφέρεται χαρακτηριστικά πως «οι φτωχοί φοροδιαφεύγουν, ενώ οι πλούσιοι φοροαποφεύγουν». Πράγματι, παρά την υπερβολή και τη γενίκευση της συγκεκριμένης ρήσης, αποδεικνύεται πως οι έχοντες υψηλά εισοδήματα υιοθετούν πρακτικές όπως η ίδρυση offshore, shell corporations, trust και άλλων μορφών ιδιότυπων επιχειρήσεων για την αποφυγή της πλήρους φορολόγησης του ή την μεταφορά των φορολογικών τους υποχρεώσεων σε φορολογικούς παραδείσους ανά τον κόσμο (Goumagias & Hristu-Varsakelis, 2013).

Παγκοσμίως, ο ΟΟΣΑ έχει αναγνωρίσει τον κίνδυνο που ελλοχεύεται στην εκτεταμένη λειτουργία των offshore εταιρειών καθώς οι απώλειες εσόδων, μόνο στην Ευρωζώνη, ανέρχονται σε πολλά δισεκατομμύρια ευρώ, χωρίς δε να δύναται να μετρηθούν ακριβώς τα οικονομικά μεγέθη. Στη

χώρα μας, αποτελεί συνήθη πρακτική η φοροαποφυγή, μέσω ακινήτων που δηλώνονται ότι ανήκουν σε offshore εταιρείες. Έτσι, οι ιδιοκτήτες των ακινήτων αυτών παραμένουν υπό σκοτεινό καθεστώς ιδιοκτησίας και διακριτικότητας, έχοντας δε τη δυνατότητα της φοροαποφυγής με έμμεσο τρόπο (Matsaganis et al., 2013). Για την ελαχιστοποίηση του φαινομένου, καταβάλλονται προσπάθειες επιβολών ειδικών φόρων σε περίπτωση μη δήλωσης στις φορολογικές αρμόδιες αρχές των φυσικών προσώπων πίσω από τις offshore εταιρείες. Ακόμη, συνήθης πρακτική είναι η μεταφορά κατοικίας σε χώρα με ευνοϊκές συνθήκες φορολόγησης, για την αποφυγή φορολόγησης του συνόλου των εσόδων τους. Βέβαια, το παραπάνω αποτελεί μια δύσκολη διαδικασία από διοικητικής πλευράς, που κανονικά επιφέρει την σαρωτική μεταβολή των οικονομικών δραστηριοτήτων του αιτούντα. Ωστόσο, με σύνθετες και περίτεχνες ενέργειες, αυτή η διαδικασία μπορεί να πραγματοποιηθεί, χωρίς καμία πραγματική μεταβολή των οικονομικών συνηθειών του ενδιαφερόμενου. Εν γένει, το φαινόμενο της φοροδιαφυγής στη χώρα μας παρουσιάζει έξαρση σε συγκεκριμένες κατηγορίες του οικονομικού περιβάλλοντος (Anastasiou et al., 2021).

2.3 Η φοροδιαφυγή στα νομικά πρόσωπα

Φυσικά, πέραν των φυσικών προσώπων, φαινόμενα φοροδιαφυγής τελούνται και παρατηρούνται και στις επιχειρήσεις. Πρέπει δε να υπογραμμιστεί ο διαχωρισμός ανάμεσα στους μετόχους των εταιρειών και των διοικούντων, καθότι η ακρίβεια των τιθέμενων μέτρων, καθορίζεται από το ποιος ελέγχεται. Η φοροδιαφυγή στις επιχειρήσεις εντοπίζεται στους φόρους εισοδήματος νομικών προσώπων καθώς και στους έμμεσους φόρους. Συνηθισμένα για την ελληνική πραγματικότητα είναι η αποφυγή ή η εικονική έκδοση τιμολογίων, με απώτερο στόχο την απόκρυψη εισοδημάτων για την περεταίρω ελάττωση του φόρου εισοδήματος, καθώς και της υποχρέωσης καταβολής του Φ.Π.Α (Kounadeas et al., 2022).

Βασικό στοιχείο της φοροδιαφυγής νομικών προσώπων είναι ο Φ.Π.Α.,

όπου είθισται να χρησιμοποιείται δια της διόγκωσης των εξόδων μιας επιχείρησης (μέσω ανύπαρκτων συναλλαγών) ώστε κατά τον συμψηφισμό του με τα έσοδα, να οδηγήσει συναρτησιακά σε μειωμένους έμμεσους φόρους. Φυσικά, η προαναφερθείσα παράνομη πράξη εμπίπτει σε καθεστώς αμοιβαιότητας και βαραίνει αμφότερες τις πλευρές, όπου με τις τηρούμενες αυτές πρακτικές φοροδιαφεύγουν. Ακόμη, επίκεντρο της φοροδιαφυγής είναι και το ευρύτερο περιβάλλον των ενδοκοινοτικών συναλλαγών που πραγματοποιούν οι επιχειρήσεις εντός της Ευρωζώνης. Μελέτες έχουν συμπεράνει την ύπαρξη των παρακάτω πρακτικών από τις επιχειρήσεις (Βαβούρας & Βαβούρα, 2019) :

- Ψευδείς, κατά το σύνολο ή μερικώς, ενδοκοινοτικές παραδόσεις φορτίων.
- Ενδοκοινοτικές αποκτήσεις υλικών αγαθών από άλλη χώρα που δηλώνονται ψευδώς ή καθόλου στα τηρούμενα οικονομικά βιβλία των εταιρειών.
- Απάτες «Carousel» : Ο συγκεκριμένος τύπος απάτης αφορά την μετατόπιση των εσόδων του Φ.Π.Α. από μια επιχείρηση προς μια άλλη. Έτσι, συνδυάζονται κανονικές με ενδοκοινοτικές συναλλαγές, χρησιμοποιώντας πλήθος εταιρειών, ως εικονικές με στόχο την εξαφάνιση τους χωρίς την καταβολή των οφειλών.
- Επιχειρήσεις «Φοινίκων» : Ο χρησιμοποιούμενος όρος, αφορά την επαναλειτουργία εταιρειών που βρισκόντουσαν σε αδράνεια με υποτιθέμενο σκοπό την σύναψη και διενέργεια ενδοκοινοτικών συναλλαγών. Πραγματικός ωστόσο στόχος αυτών, είναι η μη απόδοση Φ.Π.Α. ή η πλαστογραφία φορολογικών στοιχείων.

Παρόμοιες είναι και οι «Εταιρείες χωρίς Υπόσταση» (Shell Corporations) που πραγματοποιούν εικονικές συναλλαγές, αποσκοπώντας σε επιστροφές φόρων. Βασική για τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων είναι η δυνατότητα

κατασκευής πλαστών αποδεικτικών. Έτσι, αποδεικνύεται πως οι επιχειρήσεις που προβαίνουν σε συναλλαγές βάσει αποδεικτικών και συμβάσεων τα οποία άμεσα καταχωρούνται στα αντίστοιχα βιβλία, εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά φοροδιαφυγής. Πρέπει δε να επεξηγηθεί πως οι μεγαλύτερες εταιρείες ελέγχονται κυρίως για φοροαποφυγή και όχι για φοροδιαφυγή, καθότι ο οικονομικός τους σχεδιασμός τείνει να είναι πιο κοινός και αποδοτικός. Εξάλλου, πάνω από το ήμισυ του Παγκοσμίου Εμπορίου πραγματοποιείται δια των συναλλαγών στα πλαίσια πολυεθνικών ομίλων εταιρειών. Έτσι, το υπόψιν σύστημα αφήνει περιθώρια φοροαποφυγής, με τη μεταφορά των κερδών μεταξύ των κρατών και τη μεταβολή των τιθέμενων φορολογικών συντελεστών. Ενδεικτικά, εικάζεται ότι με τον παραπάνω τρόπο, παγκοσμίως, 100-240 δισεκατομμύρια δολάρια δεν καταβάλλονται ετησίως στα δημόσια ταμεία. Πολλώ δε μάλλον, αναφορικά με τις συναλλαγές Πολυεθνικών Ομίλων, παρά την συνηθισμένη τακτική της μεταφοράς των κερδών σε χώρες με μικρότερους φορολογικούς συντελεστές, δεν πρέπει να αγνοηθεί και η επίπτωση στον Φ.Π.Α. ως προς την δημοσιονομική του απόδοση. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, η νομοθεσία της Ε..Ε προβλέπει τον περιορισμό των υπόψιν συναλλαγών, με σειρά ρυθμιστικών παρεμβάσεων, όπου παρόμοιοι νόμοι δεν έχουν υιοθετηθεί από το σύνολο των μελών της Ε..Ε (όπως και στην Ελλάδα) με απώτερο στόχο τη νομοθετική και οικονομική ανομοιομορφία που αποτρέπει τον πλήρη έλεγχο των συναλλαγών (Varotsis & Katerelos, 2019).

2.4 Οι σχέσεις της φοροδιαφυγής με την παραοικονομία και η εκτίμηση της φοροδιαφυγής

Πρέπει να καταστεί σαφές πως η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή αποτελούν δύο πλήρως διαφορετικές καταστάσεις / διαδικασίες του οικονομικού περιβάλλοντος και αλλά δεν μπορούν να μην συγχέονται. Παρά ταύτα, η μελέτη της φοροδιαφυγής έχει ως προαπαιτούμενο κριτήριο την κατανόηση των διαστάσεων της παραοικονομίας. Στην Ευρώπη, η παραοικονομία προσεγγίζει τα 2,1 τρισεκατομμύρια ευρώ και χρίζει

ιδιαίτερης προσοχής, όσο οι εθνικές κυβερνήσεις επιδιώκουν την εξυγίανση των τιθέμενων προϋπολογισμών, ιδίως κατόπιν των επιδράσεων της οικονομικής κρίσης. Πυλώνες στήριξης της παραοικονομίας είναι οι πληρωμές τοις μετρητοίς, η αδιαφάνεια των συναλλαγών και η αδυναμία επιβολής της κείμενης νομοθεσίας που αθροιστικά έχει αρνητικές επιπτώσεις στο βιοτικό επίπεδο. Ακολουθούν οι κύριοι άξονες της παραοικονομίας (Matsaganis et al., 2012) :

- Χρήση μη αποταμιευμένων ποσών προς μυστικές οικονομικές δραστηριότητες για την έμμεση αποφυγή καταβολής φόρων.
- Έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος και την εκάστοτε οικονομική πολιτική που εφαρμόζεται.
- Ανεπαρκής έλεγχος των υποθέσεων και του καθεστώτος ατιμωρησίας.
- Ευκολία εκτέλεσης δραστηριοτήτων παραοικονομίας, ιδίως τοις μετρητοίς.

Οπότε, δραστηριότητες της παραοικονομίας συντελούνται είτε με αδήλωτη εργασία (για την αποφυγή καταβολής φόρων), είτε με ελλιπή καταγραφή οικονομικών δεδομένων από τα νομικά πρόσωπα. Ως προς την εκτίμηση της έκτασης της παραοικονομίας λαμβάνονται άμεσα και προσεγγιστικά μέτρα. Αρχικά, ως προς τα άμεσα μέτρα χρησιμοποιούνται μοντέλα όπως η ζήτηση νομίσματος, η κατανάλωση ενέργειας, η μέθοδος MIMIC και η μη παρατηρούμενη οικονομία. Αναφορικά δε με τα προσεγγιστικά μέτρα, χρησιμοποιούνται δημοσκοπήσεις, αυτοαπασχόληση, παράνομη μετανάστευση και κάτοχοι πολλαπλών θέσεων εργασίας. Από έρευνες, παρατηρείται πως ιδίως οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης εμφανίζουν μεγάλα ποσοστά εμφάνισης παραοικονομίας, ενώ η Ελλάδα βρίσκεται στατιστικά ανάμεσα στην Δυτική και Ανατολική Ευρώπη (Diakomihalis, 2020).

Ακόμη, κατόπιν μελετών, παρατηρείται το φαινόμενο ότι η έκταση της παραοικονομίας να είναι ανάλογη αυτής του οικονομικού περιβάλλοντος,

καθώς σε περιόδους ύφεσης, πολλοί συνειδητά καταφεύγουν σε αυτήν ως ευκαιρία οικονομικής επιβίωσης. Βέβαια, είναι ξεκάθαρο ότι υπάρχει τάση μείωσης της παραοικονομίας μετά το 2009. Ως προς την ελληνική πραγματικότητα, η παραοικονομία εκτιμάται ότι καταλαμβάνει το 20-30% του Α.Ε.Π. και είναι από τα υψηλότερα ανάμεσα στις ανεπτυγμένες οικονομίες παγκοσμίως. Ενδεικτικά δε, το 2015, η παραοικονομία εκτιμάται πως προσέγγισε το 22,4% του Α.Ε.Π., δηλαδή 40 δισεκατομμύρια ευρώ. Ακόμη, οι περισσότερες μελέτες φανερώνουν τη σημαντική διαφορά ανάμεσα στην έκταση της παραοικονομίας στο Βορρά και το Νότο της Ευρωζώνης. Παρακάτω, παρατίθεται μια συγκριτική μελέτη μεταξύ των φορολογικών συστημάτων και των μηχανισμών, το εύρος των ηλεκτρονικών συναλλαγών, την επίδραση της διαφθοράς και των λοιπών μεταβλητών, μεταξύ της Ελλάδος και της Ευρωζώνης (Anastasiou et al., 2021).

	Γερμανία	Φιλανδία	Πορτογαλία	Ρουμανία	Πολωνία	Ελλάδα
Αυτοαπασχολούμενοι (ποσοστό του συνόλου)	10,3%	12,1%	16,1%	30,1%	21,2%	33,8%
Εργαζόμενοι σε μικρές επιχειρήσεις (0 – 9 εργαζόμενοι) ως ποσοστό του συνόλου	19%	24,5%	42,3%	22,5%	36,4%	58,6%
Υστέρηση είσπραξης ΦΠΑ	10,6%	2,9%	8,7%	42,9%	25,3%	33,4%
Ανώτερος συντελεστής ΦΠΑ	19%	24%	23%	24%	23%	23%
Τελικός φορολογικός συντελεστής στην κατανάλωση	19,8%	26,4%	18,1%	20,9%	19,3%	16,2%
Τελικός φορολογικός συντελεστής στην εργασία	37,8%	40,1%	25,4%	30,4%	33,9%	38%
Συνολικά φορολογικά έσοδα (ποσοστά ΑΕΠ)	39,1%	44,1%	32,4%	28,3%	32,5%	33,7%
Ηλεκτρονικές συναλλαγές κατά κεφαλήν	242,8	450,8	176	19	86,1	18,1

ΑΕΠ κατά κεφαλήν (ευρώ)	32.600	35.500	15.600	6.600	9.900	17.400
Παραοικονομία ως ποσοστό του ΑΕΠ	12,2%	12,9%	18,7%	28,1%	23,5%	23,3%
Αδήλωτη εργασία (ως ποσοστό συνόλου του εργατικού δυναμικού)	11,9%	11,2%	22,4%	11,8%	21,6%	46,7%
Αποτελεσματικότητα δημοσίων υπηρεσιών - κυβέρνησης	1,52	2,17	1,23	-0,07	0,71	0,45
Δείκτης διαφθοράς	1,78	2,19	0,91	-0,19	0,55	-0,11

Πίνακας 7 : Συγκριτική μελέτη μεταξύ των φορολογικών συστημάτων και των μηχανισμών, το εύρος των ηλεκτρονικών συναλλαγών, την επίδραση της διαφθοράς και των λοιπών μεταβλητών, μεταξύ της Ελλάδος και της Ευρωζώνης

(πηγή : Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων, 2019)

2.5 Η εκτίμηση της φοροδιαφυγής

Η διάσταση της ελληνικής παραοικονομίας δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί με ακρίβεια. Παρακάτω γίνεται προσπάθεια μέτρησης των αποτελεσμάτων της παραοικονομίας ως προς επιμέρους τομείς της αυτοαπασχόλησης, του Φ.Π.Α. καθώς και των εισοδημάτων των φυσικών προσώπων. Επιπλέον, εκτιμάται το λαθρεμπόριο και οι υποκατηγορίες του στις φορολογικές ροές για τα ποτά, τα προϊόντα καπνού καθώς και τα καύσιμα. Παρακάτω ακολουθεί η παρουσίαση των διαθέσιμων αναφορών στο φαινόμενο της παραοικονομίας. Φυσικά, σκοπός δεν είναι η αλλοίωση της φύσης των ευρημάτων, αλλά η προσπάθεια της σύνθετης αναδιάταξης αυτών για την επεξήγηση του, προς εξέταση, φαινομένου (Papadakis et al., 2021) :

- Αυτοαπασχόληση – Φυσικά Πρόσωπα :

- ο Οι Artavanis, Morse & Tsourtsoura (2015) κατέληξαν στο συμπέρασμα από την έρευνα τους πως τα αποκρυφθέντα εισοδήματα για το οικονομικό έτος 2009 από την αυτοαπασχόληση ανήλθαν σε 28 δισεκατομμύρια ευρώ. Έτσι, συνυπολογίστηκε πως δεν εισπράχθηκαν καθ' αυτόν τον τρόπο δια του φόρου εισοδήματος περίπου 11 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή το 4,7% του Α.Ε.Π. για το υπόψιν οικονομικό έτος.
 - ο Οι Mylonas, Magginas, & Pateli, (2010) κατέληξαν αντιστοίχως στο συμπέρασμα πως τα μη δηλωθέντα εισοδήματα προσέγγισαν τα 50 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή κατόπιν υπολογισμών περίπου 6,2 δισεκατομμύρια ευρώ, συνεπώς το 2.5% του Α.Ε.Π. με όρους του οικονομικού έτους 2008, προ κρίσης.
 - ο Σύμφωνα με τους Leventi, Matsaganis & Flevotomou (2013), η μέση απόκρυψη εισοδημάτων για τα φυσικά πρόσωπα, ανήρθε σε 12%, που οδήγησε συναρτησιακά σε απώλειες εσόδων της τάξης του 30%.
 - ο Συνθέτοντας την ενιαία εικόνα των παραπάνω μελετών, παρατηρήθηκε ετησίως διαφυγή εσόδων φυσικών προσώπων ετησίως από 2% έως 5% του Α.Ε.Π.
- ΦΠΑ
 - ο Κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015), η υστέρηση Φ.Π.Α. ως ποσοστό των δυνητικά βέλτιστων εσόδων για τη χώρα μας, ανήρθε για το οικονομικό έτος 2014 σε 34%, δηλαδή σε 6,5 δισεκατομμύρια ευρώ. Συνολικά δηλαδή, η απώλεια ανέρχεται σε 3,5% του Α.Ε.Π. για το προαναφερθέν οικονομικό έτος.

- Λαθρεμπόριο ποτών, προϊόντων καπνού και καυσίμων
 - ο Κατόπιν μελέτης του IOBE (2013), παρατηρείται πως το λαθρεμπόριο ποτών στην Ελλάδα εκτιμήθηκε πως προσέγγισε τις 8 εκατομμύρια φιάλες το 2012, δηλαδή φιάλες που διακινήθηκαν χωρίς την είσπραξη του ειδικού φόρου των οινοπνευματωδών ποτών. Συνυπολογίζοντας και τις σχετικές απώλειες από την παράνομη διακίνηση τσίπουρου, υπολογίζεται πως η απώλεια αντικατόπτρισε το 0,05% του Α.Ε.Π.
 - ο Αναφορικά δε με το ζήτημα της λαθραίας πώλησης προϊόντων καπνού, σύμφωνα με έρευνα της KPMG, 4,4 δισεκατομμύρια λαθραία τσιγάρα πουλήθηκαν στην Ελλάδα το 2014. Αναλογικά λοιπόν, οι απώλειες από την μη καταβολή του ειδικού φόρου καπνού ανήλθαν σε περίπου 0,5 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή το 0,3% του Α.Ε.Π.
 - ο Αναφορικά δε με τα καύσιμα, παρατηρείται μικρός αριθμός λαθραίων κινήσεων και συναλλαγών. Ειδικότερα, κατόπιν της εξίσωσης του ΕΦΚ και του πετρελαίου κίνησης και θέρμανσης, δεν παρήχθησαν ιδιαίτερες ευκαιρίες λαθρεμπορίου καυσίμων. Έτσι, Κατά τον Σύνδεσμο Εταιρειών Εμπορίας Πετρελαιοειδών (ΣΕΕΠΕ) το λαθρεμπόριο καυσίμων παρουσίασε συνολικό τζίρο περί τα 225 εκατομμύρια ευρώ, δηλαδή 0,1% του Α.Ε.Π.
- Νομικά Πρόσωπα
 - ο Έκθεση του ΟΟΣΑ (2015) δήλωσε πως τα συνολικά διαφυγόντα έσοδα από την αποφυγή καταβολής φόρων και τη φοροδιαφυγή των νομικών προσώπων κυμάνθηκε από 4-10% του φόρου εισοδήματος.

- ο Κατά τα παραπάνω στοιχεία και δια της παραδοχής πως η Ελλάδα υπόκειται στο παραπάνω ποσοστό, τα διαφυγόντα έσοδα κυμάνθηκαν από 110 έως 280 εκατομμύρια ευρώ.

Η ανομοιομορφία των εξεταζόμενων παραγόντων σε συνάρτηση με τις διαφορές των επιμέρους φορολογικών βάσεων καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την εξαγωγή ασφαλών πορισμάτων ως προς τα επίπεδα φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στη χώρα μας. Λαμβάνοντας υπόψιν συνεπώς, τους παραπάνω περιορισμούς και τις δυσκολίες εξάγεται το συμπέρασμα πως η έκταση της φοροδιαφυγής στη χώρα μας κυμαίνεται από 6 έως 9% του Α.Ε.Π.

Κεφάλαιο 3^ο : Η παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα

3.1 Οι αιτίες και οι κινητήριοι παράγοντες της παραοικονομίας

Για να υπάρξει η παραοικονομία, πρέπει να πληρούνται οι εξής δύο προϋποθέσεις (Lalountas et al., 2011) :

- Όσοι ασχολούνται με την παραοικονομία πρέπει να έχουν κίνητρο προκειμένου να αποφασίσουν να αναλάβουν δράση στον τομέα αυτό. Συγκεκριμένα, τα οφέλη που αναμένουν από την επέκταση των δραστηριοτήτων τους στην παραοικονομία πρέπει να είναι μεγαλύτερα από το «σκιώδες» κόστος της αποκάλυψής τους.
- Θα πρέπει να παρέχονται οι κατάλληλες ευκαιρίες, δηλαδή ευκαιρίες απασχόλησης στην παραοικονομία.

Οι πιο σημαντικοί παράγοντες, όπως προσδιορίζονται από τη βιβλιογραφία, που οδηγούν τους ανθρώπους να δραστηριοποιηθούν στη παραοικονομία είναι οι εξής

(Βαβούρας & Βαβούρα, 2019) :

- Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης : Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης και οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές εξηγούν σε μεγάλο βαθμό την ύπαρξη και την ανάπτυξη της παραοικονομίας. Ιδιώτες και επιχειρήσεις, κρατώντας κρυφό μέρος της οικονομικής τους δραστηριότητας, καταφέρνουν να πετύχουν χαμηλότερη φορολογική επιβάρυνση. Ειδικά στην περίπτωση των έμμεσων φόρων, υπάρχουν οφέλη για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, για παράδειγμα, αγοραστές και πωλητές. Αυτό το αμοιβαίο ενδιαφέρον οδηγεί σε συνεργασία μεταξύ των πλευρών για να κρύψουν το σύνολο ή μέρος των συναλλαγών τους. Τα υψηλά επίπεδα δημόσιων

δαπανών και οι αυξήσεις φόρων οδήγησαν τόσο τα άτομα όσο και τις επιχειρήσεις σε παράνομες δραστηριότητες, δημιουργώντας έτσι έναν φαύλο κύκλο. Η παραοικονομία έχει ως άμεση συνέπεια την απώλεια φορολογικών εσόδων, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών και ως εκ τούτου στην ενίσχυση της απασχόλησης στη μαύρη αγορά. Πρόσφατα ευρήματα υπογραμμίζουν το γεγονός ότι τα φορολογικά καθεστώτα έχουν οδηγήσει στην όξυνση της παραοικονομίας, με αποτέλεσμα περισσότερα από 30 εκατομμύρια άτομα σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση να απασχολούνται παράνομα. Ειδικά στην Ελλάδα, μια χώρα που επλήγησε σε μεγάλο βαθμό από την κρίση της Ευρωζώνης, η παράνομη δραστηριότητα αντιπροσωπεύει πάνω από το 20% του εθνικού εισοδήματος.

- Ο βαθμός αποδοχής της κρατικής εξουσίας : Ένα άτομο θα είναι περισσότερο πρόθυμο να αναπτύξει δραστηριότητες παραοικονομίας εάν θεωρεί το κράτος ως μια δύναμη που επιδιώκει να περιορίσει τους καρπούς των κόπων του σε σύγκριση με ένα άτομο που πιστεύει ότι ο ρόλος του κράτους αυξάνει την ευημερία και προωθεί το κοινό καλό. Αυτή η ιδεολογική στάση των ανθρώπων εκφράζεται με τον όρο φορολογική συνείδηση ή φορολογική ηθική.
- Το επίπεδο της ανεργίας : Το επίπεδο της ανεργίας είναι χαρακτηριστικό της οικονομικής και κοινωνικής δομής μιας χώρας. Ο βαθμός αλληλεπίδρασης μεταξύ των δύο μεταβλητών, της ανεργίας και της μαύρης εργασίας, δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί. Σύμφωνα με μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη, σε μια οικονομική ύφεση, ειδικά σε οικονομίες που χαρακτηρίζονται από υψηλό πληθωρισμό και διακυμάνσεις στην αγορά εργασίας, η αύξηση του επιπέδου της ανεργίας αποτελεί ενισχυτικό παράγοντα της μαύρης εργασίας. Καθώς οι περίοδοι ύφεσης είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την παραβίαση των θεσμικών περιορισμών που επιβαρύνουν σε μεγάλο βαθμό το κόστος εργασίας, η ανεργία

φαίνεται να ενεργεί ως ενισχυτικός παράγοντας ζήτησης, και συνεπώς προσφοράς, της μαύρης εργασίας. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε η Ελληνική Στατιστική Αρχή, το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2016 ήταν 23,3%, έναντι 25,3% τον Απρίλιο του 2015 και 27,1% το 2014. Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας για το 2016 καταγράφηκε στη Δυτική Μακεδονία (27,6%) και το χαμηλότερο στα νησιά του Αιγαίου (15,4%). Στην ηλικιακή ομάδα 15-24 ετών, η ανεργία αυξήθηκε στο 47,4%. Μια περαιτέρω σημαντική πτυχή του φαινομένου της ανεργίας είναι η εξέλιξη του ποσοστού των μακροχρόνια ανέργων που είναι ταυτόχρονα εντυπωσιακή και ανησυχητική. Αυτή η ομάδα του εργατικού δυναμικού, η οποία παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα αποκλεισμένη από την επίσημη αγορά εργασίας και αναπόφευκτα οδηγείται στον κοινωνικό αποκλεισμό, είναι σύμφωνα με όλες τις εκτιμήσεις μια σημαντική δεξαμενή προσφοράς μαύρης εργασίας.

- Ο βαθμός κρατικής παρέμβασης : Ο βαθμός της κρατικής παρέμβασης μπορεί να μετρηθεί στον αριθμό των νόμων και των κανονισμών, συμπεριλαμβανομένων των αλλαγών των νόμων. Στην Ελλάδα οι νόμοι, οι μεταρρυθμίσεις και οι κανονισμοί είναι πολυάριθμοι καθώς και οι ασταμάτητες αλλαγές κάθε τόσο, όπως η απελευθέρωση κλειστών επαγγελμάτων που απαιτούν επαγγελματική άδεια (π.χ. άδεια ταξί), οι κανονισμοί της αγοράς και οι περιορισμοί στην αγορά εργασίας. Ο βαθμός έντασης των κρατικών κανόνων και κανονισμών είναι σημαντικοί παράγοντες που οδηγούν τους Έλληνες πολίτες κατευθείαν στη παραοικονομία. Αυτό σχετίζεται άμεσα με το βάρος των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, καθώς οι κανονισμοί οδηγούν σε αύξηση του κόστους εργασίας στον επίσημο τομέα, το οποίο με τη σειρά του οδηγεί σε αύξηση της ανεργίας (όπως συμβαίνει σε πολλές χώρες του ΟΟΣΑ). Όλα τα παραπάνω παρέχουν κίνητρο στους εργαζόμενους για να επικεντρωθούν σε διαδικασίες παραοικονομίας, ειδικά όταν το κόστος εργασίας αυξάνεται. Έτσι, οι άνεργοι αποτελούν διπλό βάρος

για το κράτος, καθώς συνεχίζουν να λαμβάνουν κοινωνικά επιδόματα και αν αυτές οι δραστηριότητες παραοικονομίας, γίνονταν επίσημες, τότε οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι θα πλήρωναν λιγότερο φόρο. Φυσικά, η ποσοστιαία μεταβολή του πραγματικού κόστους εργασίας ανά μονάδα ήταν 2,9% το 2011, 7,4% το 2012 και 1,1% το 2013. Η μείωση αυτή αντανακλά τη σημαντική μείωση του κύκλου εργασιών σε όλους σχεδόν τους τομείς της ελληνικής οικονομίας και την ύπαρξη σημαντικού ποσοστού απασχόλησης σε άτυπες ή ανεπίσημες μορφές απασχόλησης. Υπήρξε επίσης μείωση των μέσων ακαθάριστων κερδών στο σύνολο της οικονομίας κατά 4,6% το 2010, 1,7% το 2011, 6,6% το 2012 και 7,7% το 2013. Υπάρχει ένας γενικός κανόνας ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των κανόνων και των κανονισμών που υπάρχουν σε μια οικονομία, τόσο μεγαλύτερο μερίδιο του συνολικού ΑΕΠ καταλαμβάνει ο τομέας της παραοικονομίας. Πράγματι, διαπιστώθηκε ότι μια αύξηση κατά μία ποσοστιαία μονάδα των κυβερνητικών κανονισμών σχετίζεται με αύξηση 8,1 ποσοστιαίων μονάδων της παραοικονομίας. Ως εκ τούτου, πολλές μελέτες υποδεικνύουν ότι η ελληνική κυβέρνηση θα πρέπει να δώσει μεγαλύτερη έμφαση στην επιβολή των νόμων και των κανονισμών παρά στην αύξηση του αριθμού τους.

- Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης : Οι επιβαρύνσεις κοινωνικής ασφάλισης θεωρούνται ότι είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για την έκταση της παραοικονομίας, επειδή, όπως η υψηλή φορολογία, έτσι και οι εισφορές που καταβάλλονται από εργοδότες και εργαζόμενους συμβάλλουν στην ανάπτυξη της παραοικονομίας. Επίσης, το γεγονός ότι η κυβέρνηση παρέχει διάφορα είδη κοινωνικών παροχών σε φτωχούς, ανέργους και γενικά σε άτομα με χαμηλά εισοδήματα, παρακινεί πολλούς ανθρώπους να παρουσιάζονται ουσιαστικά ως δικαιούχοι κοινωνικών παροχών, χωρίς να δικαιούνται αυτές τις παροχές. Κατά συνέπεια, αρκετοί πολίτες έχουν το κίνητρο να δραστηριοποιούνται στο τομέα της

παραοικονομίας και να δηλώνουν χαμηλότερο εισόδημα για να επωφεληθούν από τέτοιες καταστάσεις, στερώντας έτσι πολύτιμους πόρους από το κράτος και την κοινωνική πρόνοια.

- Ο ρόλος του κράτους : Η παραοικονομία σχετίζεται με παραβίαση των κανόνων του κράτους και ως εκ τούτου οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να καταβάλουν σοβαρές προσπάθειες για τον μετριασμό της. Στην πράξη, ωστόσο, συχνά γίνεται ανεκτή ή υποστηρίζεται από το κράτος, η γκρίζα οικονομία, είτε επειδή εξυπηρετεί τα συμφέροντα ατόμων ή κοινωνικών ομάδων που έχουν την ικανότητα να επηρεάζουν τις αποφάσεις των θεσμών είτε επειδή πιστεύεται ότι συνεισφέρει, με λίγα λόγια για την επίτευξη ορισμένων στόχων οικονομικής πολιτικής, όπως, για παράδειγμα, η βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών, η αύξηση της απασχόλησης και η τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης. Τέτοια φαινόμενα παρατηρούνται στην περίπτωση που οι κυβερνητικοί μηχανισμοί είναι χαλαροί και δείχνουν υψηλό επίπεδο ανοχής σε κάτι που είναι ξεκάθαρα απαγορευμένο, όπως για παράδειγμα η λαθρομετανάστευση στην Ελλάδα που εκτοξεύτηκε στα ύψη την τρέχουσα περίοδο και έχει γίνει μεγάλη απειλή για όλη την Ευρώπη. Επομένως, δεν είναι μόνο το επίπεδο του διοικητικού μηχανισμού αλλά και η πολιτική βούληση που επηρεάζει το μέγεθος της παραοικονομίας. Αρκετές μελέτες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι σημαντικότερες αιτίες για τη δημιουργία της παραοικονομίας σε πολλές χώρες είναι η φορολογική επιβάρυνση, ο μεγάλος αριθμός ελεύθερων επαγγελματιών και οι κρατικοί περιορισμοί. Για την Ελλάδα, ειδικότερα, διαπιστώνεται ότι οι τρεις σημαντικότερες αιτίες είναι η ανεργία, ο μεγάλος αριθμός αυτοαπασχολούμενων και οι κοινωνικές εισφορές ως μέρος της συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης.
- Σύνθεση του εργατικού δυναμικού και ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων : Η σύνθεση του εργατικού δυναμικού στην

Ελλάδα παίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία και την ενίσχυση της παραοικονομίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο αγροτικός τομέας και οι συναφείς βιομηχανίες, καθώς και ο τουριστικός κλάδος απασχολούν υψηλό ποσοστό αδήλωτων εργαζομένων. Έτσι, παρόλο που αυτοί οι άνθρωποι παράγουν έργο, αυτό δεν εμφανίζεται στις επίσημες στατιστικές του ΑΕΠ και οι ασφαλιστικές τους εισφορές δεν καταβάλλονται παρά τις επιχορηγήσεις και τις διευκολύνσεις που προσφέρει το κράτος και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιπλέον, αυτοαπασχολούμενοι είναι εκείνοι που συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη της παραοικονομίας σύμφωνα με σχετική έρευνα του Βρετανικού Ινστιτούτου Οικονομικών Υποθέσεων (2013). Υποστηρίζεται επίσης ότι οι αυτοαπασχολούμενοι αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που οδηγούν στη διαμόρφωση της παραοικονομίας ανεξάρτητα από το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Για παράδειγμα, διαπιστώθηκε ότι οι άτυπες οικονομικές δραστηριότητες που προέρχονται από αυτή την απασχόληση αντιστοιχούσαν στο 10,6% του ΑΕΠ. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν πολλές πιθανότητες όλοι αυτοί οι επαγγελματίες να μην δηλώνουν όλη τους την εργασία και να δραστηριοποιούνται στη παραοικονομία, καθώς έχουν μεγαλύτερο αριθμό εκπιπτόμενων δαπανών, τόσο από τη φορολογική τους βάση όσο και από τη φορολογία του προσωπικού τους εισοδήματος. Επιπλέον, υπόκεινται σε λιγότερους εσωτερικούς και εξωτερικούς ελέγχους σε σύγκριση με τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις. Η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων στην ΕΕ σύμφωνα με τη Eurostat (2012) με 32% των εργαζομένων της, έναντι 15,1% στην Ευρωζώνη και 15,2% στην ΕΕ (32,8 εκατομμύρια αυτοαπασχολούμενοι). Μετά την Ελλάδα, το υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων βρίσκεται στην Ιταλία (23,4%), την Πορτογαλία (21%) και τη Ρουμανία (20%). Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τη μελέτη, το ποσοστό των ανασφάλιστων εργαζομένων οι αυτοαπασχολούμενοι ανέρχονται στο 37,3% του συνόλου, ενώ η χώρα κατέχει επίσης την πρώτη θέση στο ποσοστό των παράνομων μεταναστών που εργάζονται (4,4% του συνόλου) και ακολουθούν οι ΗΠΑ (3,2%).

3.2 Οι συνέπειες της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής

3.2.1 Οι αρνητικές συνέπειες

Έχοντας εντοπίσει τα αίτια της παραοικονομίας και τους παράγοντες που συμβάλλουν στη συστηματική αύξηση της φοροδιαφυγής, παρακάτω θα γίνει αναφορά στις άμεσες αρνητικές συνέπειες της φοροδιαφυγής στην ελληνική οικονομία. Οι κύριες συνέπειες συνοψίζονται ως εξής (Βαβούρας & Μανωλάς, 2005α) :

- Παραβιάζεται η αρχή της δίκαιης κατανομής της φορολογικής επιβάρυνσης.
- Η ύπαρξη υψηλού επιπέδου φοροδιαφυγής δεν επιτρέπει την είσπραξη των απαιτούμενων εσόδων για την ικανοποιητική και εύρυθμη λειτουργία του δημόσιου τομέα.
- Οι φορείς δημοσιονομικής πολιτικής αδυνατούν να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά το φορολογικό σύστημα υπέρ της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας, διότι εξασθενεί η αποτελεσματικότητα των νόμιμων απαλλαγών που χορηγούνται ως κίνητρα για την προώθηση αυτού του στόχου.
- Προκαλούνται σοβαρές κοινωνικές αδικίες και αναπτύσσεται άνιση ανακατανομή του εισοδήματος, από τους ηθικούς φορολογούμενους στους φοροφυγάδες. Επειδή η φοροδιαφυγή ανήκει κυρίως στις ανώτερες οικονομικές τάξεις, αυτή η ανακατανομή του εθνικού εισοδήματος δεν είναι επιθυμητή από την κοινωνία καθώς οι διαφορές του πλούτου γίνονται ακόμη μεγαλύτερες.
- Το κράτος μπορεί να αντιμετωπίσει προβλήματα ταμειακών ροών όπως συμβαίνει στην Ελλάδα στις μέρες μας. Αυτό οδήγησε σε

αύξηση των φόρων, σε κρατικό δανεισμό και σε μείωση των κρατικών δαπανών (π.χ. εκπαίδευση, υγεία, κ.λπ.). Η κατάσταση αυτή μπορεί επίσης να προκαλέσει χρόνιο δημοσιονομικό έλλειμμα, συνεχή χρήση δανείων και συσσώρευση κρατικού χρέους, με όλες τις γνωστές καταστροφικές συνέπειες στην οικονομία.

Στην Ελλάδα το πρόβλημα της μη καταβολής φόρων έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις και οι συνέπειες έγιναν ακόμη πιο έντονες όσο η οικονομική κρίση έπληττε τη χώρα. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος με θέμα τη «Μέτρηση Φορολογικής Συνείδησης», διαπιστώθηκε ότι (Manolas et al., 2013) :

- Οκτώ στους δέκα ερωτηθέντες πιστεύουν ότι οι φοροφυγάδες αποκρύπτουν τα φορολογικά τους εισοδήματα, επειδή «υπάρχει μικρή πιθανότητα εντοπισμού» από τις αρχές φορολογικού ελέγχου.
- Ένας στους πέντε είναι διατεθειμένος να αναλάβει τον κίνδυνο να αποκρύψει τα εισοδήματά του, ακόμα κι αν γνωρίζει ότι είναι δυνατό να αναγνωριστούν από τις φορολογικές αρχές.
- Σχεδόν ένας στους δύο ερωτηθέντες πιστεύει ότι «αν θέλει κάποιος να αποκρύψει το εισόδημά του από τις φορολογικές αρχές, μπορεί να το κάνει».
- Ένας στους δέκα παραδέχεται ότι προσπάθησε να εξαπατήσει τις φορολογικές αρχές σχετικά με το πραγματικό του εισόδημα.
- Οκτώ στους δέκα θεωρούν ηθική τους υποχρέωση να δηλώσουν το πραγματικό τους εισόδημα.
- Ένας στους δύο πολίτες θεωρεί ότι σε ένα κράτος με υψηλή διαφθορά, η φοροδιαφυγή είναι μια λογική κατάσταση αντίδρασης.

Συμπερασματικά, η αποτυχία σύλληψης φοροφυγάδων και η έκταση της διαφθοράς είναι κρίσιμοι παράγοντες για τον καθορισμό της δημοσιονομικής συμπεριφοράς των πολιτών και της αποτελεσματικότητας της είσπραξης των φορολογικών εσόδων από το κράτος (Βαβούρας & Βαβούρα, 2019).

3.2.2 Οι θετικές συνέπειες

Όπως εξηγήθηκε προηγουμένως, η μαύρη οικονομία και η φοροδιαφυγή έχουν σοβαρές αρνητικές συνέπειες στην ελληνική οικονομία, αποτελώντας έναν από τους κύριους λόγους για τη συνεχιζόμενη δημοσιονομική και χρηματοπιστωτική κρίση που μαστίζει τη χώρα. Αλλά από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και αρκετές θετικές επιπτώσεις που συνδέονται κυρίως με τη δημιουργία απασχόλησης και εισοδήματος. Πρώτον, ο τομέας της παραοικονομίας συχνά λειτουργεί ως σωσίβιο για τις επιχειρήσεις, καθώς ενισχύει την ανταγωνιστικότητά τους. Στην επίσημη οικονομία, το αυξανόμενο κόστος εργασίας και η αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης δημιουργούν πολύ συχνά προβλήματα ανταγωνιστικότητας τόσο στη διεθνή όσο και στην τοπική αγορά και ενθαρρύνουν τις εταιρείες να στοχεύσουν στην παραοικονομία για να αποφύγουν τα κρατικά εμπόδια και να αποκτήσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (Lalountas et al., 2011).

Μια άλλη θετική επίδραση είναι το γεγονός ότι η παραοικονομία βοηθά στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας απορροφώντας εργατικό δυναμικό. Αν δεν υπήρχε η παραοικονομία, πολλοί άνθρωποι που βρίσκουν απασχόληση στον συγκεκριμένο τομέα θα ήταν άνεργοι. Φυσικά, υπάρχουν και αρνητικές συνέπειες για τους εργαζόμενους στον τομέα της παραοικονομίας όπως η έλλειψη ασφάλισης. Επιπλέον, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της παραοικονομίας, τόσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά μεταξύ της επίσημης και της άτυπης οικονομίας. Η παραοικονομία αυξάνει τη φορολογική επιβάρυνση των ατόμων που απασχολούνται στην επίσημη οικονομία. Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι τα άτομα που απασχολούνται στον τομέα της παραοικονομίας είναι συνήθως άτομα χαμηλού

εισοδήματος, θα μπορούσε να πει κανείς ότι η παραοικονομία συμβάλλει στη βελτίωση της κατανομής του διαθέσιμου εισοδήματος και ως εκ τούτου αυξάνει την κοινωνική ευημερία. Τέλος, εκτιμάται ότι περίπου το 66% των εσόδων της παραοικονομίας επιστρέφεται άμεσα στην επίσημη οικονομία μέσω της αύξησης της κατανάλωσης των νοικοκυριών, κυρίως για διαρκή αγαθά και υπηρεσίες, συμβάλλοντας έτσι στην οικονομική ανάπτυξη και τα φορολογικά έσοδα. Ο τομέας της παραοικονομίας μπορεί επίσης να βοηθήσει στη δημιουργία αγορών και στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Είναι πολύ σημαντικό για την Ελλάδα, να αλλάξει τους νομικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες που είναι απαραίτητοι για να επιτευχθεί η επιθυμητή ανάπτυξη (Βαβούρας & Βαβούρα, 2019).

Όλα τα παραπάνω δίνουν μια θετική εικόνα της παραοικονομίας που μπορεί να οδηγήσει κάποιον στο συμπέρασμα ότι δεν πρέπει να γίνεται μεγάλη προσπάθεια πάταξης της, ειδικά σε περιόδους ύφεσης και αύξησης της ανεργίας. Αλλά τα όποια οφέλη της παραοικονομίας είναι αβέβαια και πάντα χωρίς μεγάλη διάρκεια. Επιπλέον, οι άτυπες δραστηριότητες υπονομεύουν τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και την εφαρμογή στρατηγικών που στοχεύουν στην ανάπτυξη της οικονομίας σε υγιείς βάσεις. Για το λόγο αυτό, είναι περισσότερο από απαραίτητη η ύπαρξη και η εφαρμογή μιας μακροχρόνιας και αυστηρής πολιτικής για την καταπολέμηση της γκρίζας οικονομίας (Manolas et al., 2013).

3.3 Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας

3.3.1 Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής

Η ικανότητα των φορολογικών αρχών να αντιμετωπίσουν ικανοποιητικά την τάση των φορολογουμένων για φοροδιαφυγή εξαρτάται από τον βαθμό οργάνωσης των φορολογικών συμβουλευτικών υπηρεσιών, την ποιότητα των φορολογικών λογιστικών φορέων, το σύστημα που χρησιμοποιείται

για την εκτίμηση και είσπραξη των φόρων, τη δομή του φορολογικού συστήματος και τέλος το βαθμό λογιστικής οργάνωσης των οικονομικών μονάδων. Είναι προφανές ότι εάν οι φορολογούμενοι αισθάνονται ότι το κράτος είναι σε θέση να εντοπίσει τη φοροδιαφυγή, η τάση για τέτοιες ενέργειες θα ήταν περιορισμένη και το αντίστροφο. Αλλά είναι γνωστό ότι η φοροδιαφυγή έχει βαθιές ρίζες στην ελληνική οικονομία και δεν μπορεί να εξαλειφθεί εύκολα. Ως εκ τούτου, προτείνονται ορισμένα μέτρα για την αντιμετώπιση αυτού του μείζονος προβλήματος. Τα μέτρα αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής παρουσιάζονται ως εξής (Βαβούρας & Μανωλάς, 2005β) :

- Τακτικοί έλεγχοι σε φυσικά και νομικά πρόσωπα : Αυτοί οι έλεγχοι θα πρέπει να γίνονται με βάση το προφίλ των φοροφυγάδων αλλά και τυχαία. Ο έλεγχος με βάση το προφίλ θα πρέπει να επικεντρωθεί κυρίως σε άτομα και εταιρείες που έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να φοροδιαφύγουν. Από την άλλη πλευρά, οι έλεγχοι σε πρόσωπα και επιχειρήσεις που δεν ταιριάζουν στο παραπάνω προφίλ θα ελέγχονται τυχαία. Έτσι, τα επίπεδα φοροδιαφυγής θα παρακολουθούνται συνεχώς ώστε να λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα.
- Αυτόματη διασταύρωση αποδείξεων και συναφών εγγράφων : Για να ενισχυθεί ο ρόλος των εσόδων στη βελτίωση της είσπραξης φορολογικών εσόδων, μπορεί να εξεταστεί η δυνατότητα αύξησης της έκπτωσης φόρου για ορισμένες δαπάνες, ακόμη και αν αυτό γίνεται σε βάρος των φορολογικών εσόδων. Έτσι θα υπάρξει μετατόπιση της νοοτροπίας των φορολογουμένων και πλέον θα θεωρείται προφανής η έκδοση αποδείξεων για κάθε είδους υπηρεσία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, για να αντιμετωπίσει αυτό το φαινόμενο και να προστατεύσει τα κράτη-μέλη της, καθιέρωσε το 1993 το σύστημα VIES, όπου παρακολουθούνται οι εταιρείες που πραγματοποιούν ενδοκοινοτικές συναλλαγές για τη σωστή απόδοση του ΦΠΑ. Σε κάθε περίπτωση, ελέγχεται ο τρόπος εξόφλησης κάθε

τιμολογίου, δηλαδή εάν υπάρχει τραπεζικό παραστατικό για μια κατάσταση είσπραξης ή πληρωμής. Όταν δεν υπάρχουν τέτοια έγγραφα και η εταιρεία ισχυρίζεται ότι η συναλλαγή έγινε με μετρητά και χωρίς τη μεσολάβηση τράπεζας, τότε η υπόθεση θα κριθεί ύποπτη και θα διερευνηθεί σε βάθος.

- **Επαγγελματικοί λογαριασμοί :** Την 1η Ιανουαρίου 2011, αποφασίστηκε ότι όλες οι συναλλαγές μεταξύ οποιασδήποτε επιχείρησης και των μισθοδοτικών καταστάσεων θα πρέπει να γίνονται υποχρεωτικές μέσω λογαριασμών σε εμπορικές τράπεζες. Το μέτρο αυτό, βέβαια, δεν έχει ακόμη εφαρμοστεί, αλλά γίνονται τεράστιες προσπάθειες για την επίτευξη αυτού του στόχου.
- **Ηλεκτρονική τιμολόγηση και πιστοποίηση υπογραφής :** Σε συνδυασμό με τους επιχειρηματικούς λογαριασμούς, ένα άλλο μέτρο που κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση είναι η ηλεκτρονική τιμολόγηση και η πιστοποίηση των ηλεκτρονικών υπογραφών, όπου η αίτηση θα γίνεται μεταξύ επιχειρήσεων και ανάμεσα σε επιχειρήσεις και κοινό.
- **Αναδιοργάνωση φορολογικών υπηρεσιών :** Σε αυτόν τον τομέα απαιτείται η δημιουργία μιας συγκεκριμένης υπηρεσίας, η οποία θα ελέγχει άτομα με μεγάλα εισοδήματα, χρησιμοποιώντας δεδομένα και πληροφορίες που συλλέγονται από διαφορετικές πηγές. Αποστολή αυτής της εξειδικευμένης υπηρεσίας θα είναι η διερεύνηση, η μεθοδολογία, ο έλεγχος και η ανίχνευση της φοροδιαφυγής σε τομείς παράνομου εμπορίου καθώς και η αντιμετώπιση της, σε συνεργασία με άλλους φορείς.
- **Εκπαίδευση :** Ο χώρος της εκπαίδευσης θα πρέπει να αναδιαρθρωθεί σε όλα τα στάδια του, από το δημοτικό μέχρι το πανεπιστήμιο. Είναι σκόπιμο να διδάσκονται στους μαθητές, από την αρχή της μαθησιακής τους δραστηριότητας, οι σωστές ηθικές αρχές, για το

πώς πρέπει να συμπεριφέρονται στο μέλλον, ως υποψήφιοι επιχειρηματίες ή εργαζόμενοι, ώστε να έχουν αυξημένη φορολογική συνείδηση, σε όλους τους τομείς της οικονομίας.

- **Ενεργοί πολίτες :** Κάθε πολίτης πρέπει να δραστηριοποιηθεί, αλλά ταυτόχρονα χρειάζεται να τροποποιηθεί η νομοθεσία της χώρας και να αναβαθμιστεί η δημόσια διοίκηση.
- **Απλούστευση της νομοθεσίας :** Το μέτρο αυτό αποσκοπεί στην παροχή μιας απλουστευμένης νομοθεσίας κατανοητή από όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως ηλικίας, μορφωτικού επιπέδου κ.λπ. Ταυτόχρονα, η τεχνική υποστήριξη από τα σχετικά πληροφοριακά συστήματα, όπως το TAXIS, πρέπει να ενισχυθεί ώστε να υπάρχουν σταθεροί έλεγχοι και διασταυρώσεις φορολογικών στοιχείων για την καλύτερη εξυπηρέτηση της καταπολέμησης της φοροδιαφυγής.
- **Ενίσχυση της διαφάνειας :** Πρέπει επίσης να υπάρχει σωστή και αποτελεσματική διαχείριση και κατανομή των φόρων που πληρώνουν οι πολίτες στο κράτος και στοχευμένη δημοσιονομική πολιτική για τη μείωση των κρατικών δαπανών. Η επίτευξη αυτού θα επιτρέψει τη μείωση της φοροδιαφυγής, γεγονός που θα ενισχύσει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος. Οι πολίτες, πληρώνοντας φόρους που αντιστοιχούν στον καθένα και βλέποντας ότι τα χρήματα που καταβάλλονται στο κράτος αξιοποιούνται σωστά, καλύπτοντας κρίσιμες δημόσιες ανάγκες όπως υγεία, εκπαίδευση κ.λπ., τότε και μόνο τότε οι φορολογούμενοι θα εμπιστευτούν το κράτος, αφού θα βλέπουν τη κοινωνία στην οποία ζουν, να ευδοκیمی. Είναι λοιπόν κάτι παραπάνω από σημαντικό κίνητρο για τους πολίτες να πληρώνουν στο κράτος τους αντίστοιχους φόρους και με αυτόν τον τρόπο να αποφεύγεται η φοροδιαφυγή.

3.3.2 Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της παραοικονομίας

Κατά καιρούς έχουν προταθεί διάφορα μέτρα από τους υπεύθυνους της ελληνικής κυβέρνησης για την εξεύρεση κατάλληλων τρόπων αντιμετώπισης του φαινομένου της παραοικονομίας. Μερικές από αυτές τις προτάσεις είναι σε ισχύ, αλλά ακόμη περισσότερες είναι προς εφαρμογή, χωρίς ποτέ να μπορούν να εφαρμοστούν. Τα πιο σημαντικά από αυτά τα μέτρα συνοψίζονται ως εξής (Βαβούρας & Μανωλάς, 2004) :

- Κίνητρα για εθελοντική συμμόρφωση : Οι φορολογικές αρχές σε όλο τον κόσμο υιοθετούν όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια διάφορες στρατηγικές που στοχεύουν στην εξυγίανση και υιοθέτηση της φορολογικής συνείδησης από τους φορολογούμενους. Σε αυτές τις στρατηγικές προβλέπεται και η συνεχής αύξηση της εθελοντικής συμμόρφωσης των φορολογουμένων προς τις φορολογικές αρχές. Με αυτόν τον τρόπο θα επιτευχθεί η σταδιακή μείωση του κόστους του φορολογικού ελέγχου και θα αποκαλυφθούν παραβάσεις και παρατυπίες που έχουν διαπραχθεί από τους ίδιους τους φορολογούμενους.
- Κανονισμοί για νέους επιχειρηματίες : Ένα από τα σημαντικότερα μέτρα είναι η φορολογική αρχή να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στη δημιουργία κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης με τους φορολογούμενους και ιδιαίτερα με τους νέους επιχειρηματίες που είναι νεοεισερχόμενα μέλη στην αγορά. Η εμπειρία δείχνει ότι η ειδική μεταχείριση των νέων εμπόρων μέσω της εκπαίδευσης και της ειδικής καθοδήγησης, δημιουργεί ένα εύρος πλεονεκτημάτων, όπως για παράδειγμα την αυξημένη εθελοντική συμμόρφωση με τους κανόνες των φορολογικών αρχών.
- Κίνητρα για αποκάλυψη παραβατικής συμπεριφοράς σε φορολογικά θέματα : Θα πρέπει να υπάρχουν ορισμένα κίνητρα για τους φορολογούμενους με στόχο να αποκαλύπτουν περιπτώσεις για τις οποίες θα έπρεπε να υπάρχουν στοιχεία που έχουν όντως λάβει χώρα, καθώς σε αυτές τις περιπτώσεις, οι φορολογούμενοι θα

απαλλάσσονται από πρόστιμα και άλλου είδους κυρώσεις.

- Εκπτώσεις δαπανών του εισοδήματος των φορολογουμένων : Σε αυτόν τον τομέα, αυτό που απαιτείται είναι οι όποιες νόμιμες μειώσεις ή απαλλαγές που προβλέπει ο νόμος για τους φορολογούμενους, για να μην είναι πλέον κρυφές, αλλά να παρουσιαστούν ώστε να μπορέσουν φορολογούμενοι και κράτος να δημιουργήσουν ένα κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης.
- Δίκαιη φορολογική επιβάρυνση : Είναι απαραίτητο να αναπτυχθεί ένα δίκαιο φορολογικό σύστημα και οι φορολογικές επιβαρύνσεις να ανταποκρίνονται και να είναι συνεπής με τις πραγματικές συνθήκες της οικονομίας.
- Μηχανισμοί ελέγχου και πραγματοποίηση συχνών ελέγχων : Ένα μέτρο που θα ήταν αρκετά αποτελεσματικό είναι η ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών και η διενέργεια συχνών ελέγχων από τις αρμόδιες υπηρεσίες για την καλύτερη αντιμετώπιση του προβλήματος.
- Εκπαίδευση : Όσο για τη φοροδιαφυγή, έτσι και για την παραοικονομία, μεγάλη σημασία έχει η εκπαίδευση, όπου θα μπορούσαν να παρέχονται φορολογικά «μαθήματα» σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Για όσους ενδιαφέρονται να διευρύνουν τις γνώσεις τους σχετικά με τη φορολογία, θα ήταν πολύ χρήσιμο να παρακολουθήσουν σχετικά μαθήματα όπως η χρηματοοικονομική λογιστική κ.λπ.
- Απλοποίηση της νομοθεσίας : Η απλούστευση της νομοθεσίας θα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα, ώστε οι εταιρείες να μπορούν να γνωρίζουν με σαφή τρόπο ποιες είναι οι φορολογικές τους υποχρεώσεις για την αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων.

- Βελτίωση της παραγωγικότητας : Είναι επιτακτική ανάγκη να αυξηθεί η παραγωγικότητα ολόκληρου του δημόσιου τομέα, όχι μόνο για τη βελτίωση των μεθόδων οργάνωσης και διοίκησης αλλά και για τη βελτίωση της ποιότητας τους.
- Καταγραφή αλλοδαπών-μεταναστών : Θα πρέπει να υπάρχει αυστηρή καταγραφή των αλλοδαπών, καθώς είναι γενικά αποδεκτό ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων που απασχολούνται χωρίς ασφάλιση είναι μετανάστες. Αυτό οφείλεται στο κέρδος προς το πρόσωπο των επιχειρηματιών, καθώς προσφέρουν σχετικά χαμηλούς μισθούς που δεν αντιστοιχούν στην εργασία που μπορούν να εκτελέσουν οι εργαζόμενοι ή σε ώρες που μπορούν να εργαστούν στην επιχείρηση. Από την άλλη πλευρά, από αυτή την κατάσταση επωφελούνται και οι αλλοδαποί μετανάστες γιατί μπορούν να εργαστούν χωρίς άδεια παραμονής, έχοντας εξασφαλίσει ένα μικρό εισόδημα για να μπορέσουν να καλύψουν τα απαραίτητα (π.χ. στέγαση, τροφή, ένδυση κ.λπ). Σε αυτόν τον κλάδο, λοιπόν, οι εταιρείες πρέπει να γίνουν πιο «ευαίσθητες», ώστε να μην καταφεύγουν σε παράνομη απασχόληση αλλοδαπών, αλλά να εναντιώνονται σε αυτήν την πρακτική, αποτρέποντας έτσι ένα μεγάλο μέρος της παραοικονομίας. Τα κίνητρα και η στήριξη από το κράτος είναι καθοριστικής σημασίας προς αυτή την κατεύθυνση, ειδικά στις μέρες μας που τα μεταναστευτικά ρεύματα έχουν γίνει μάλιστα και απειλούν ολόκληρη την κοινωνικοοικονομική δομή της Ελλάδας.

3.4 Τα οφέλη από την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής

Στόχος της Κοινής Ευρωπαϊκής Οικονομικής Πολιτικής, δια των Επιτροπών της, είναι η χάραξη της κοινής στρατηγικής αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής και επιστροφής των διαφυγόντων κεφαλαίων στις οικονομίες των κρατών-μελών της ΕΕ για την αποδοτική αξιοποίησή τους. Αναντίρρητα, μπορούν να εφαρμοστούν κάποια μέτρα με στόχο την

αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής όπου περιγράφονται ως εξής (Βαβούρας & Βαβούρα, 2019) :

- Συνεργασία μεταξύ των κρατών για κοινή στοχοθεσία, νομοθεσία και μέτρα.
- Εξυγίανση της φορολογικής επιβάρυνσης των κοινωνικών ομάδων με προσαρμογή των φορολογικών κριτηρίων.
- Περιορισμός της χρήσης των μετρητών ως μέσο συναλλαγών.
- Εντατικοποίηση των ελέγχων και επιβολή αυστηρότατων κυρώσεων στους παραβάτες.
- Μεταβολή του χαρακτήρα, της φύσης και της λειτουργίας της φορολογικής διοίκησης.
- Αντικίνητρα για τον περιορισμό της διαφθοράς.
- Απλοποίηση φορολογικών συστημάτων.
- Καλλιέργεια φορολογικής παιδείας με επίκεντρο ότι οι φορολογικές εισφορές αποτελούν τον βασικό μοχλό εξυγίανσης και ανύψωσης του βιοτικού επιπέδου της κοινωνίας, και ειδικότερα της εθνικής οικονομίας.

3.4.1 Τα άμεσα οφέλη από την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής

Μείωση απωλειών στα κρατικά έσοδα

Τα φαινόμενα φοροδιαφυγής όπως επεξηγήθηκε παραπάνω στερούν τον κρατικό προϋπολογισμό από την δυνατότητα επενδύσεων, πολλώ δε μάλλον τον αναγκάζουν σε υπέρογκο δανεισμό που μακροχρόνια επηρεάζει

την εθνική οικονομία ως προς τις δυνατότητες ανάπτυξης. Η μείωση και περιορισμός της φοροδιαφυγής κατά πάσα πιθανότητα θα οδηγήσει στην αύξηση του Α.Ε.Π., ενώ ο παράλληλος περιορισμός των εθνικών αναγκών σε εξωτερικό δανεισμό θα χαλαρώσει μια σειρά δημοσιονομικών μέτρων που εφαρμόστηκαν κατά την διάρκεια και μετά της οικονομικής κρίσης, περιορίζοντας δραματικά τις δυνατότητες της οικονομίας. Ακόμη, η πάταξη της φοροδιαφυγής, θα οδηγήσει στην επίτευξη νομοθετικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων που θα λειτουργήσουν ως πρόσφορο έδαφος για την επίτευξη σημαντικού ρυθμού ανάπτυξης (Manolas et al., 2013).

Ορθή κατανομή φορολογικών βαρών

Είναι ξεκάθαρο, ότι υπάρχει αλληλεξάρτηση μεταξύ της αποτελεσματικής πολιτικής είσπραξης φόρων και της δίκαιης κατανομής των φορολογικών επιβαρύνσεων. Αδυναμία επίτευξης της παραπάνω σχέσης οδηγεί σε διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, καθώς τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα καλούνται να επωμιστούν το μεγαλύτερο φορολογικό βάρος. Ωστόσο, ο περιορισμός των φαινομένων φοροδιαφυγής δύναται να οδηγήσει σε δικαιότερη και πλέον ορθολογική κατανομή των φορολογικών επιβαρύνσεων ώστε να περιοριστούν, ή ιδανικά να εξαλειφθούν, οι κοινωνικές ανισότητες, εφόσον τα φορολογικά βάρη θα κατανέμονται ως προς τα πραγματικά εισοδήματα των φορολογούμενων (Lalountas et al., 2011).

Ανταποδοτικό κράτος

Η φοροδιαφυγή, όπως εξηγήθηκε παραπάνω, τείνει να περιορίζει τα παρεχόμενα δημόσια αγαθά από το κράτος. Έτσι, πολλά κράτη αναγκάζονται να περικόψουν επενδυτικά προγράμματα και παροχές, μεταβιβάζοντας τα βάρη στους φορολογούμενους, ιδίως στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας, με δυσβάσταχτο κοινωνικό κόστος. Η εξάλειψη της φοροδιαφυγής θα οδηγήσει σε αξιοποίηση των αυξημένων εσόδων και την ανταποδοτική επιστροφή τους στους φορολογούμενους,

δια εξυγίανσης δομών της κοινωνίας όπως η δημόσια υγεία, η εκπαίδευση και οι κρατικές υποδομές ή ακόμη και σε κοινωνικά επιδόματα και ελαφρύνσεις (Drogalas et al., 2018).

3.4.2 Τα έμμεσα οφέλη από την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής

Επενδύσεις

Η πάταξη της φοροδιαφυγής θα οδηγήσει σε συνθήκες ανάπτυξης την εθνική οικονομία δια μέσω της θέσπισης και εγκαθίδρυσης σταθερού οικονομικού περιβάλλοντος, που θα αποτελέσει πόλο έλξης επενδύσεων σε πλαίσιο υγιούς ανταγωνισμού. Ιδιαίτερα, η αύξηση των δημοσίων εσόδων μπορεί να μειώσει εν καιρώ τους τιθέμενους φορολογικούς συντελεστές που αποτελεί βασικό πυλώνα θέσπισης στρατηγικής προσέλκυσης επενδυτών και ευημερίας των υπάρχοντων επιχειρήσεων. Έτσι, τα παραπάνω δύνανται να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας που θα επιφέρουν επιπρόσθετη ανάπτυξη στην εθνική οικονομία (Manolas et al., 2013).

Υγιής ανταγωνισμός επιχειρήσεων

Η διαταραχή των καταστάσεων του υγιούς ανταγωνισμού των επιχειρήσεων, δια της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής επιτρέπει στις επιχειρήσεις να εφαρμόζουν αθέμιτες πρακτικές έναντι των νομοταγών αντίστοιχων επιχειρήσεων. Φυσικά, η παραπάνω διαφορά αποτρέπει την καλλιέργεια ανταγωνιστικού πνεύματος και επηρεάζει σημαντικά τα κόστη παραγωγής και τους νόμους προσφοράς και ζήτησης. Εύλογα συνεπώς, η μείωση της φοροδιαφυγής θα οδηγήσει σε μείωση των τιμών αγαθών και υπηρεσιών σε υγιή πλαίσια, ενώ όπως προαναφέρθηκε θα δημιουργήσει ικανό αριθμό νέων θέσεων εργασίας. Εξάλλου, κατά τις βασικές αρχές των επιχειρήσεων, η πορεία αυτών είναι ανάλογη της εξυγίανσης των δομών και κοινωνιών επί των οποίων δραστηριοποιούνται οι επιχειρήσεις. Η σταθερότητα και η εξυγίανση μιας οικονομίας σε προεκτάσεις και πρίσμα φορολογικής συμμόρφωσης καλλιεργούν την

εταιρική κοινωνική ευθύνη (CSR) και ανάγουν τις επιχειρήσεις σε επενδυτικά στοιχεία (Lalountas et al., 2011).

Καλλιέργεια εμπιστοσύνης απέναντι στο κράτος

Η σημερινή έκταση της φοροδιαφυγής δικαιολογείται από την έλλειψη εμπιστοσύνης πολιτών, επιχειρήσεων και οργανισμών απέναντι στο κράτος. Κατόπιν δε μελετών, όσο οι πολίτες πιστεύουν πως το κράτος θα τηρήσει ανταποδοτική πολιτική έναντι αυτών, τόσο εκούσια και πρόθυμα θα καταβάλλουν τους φόρους, κατά αναλογία. Η εμπιστοσύνη των πολιτών αποτελεί βασικό πυλώνα συμμόρφωσης και ευνομίας μιας κοινωνίας. Έτσι, η εκούσια καταβολή των οικονομικών υποχρεώσεων υπερσχύει της αυστηρότητας και της υποχρεωτικότητας των καταβολών. Μείζονος σημασίας είναι οι ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες και άξονες, όπως αυτοί της φορολογικής ηθικής και εμπιστοσύνης απέναντι στους θεσμούς. Συνεπώς, η πάταξη της φοροδιαφυγής θα εξυγιάνει τους θεσμούς και την ίδια τη Φορολογική Διοίκηση του κράτους, συμβάλλοντος στην ανάπτυξη της φορολογικής παιδείας έναντι του κράτους. Δεν είναι δα υπερβολή, να γίνει αναφορά πως το παραπάνω αποτελεί τον βασικό λόγο πάταξης της φοροδιαφυγής καθότι μακροπρόθεσμα θα επιτρέψει όχι μόνο την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας αλλά και την ισχυροποίηση μιας ευνομούμενης και δίκαιης κοινωνίας, με ηθικές πρακτικές (Βαβούρας & Βαβούρα, 2019).

Κεφάλαιο 4^ο : Ερευνητικό μέρος

4.1 Ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι να πραγματοποιηθεί μια εξέταση των απόψεων των εργαζομένων και των στελεχών επιχειρήσεων στον τομέα του εμπορίου αναφορικά με τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα και συγκεκριμένα την έκταση, τις αιτίες και τις συνέπειες της.

Τα ερευνητικά ερωτήματα περιγράφονται ως εξής :

- Ποια αποτελέσματα επέφερε η φοροδιαφυγή στο ανθρώπινο δυναμικό των επιχειρήσεων στον κλάδο του εμπορίου;
- Ποια εργασιακά προβλήματα δημιούργησε η φοροδιαφυγή στον κλάδο του εμπορίου;
- Αυξήθηκαν ή μειώθηκαν οι μισθοί των εργαζομένων, μετά το ξέσπασμα της φοροδιαφυγής, στον κλάδο του εμπορίου;
- Υπήρξαν διαδηλώσεις / απεργίες / διαμαρτυρίες των εργαζομένων, μετά το ξέσπασμα της φοροδιαφυγής, στον κλάδο του εμπορίου;
- Πως αντιμετώπισαν οι επικεφαλής των επιχειρήσεων μια δύσκολη εργασιακή κατάσταση, μετά το ξέσπασμα της φοροδιαφυγής, στον κλάδο του εμπορίου;

4.2 Η μεθοδολογία και το δείγμα

Το ερευνητικό εργαλείο της συγκεκριμένης έρευνας ήταν το ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο επιλέχθηκε λόγω του ότι είναι μια δημοφιλής ερευνητική διαδικασία επειδή προσφέρει ένα γρήγορο,

αποτελεσματικό και φθηνό μέσο συλλογής μεγάλων ποσοτήτων πληροφοριών από μεγάλους όγκους δειγμάτων. Το ερωτηματολόγιο είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικό ως ερευνητική μέθοδο αναφορικά με τη μέτρηση της συμπεριφοράς, των προτιμήσεων, των προθέσεων, των στάσεων και των απόψεων των ερωτώμενων. Η χρήση ανοιχτών και κλειστών ερωτήσεων επιτρέπει στους ερευνητές να αποκτήσουν τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά δεδομένα, όπου αυτό συνιστά πιο ολοκληρωμένα αποτελέσματα.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα περιλαμβάνει 30 ερωτήσεις. Το ερωτηματολόγιο περιείχε αποκλειστικά κλειστού τύπου ερωτήσεις για την εύκολη και άμεση συμπλήρωση των απαντήσεων από τους ερωτώμενους. Το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε σε εργαζομένους και στελέχη επιχειρήσεων στο χώρο του εμπορίου και επιλέχθηκε τυχαίο δείγμα 100 ατόμων. Δεν υπήρξε στόχευση σε συγκεκριμένο τομέα του εμπορίου και η επικοινωνία έγινε με όσο το δυνατόν περισσότερες εταιρείες με στόχο την λήψη περισσότερων απαντήσεων. Οι περισσότερες απαντήσεις, αντίστοιχα, διεύρυναν το εύρος των απόψεων των ερωτηθέντων.

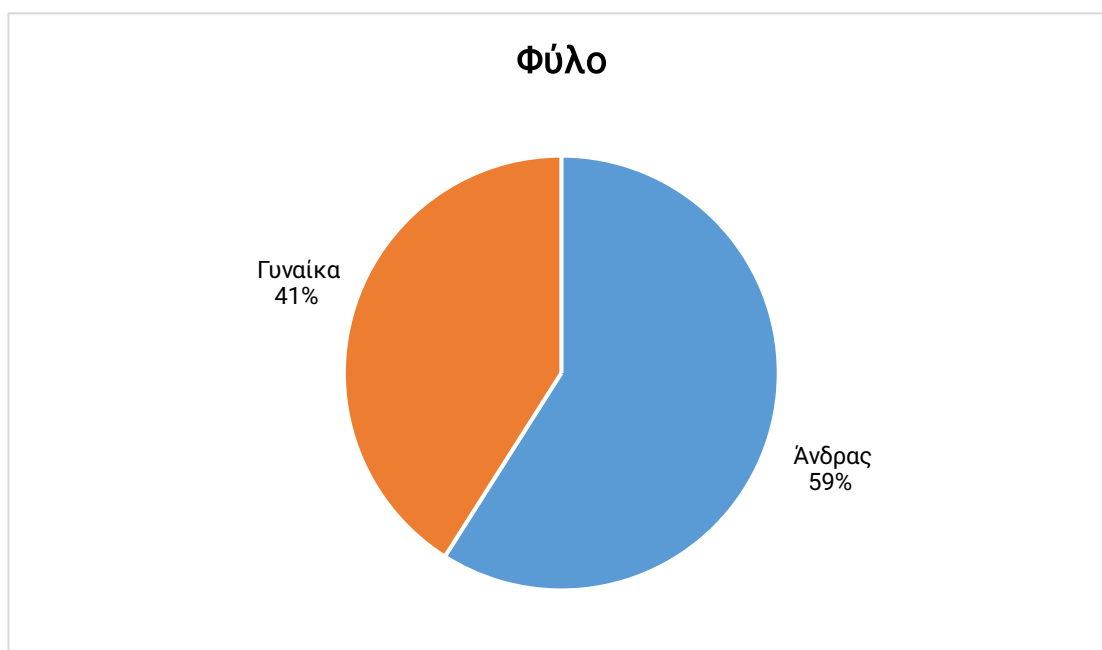
Η περίοδος πραγματοποίησης της έρευνας αφορά του μήνες Μάρτιο έως Μάιο του έτους 2022. Λόγω των ιδιαίτερων υγειονομικών συνθηκών που επικρατούσαν αναφορικά με τον COVID-19, το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε στην πλατφόρμα του Google Forms, αποστάλθηκε διαμέσου της διεύθυνσης του υπερσυνδέσμου (link) στους ερωτώμενους μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail) και μετά τη συλλογή των δεδομένων, πραγματοποιήθηκε αντίστοιχα στατιστική ανάλυση.

Το πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε για την στατιστική ανάλυση των δεδομένων που αντλήθηκαν από την πλατφόρμα του Google Forms είναι το IBM SPSS (Statistical Package for Social Sciences) και πιο συγκεκριμένα η έκδοση 26. Το SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) είναι ένα εργαλείο που αναπτύχθηκε από την IBM για την εκτέλεση στατιστικής ανάλυσης δεδομένων. Το SPSS προσφέρει ένα περιβάλλον γρήγορης

οπτικής μοντελοποίησης που κυμαίνεται από τα πιο απλά έως τα πιο σύνθετα μοντέλα. Το SPSS διευκολύνει τη συλλογή και οργάνωση δεδομένων. Καθιστά επίσης δυνατό να γίνει γνωστό εάν οι στόχοι που έχουν τεθεί έχουν επιτευχθεί, παρέχει ανατροφοδότηση στη λήψη αποφάσεων, επιτρέποντας την υιοθέτηση της στρατηγικής που οδηγεί στην καλύτερη απόδοση. Χρησιμοποιώντας το λογισμικό SPSS μπορεί ο χρήστης να πραγματοποιήσει διάφορες αναλύσεις όπως μη παραμετρικό έλεγχο, περιγραφική στατιστική, έλεγχο αξιοπιστίας κλιμάκων, έλεγχο μέσου όρου, έλεγχο της διαφοράς μεταξύ μεταβλητών ταξινόμησης και σχεδίασης, χρήση μεταβλητών τιμών, διωνυμική παλινδρόμηση, κλπ. Το λογισμικό SPSS αναγνωρίζεται παγκοσμίως για τη χρησιμότητα του και χρησιμοποιείται ευρέως στους πολλούς τομείς.

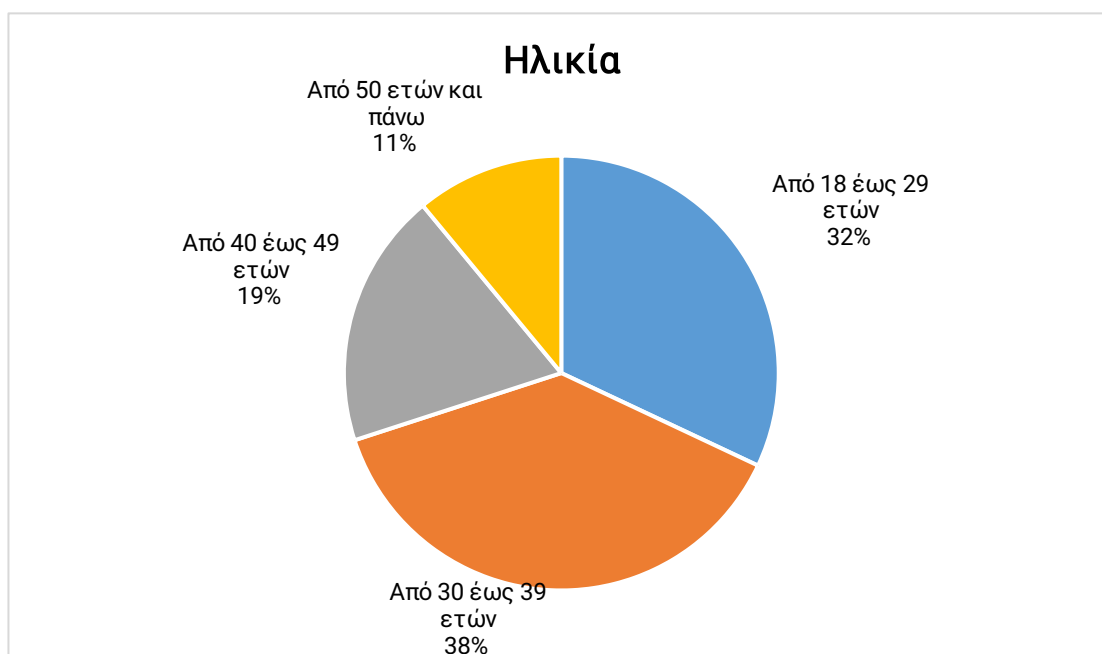
4.3 Τα αποτελέσματα της έρευνας

Αναφορικά με το φύλο των φορολογούμενων ατόμων, το 59% (n=59) δήλωσε ότι είναι άνδρες, ενώ το 41% (n=41) δήλωσε ότι είναι γυναίκες.

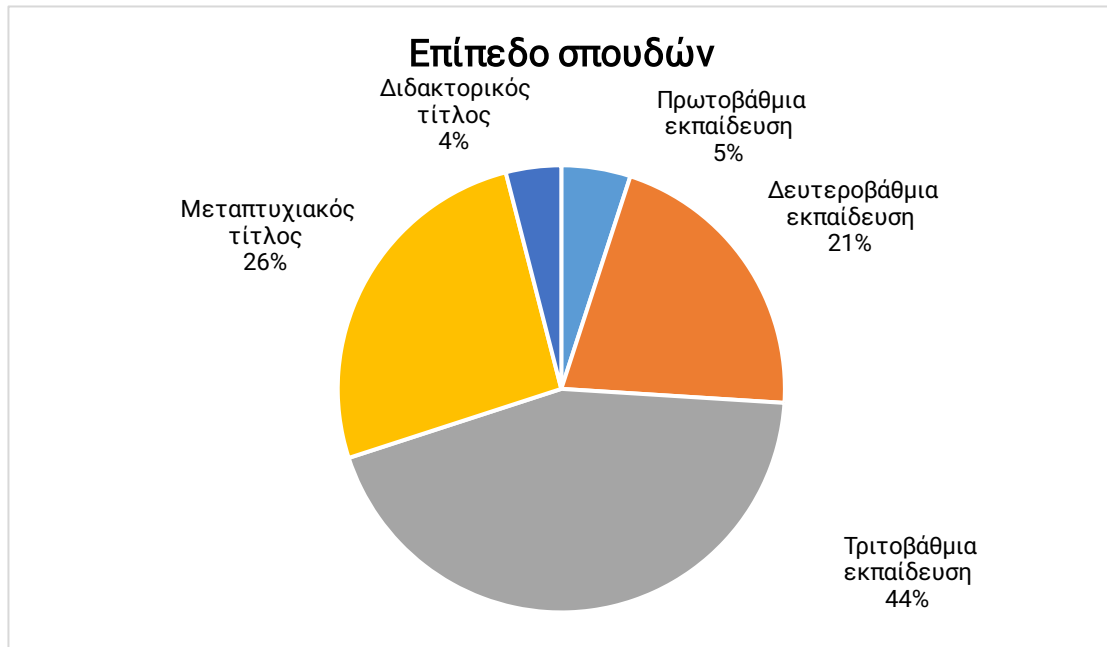
Διάγραμμα 1 : Φύλο

Αναφορικά με την ηλικία των φορολογούμενων ατόμων, το 32% (n=32) δήλωσε ότι είναι από 18 έως 29 ετών, το 38% (n=38) δήλωσε ότι είναι από 30 έως 39 ετών, το 19% (n=19) δήλωσε ότι είναι από 40 έως 49 ετών, ενώ τέλος το 11% (n=11) δήλωσε ότι είναι από 50 ετών και πάνω.

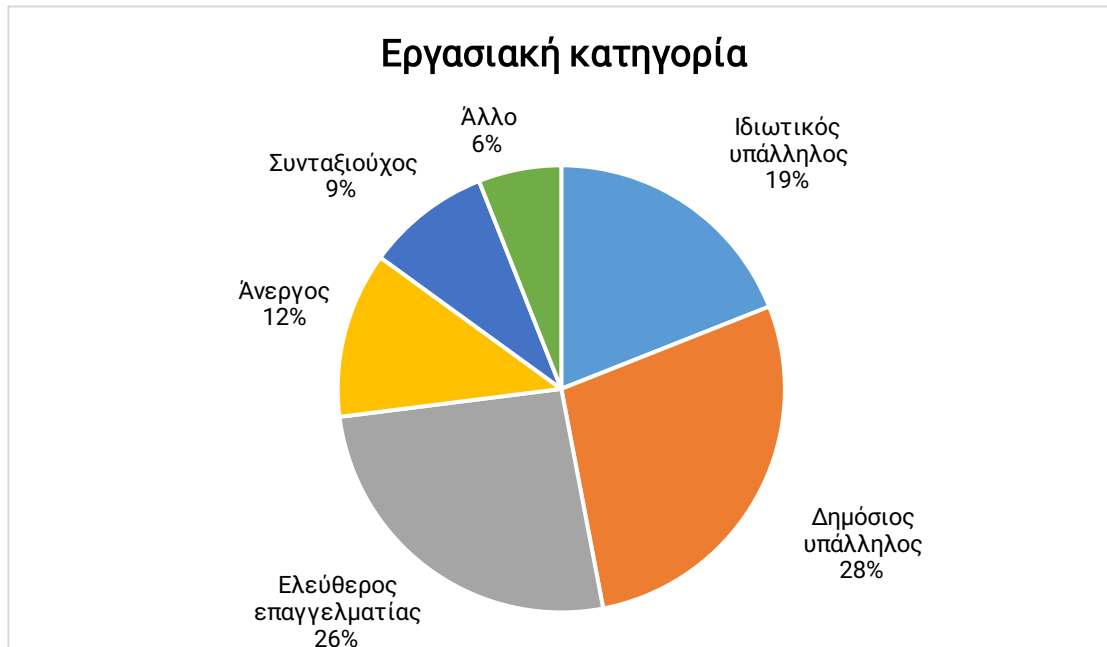
Διάγραμμα 2 : Ηλικία

Αναφορικά με την βαθμίδα του μορφωτικού επιπέδου των φορολογούμενων ατόμων, το 5% (n=5) δήλωσε ότι είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 21% (n=21) δήλωσε ότι είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το 44% (n=44) δήλωσε ότι είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 26% (n=26) δήλωσε ότι είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, ενώ τέλος το 4% (n=4) δήλωσε ότι είναι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος.

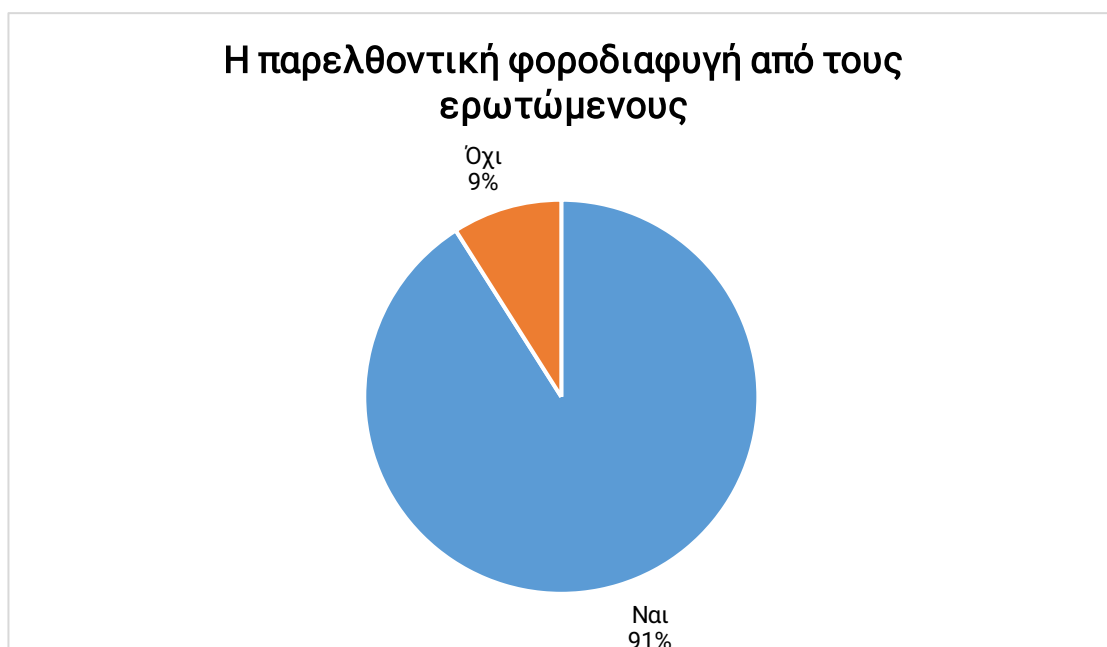
Διάγραμμα 3 : Επίπεδο σπουδών

Αναφορικά με την εργασιακή κατηγορία των φορολογούμενων ατόμων, το 19% (n=19) δήλωσε ότι είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι, το 28% (n=28) δήλωσε ότι είναι δημόσιοι υπάλληλοι, το 26% (n=26) δήλωσε ότι είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, το 12% (n=12) δήλωσε ότι είναι άνεργοι, το 9% (n=9) δήλωσε ότι είναι συνταξιούχοι, ενώ τέλος το 6% (n=6) δήλωσε κάτι άλλο.

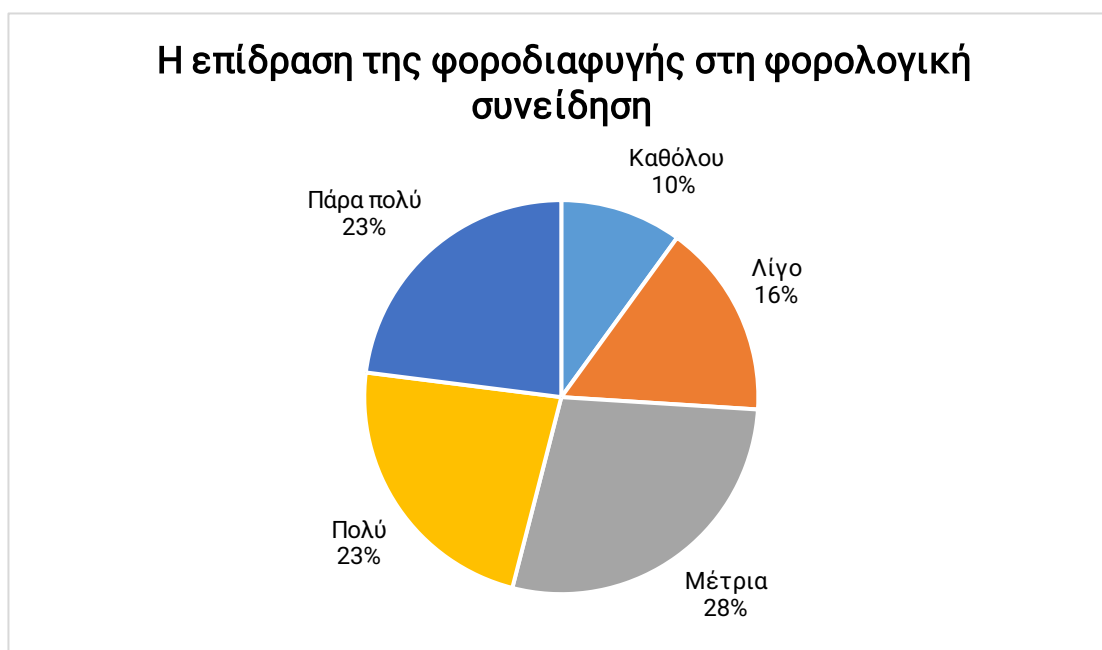
Διάγραμμα 4 : Εργασιακή κατηγορία

Αναφορικά με το εάν τα φορολογούμενα άτομα έχουν φοροδιαφύγει στο παρελθόν, το 91% (n=91) απάντησε θετικά στην συγκεκριμένη ερώτηση, ενώ από την άλλη πλευρά, το 9% (n=9) απάντησε αρνητικά στην συγκεκριμένη ερώτηση.

Διάγραμμα 5 : Η παρελθοντική φοροδιαφυγή από τους ερωτώμενους

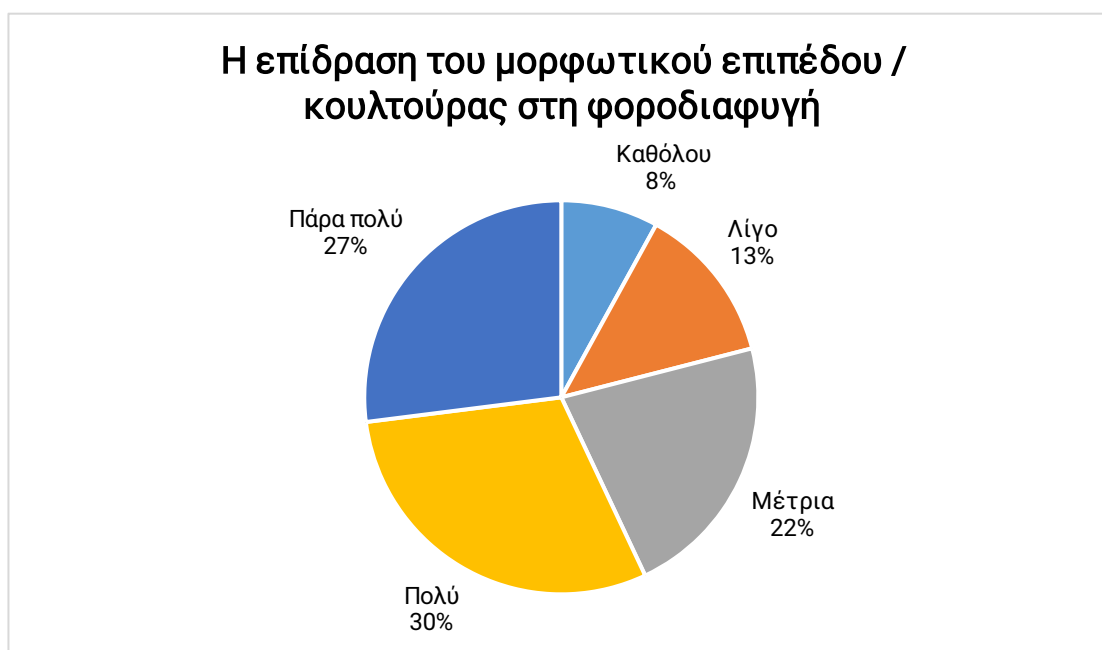
Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η φορολογική συνείδηση επηρεάζει τη φοροδιαφυγή, το 10% (n=10) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή δεν επηρεάζει καθόλου τη φορολογική συνείδηση, το 16% (n=16) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή επηρεάζει λίγο τη φορολογική συνείδηση, το 28% (n=28) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή επηρεάζει μέτρια τη φορολογική συνείδηση, το 23% (n=23) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή επηρεάζει πολύ τη φορολογική συνείδηση, ενώ τέλος το 23% (n=23) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή επηρεάζει πάρα πολύ τη φορολογική συνείδηση.

Διάγραμμα 6 : Η επίδραση της φοροδιαφυγής στη φορολογική συνείδηση

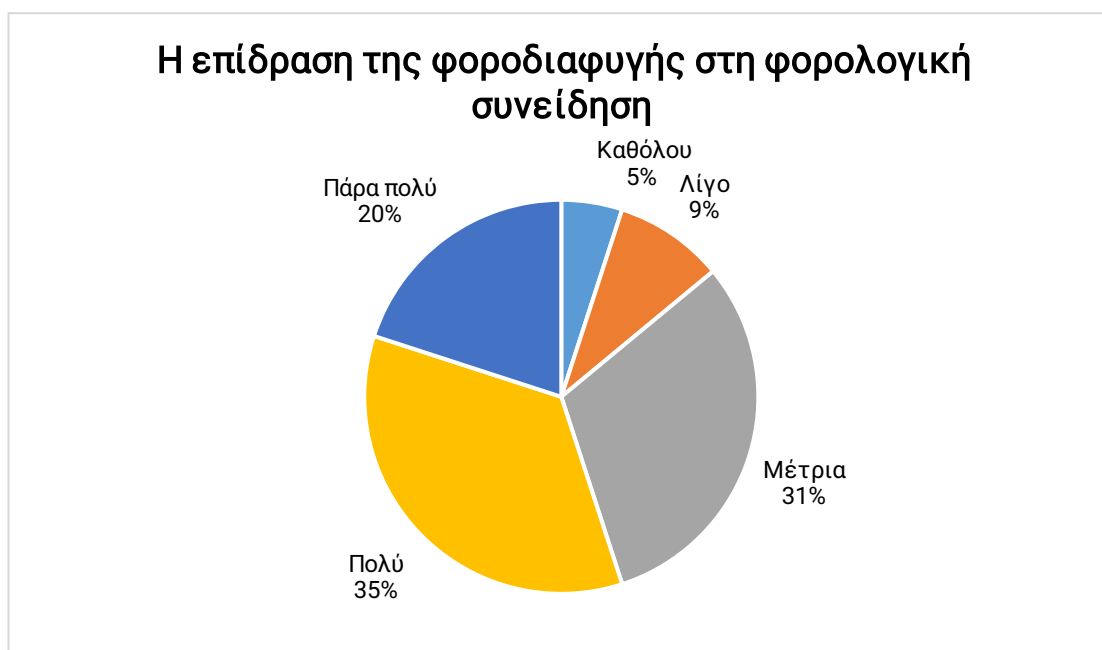
Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι το μορφωτικό επίπεδο – η κουλτούρα επηρεάζει τη φοροδιαφυγή, το 8% (n=8) δήλωσε ότι το μορφωτικό επίπεδο – η κουλτούρα των φορολογούμενων δεν επηρεάζει καθόλου τη φοροδιαφυγή, το 13% (n=13) δήλωσε ότι το

μορφωτικό επίπεδο – η κουλτούρα των φορολογούμενων επηρεάζει λίγο τη φοροδιαφυγή, το 22% (n=22) δήλωσε ότι το μορφωτικό επίπεδο – η κουλτούρα των φορολογούμενων επηρεάζει μέτρια τη φοροδιαφυγή, το 30% (n=30) δήλωσε ότι το μορφωτικό επίπεδο – η κουλτούρα των φορολογούμενων επηρεάζει πολύ τη φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 27% (n=27) δήλωσε ότι το μορφωτικό επίπεδο – η κουλτούρα των φορολογούμενων επηρεάζει πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή.

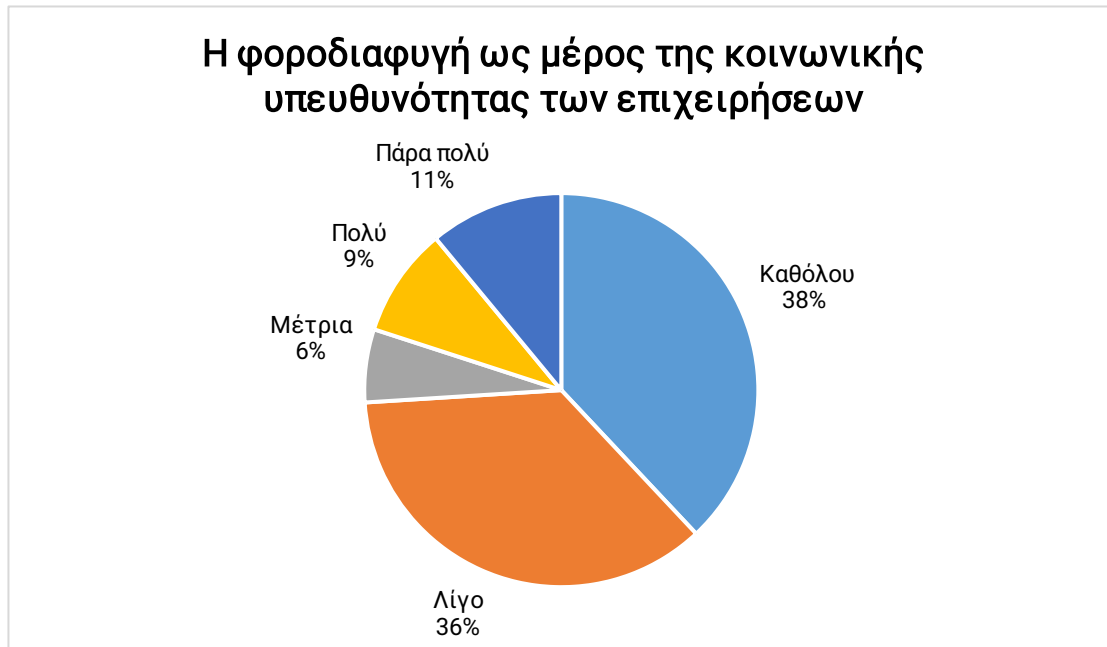
Διάγραμμα 7 : Η επίδραση του μορφωτικού επιπέδου / κουλτούρας στη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η επιχειρηματική ηθική επηρεάζει τη φοροδιαφυγή, το 5% (n=5) δήλωσε ότι η επιχειρηματική ηθική δεν επηρεάζει καθόλου τη φοροδιαφυγή, το 9% (n=9) δήλωσε ότι η επιχειρηματική ηθική επηρεάζει λίγο τη φοροδιαφυγή, το 31% (n=31) δήλωσε ότι η επιχειρηματική ηθική επηρεάζει μέτρια τη φοροδιαφυγή, το 35% (n=35) δήλωσε ότι η επιχειρηματική ηθική επηρεάζει πολύ τη φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 20% (n=20) δήλωσε ότι η επιχειρηματική ηθική επηρεάζει πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή.

Διάγραμμα 8 : Η επίδραση της φοροδιαφυγής στη φορολογική συνείδηση

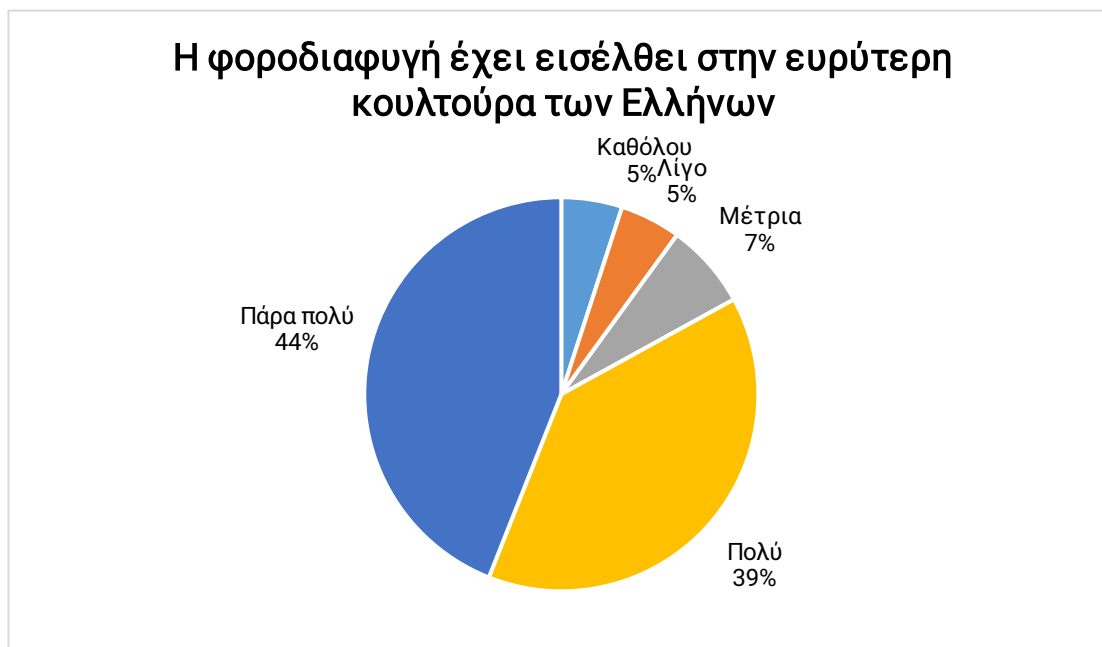
Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί μέρος της κοινωνικής υπευθυνότητας των επιχειρήσεων, το 38% (n=38) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί καθόλου μέρος της κοινωνικής υπευθυνότητας των επιχειρήσεων, το 36% (n=36) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί σε μικρό βαθμό (λίγο) μέρος της κοινωνικής υπευθυνότητας των επιχειρήσεων, το 6% (n=6) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί σε μέτριο βαθμό (μέτρια) μέρος της κοινωνικής υπευθυνότητας των επιχειρήσεων, το 9% (n=9) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί σε μεγάλο βαθμό (πολύ) μέρος της κοινωνικής υπευθυνότητας των επιχειρήσεων, ενώ τέλος το 11% (n=11) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί σε πολύ μεγάλο βαθμό (πάρα πολύ) μέρος της κοινωνικής υπευθυνότητας των επιχειρήσεων.

Διάγραμμα 9 : Η φοροδιαφυγή ως μέρος της κοινωνικής υπευθυνότητας των επιχειρήσεων

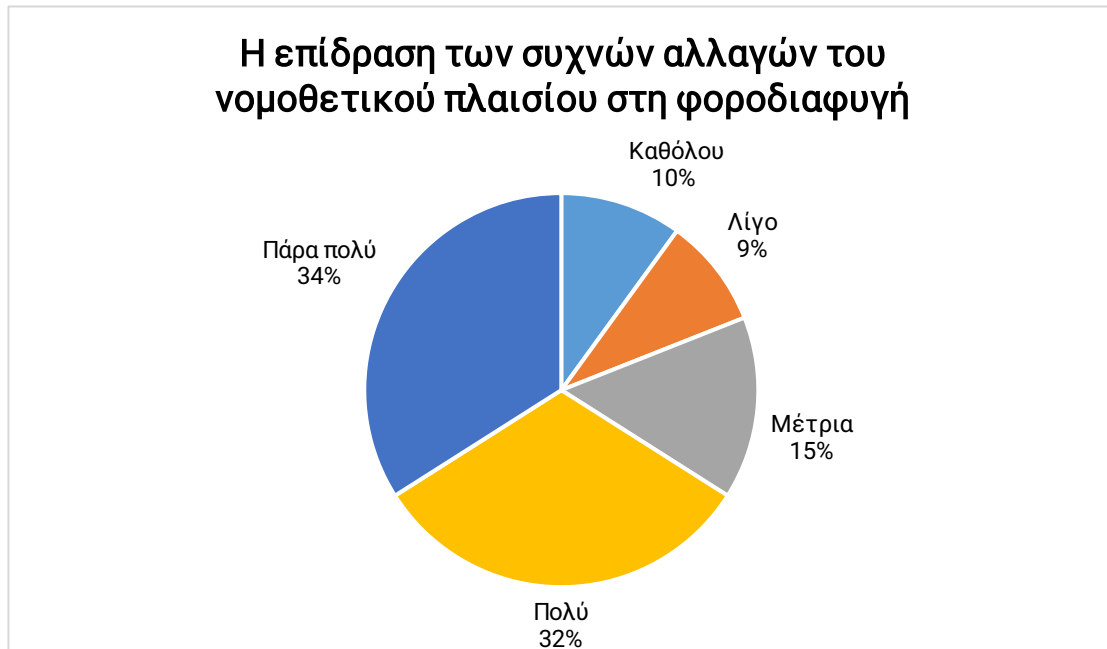
Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η φοροδιαφυγή έχει εισέλθει στην ευρύτερη κουλτούρα των Ελλήνων (δηλαδή ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγαν λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά το κάνουν και στην σημερινή εποχή), το 5% (n=5) δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή δεν έχει εισέλθει καθόλου στην ευρύτερη κουλτούρα των Ελλήνων (δηλαδή ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγαν λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά το κάνουν και στην σημερινή εποχή), το 5% (n=5) ότι η φοροδιαφυγή έχει εισέλθει λίγο στην ευρύτερη κουλτούρα των Ελλήνων (δηλαδή ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγαν λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά το κάνουν και στην σημερινή εποχή), το 7% (n=7) ότι η φοροδιαφυγή έχει εισέλθει μέτρια στην ευρύτερη κουλτούρα των Ελλήνων (δηλαδή ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγαν λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά το κάνουν και στην σημερινή εποχή), το 39% (n=39) ότι η φοροδιαφυγή έχει εισέλθει πολύ στην ευρύτερη κουλτούρα των Ελλήνων (δηλαδή ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγαν λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά το κάνουν και στην σημερινή εποχή), ενώ τέλος το 44% (n=44) ότι η φοροδιαφυγή έχει

εισέλθει πάρα πολύ στην ευρύτερη κουλτούρα των Ελλήνων (δηλαδή ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγαν λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά το κάνουν και στην σημερινή εποχή).

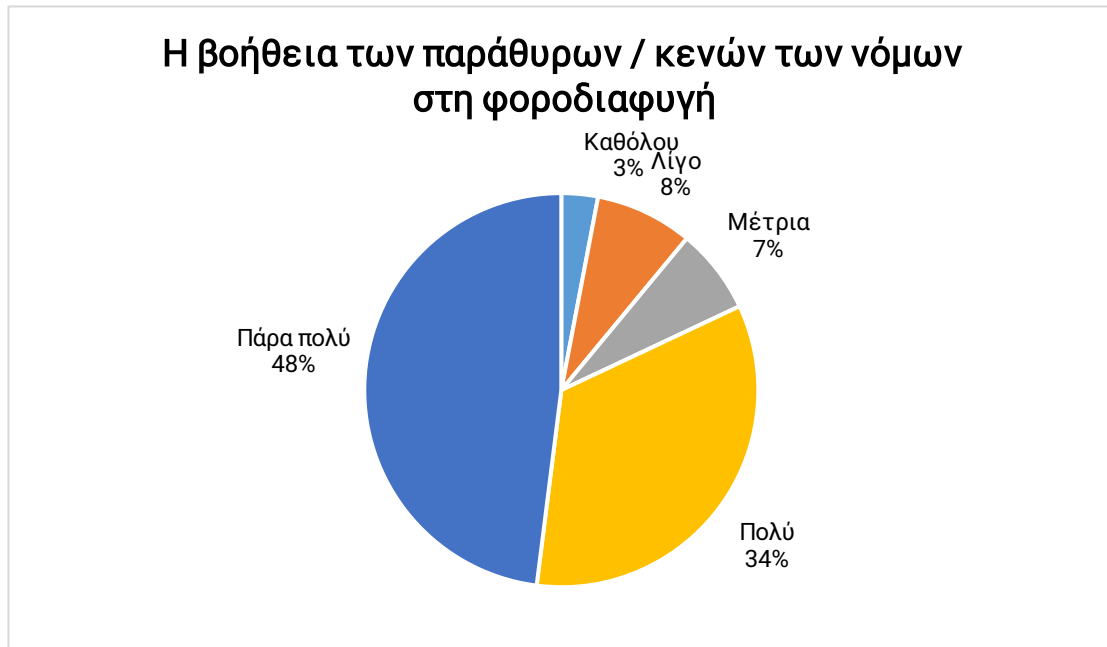
Διάγραμμα 10 : Η φοροδιαφυγή έχει εισέλθει στην ευρύτερη κουλτούρα των Ελλήνων

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι οι συχνές αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου επηρεάζουν τη φοροδιαφυγή, το 10% (n=10) δήλωσε ότι οι συχνές αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου δεν επηρεάζουν καθόλου τη φοροδιαφυγή, το 9% (n=9) δήλωσε ότι οι συχνές αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου επηρεάζουν λίγο τη φοροδιαφυγή, το 15% (n=15) δήλωσε ότι οι συχνές αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου επηρεάζουν μέτρια τη φοροδιαφυγή, το 32% (n=32) δήλωσε ότι οι συχνές αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου επηρεάζουν πολύ τη φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 34% (n=34) δήλωσε ότι οι συχνές αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου επηρεάζουν πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή.

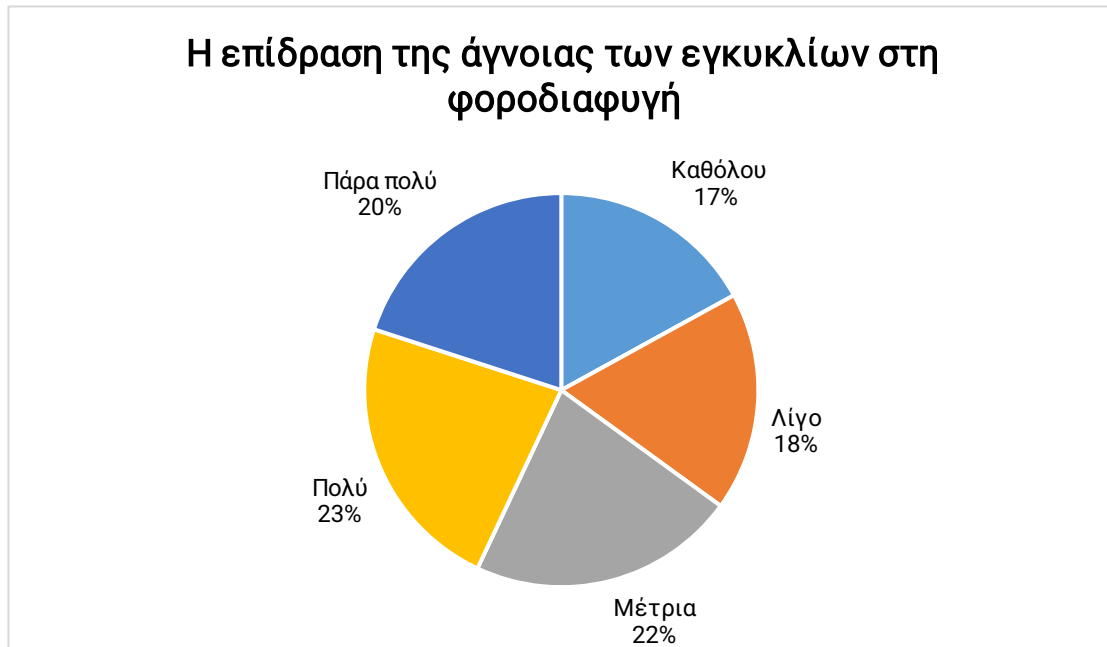
Διάγραμμα 11 : Η επίδραση των συχνών αλλαγών του νομοθετικού πλαισίου στη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι τα παράθυρα/κενά των νόμων βοηθούν τη φοροδιαφυγή, το 3% (n=3) δήλωσε ότι τα παράθυρα/κενά των νόμων δεν βοηθούν καθόλου τη φοροδιαφυγή, το 8% (n=8) δήλωσε ότι τα παράθυρα/κενά των νόμων βοηθούν λίγο τη φοροδιαφυγή, το 7% (n=7) δήλωσε ότι τα παράθυρα/κενά των νόμων βοηθούν μέτρια τη φοροδιαφυγή, το 34% (n=34) δήλωσε ότι τα παράθυρα/κενά των νόμων βοηθούν πολύ τη φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 48% (n=48) δήλωσε ότι τα παράθυρα/κενά των νόμων βοηθούν πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή.

Διάγραμμα 12 : Η βοήθεια των παράθυρων / κενών των νόμων στη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η άγνοια των εγκυκλίων επηρεάζει τη φοροδιαφυγή, το 17% (n=17) δήλωσε ότι η άγνοια των εγκυκλίων δεν επηρεάζει καθόλου τη φοροδιαφυγή, το 18% (n=18) δήλωσε ότι η άγνοια των εγκυκλίων επηρεάζει λίγο τη φοροδιαφυγή, το 22% (n=22) δήλωσε ότι η άγνοια των εγκυκλίων επηρεάζει μέτρια τη φοροδιαφυγή, το 23% (n=23) δήλωσε ότι η άγνοια των εγκυκλίων επηρεάζει πολύ τη φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 20% (n=20) δήλωσε ότι η άγνοια των εγκυκλίων επηρεάζει πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή.

Διάγραμμα 13 : Η επίδραση της άγνοιας των εγκυκλίων στη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η γραφειοκρατία επηρεάζει τη φοροδιαφυγή, το 15% (n=15) δήλωσε ότι η γραφειοκρατία δεν επηρεάζει καθόλου τη φοροδιαφυγή, το 13% (n=13) δήλωσε ότι η γραφειοκρατία επηρεάζει λίγο τη φοροδιαφυγή, το 21% (n=21) δήλωσε ότι η γραφειοκρατία επηρεάζει μέτρια τη φοροδιαφυγή, το 29% (n=29) δήλωσε ότι η γραφειοκρατία επηρεάζει πολύ τη φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 22% (n=22) δήλωσε ότι η γραφειοκρατία επηρεάζει πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή.

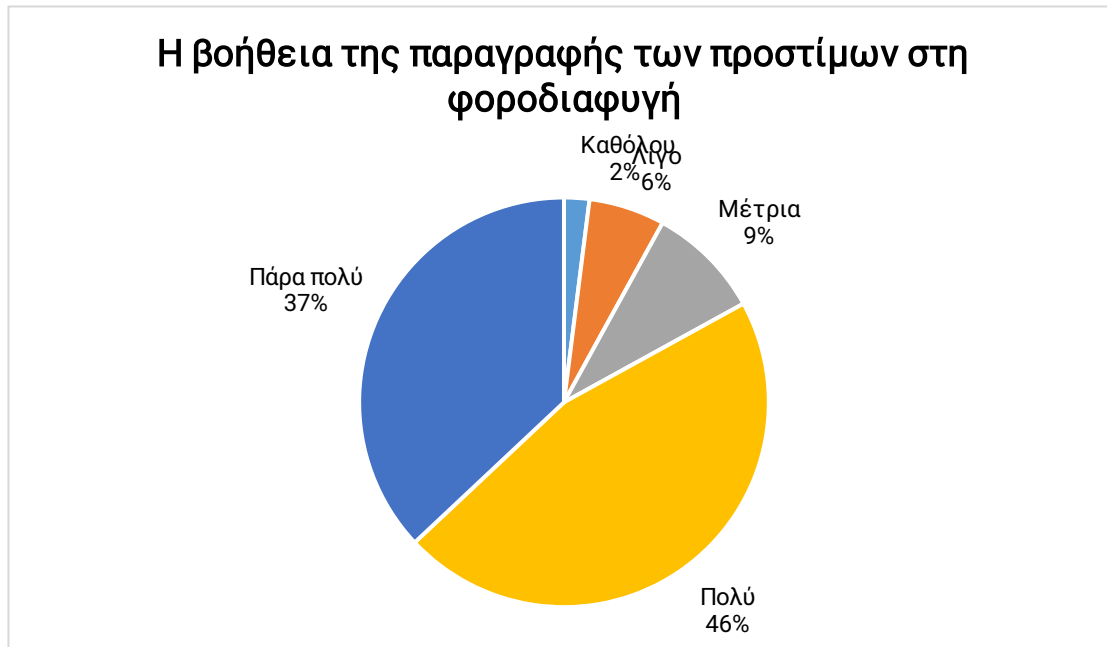
Διάγραμμα 14 : Η επίδραση της γραφειοκρατίας στη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι θα πρέπει να συνταχθεί «ειδική» νομοθεσία για την φοροδιαφυγή, το 4% (n=4) δήλωσε ότι δεν θα πρέπει καθόλου να συνταχθεί «ειδική» νομοθεσία για την φοροδιαφυγή, το 5% (n=5) δήλωσε ότι θα πρέπει σε μικρό βαθμό (λίγο) να συνταχθεί «ειδική» νομοθεσία για την φοροδιαφυγή, το 27% (n=27) δήλωσε ότι θα πρέπει σε μέτριο βαθμό (μέτρια) να συνταχθεί «ειδική» νομοθεσία για την φοροδιαφυγή, το 31% (n=31) δήλωσε ότι θα πρέπει σε μεγάλο βαθμό (πολύ) να συνταχθεί «ειδική» νομοθεσία για την φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 33% (n=33) δήλωσε ότι θα πρέπει σε πολύ μεγάλο βαθμό (πάρα πολύ) να συνταχθεί «ειδική» νομοθεσία για την φοροδιαφυγή.

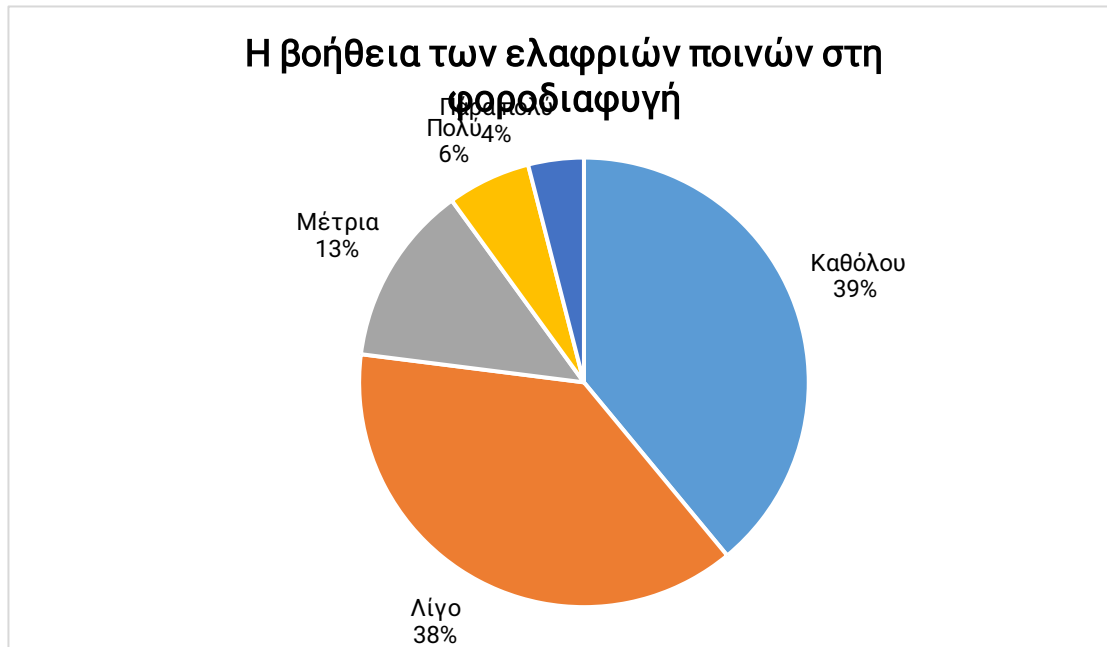
Διάγραμμα 15 : Η σύνταξη "ειδικής" νομοθεσίας για τη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η παραγραφή προστίμων βοηθά το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 2% (n=2) δήλωσε ότι η παραγραφή προστίμων δεν βοηθά καθόλου το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 6% (n=6) δήλωσε ότι η παραγραφή προστίμων βοηθά λίγο το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 9% (n=9) δήλωσε ότι η παραγραφή προστίμων βοηθά μέτρια το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 46% (n=46) δήλωσε ότι η παραγραφή προστίμων βοηθά πολύ το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, ενώ τέλος το 37% (n=37) δήλωσε ότι η παραγραφή προστίμων βοηθά πάρα πολύ το φαινόμενο της φοροδιαφυγής.

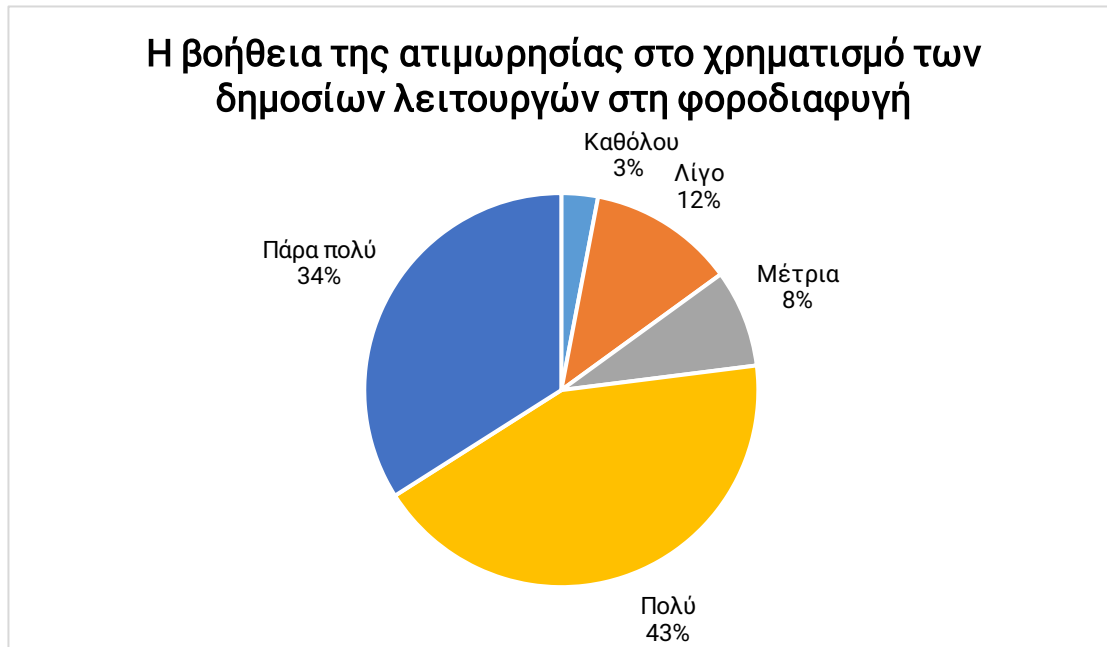
Διάγραμμα 16 : Η βοήθεια της παραγραφής των προστίμων στη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι οι ελαφριές ποινές βοηθούν το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 39% (n=39) δήλωσε ότι οι ελαφριές ποινές δεν βοηθούν καθόλου το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 38% (n=38) δήλωσε ότι οι ελαφριές ποινές βοηθούν λίγο το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 13% (n=13) δήλωσε ότι οι ελαφριές ποινές βοηθούν μέτρια το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 6% (n=6) δήλωσε ότι οι ελαφριές ποινές βοηθούν πολύ το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, ενώ τέλος το 4% (n=4) δήλωσε ότι οι ελαφριές ποινές βοηθούν πάρα πολύ το φαινόμενο της φοροδιαφυγής.

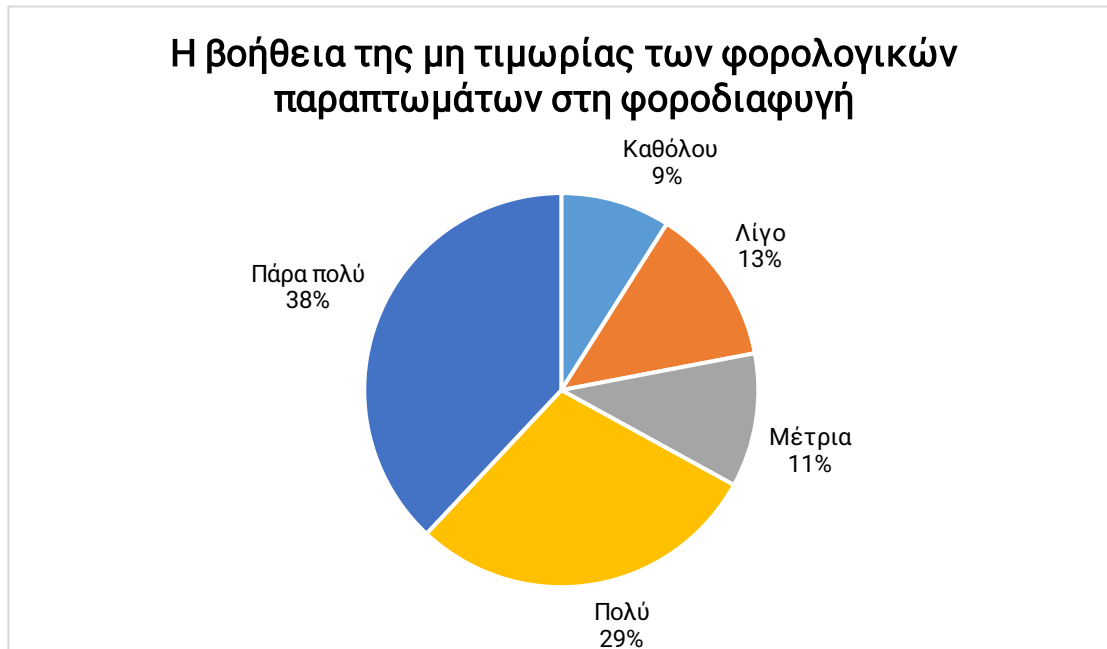
Διάγραμμα 17 : Η βοήθεια των ελαφριών ποινών στη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η ατιμωρησία στο χρηματισμό των δημοσίων λειτουργών βοηθά το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 3% (n=3) δήλωσε ότι η ατιμωρησία στο χρηματισμό των δημοσίων λειτουργών δεν βοηθά καθόλου το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 12% (n=12) δήλωσε ότι η ατιμωρησία στο χρηματισμό των δημοσίων λειτουργών βοηθά λίγο το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 8% (n=8) δήλωσε ότι η ατιμωρησία στο χρηματισμό των δημοσίων λειτουργών βοηθά μέτρια το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 43% (n=43) δήλωσε ότι η ατιμωρησία στο χρηματισμό των δημοσίων λειτουργών βοηθά πολύ το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, ενώ τέλος το 34% (n=34) δήλωσε ότι η ατιμωρησία στο χρηματισμό των δημοσίων λειτουργών βοηθά πάρα πολύ το φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Ουσιαστικά, η ατιμωρησία δίνει το κίνητρο για παράνομες δραστηριότητες οικονομικές και μη, δηλαδή εφαρμογή πρακτικών φοροδιαφυγής και ενίσχυση της παραοικονομίας του κράτους.

Διάγραμμα 18 : Η βοήθεια της ατιμωρησίας στο χρηματισμό των δημοσίων λειτουργών στη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η μη τιμωρία των φορολογικών παραπτώματων βοηθά το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 9% (n=9) δήλωσε ότι η μη τιμωρία των φορολογικών παραπτώματων δεν βοηθά καθόλου το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 13% (n=13) δήλωσε ότι η μη τιμωρία των φορολογικών παραπτώματων βοηθά λίγο το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 11% (n=11) δήλωσε ότι η μη τιμωρία των φορολογικών παραπτώματων βοηθά λίγο το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, το 29% (n=29) δήλωσε ότι η μη τιμωρία των φορολογικών παραπτώματων βοηθά λίγο το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, ενώ τέλος το 38% (n=38) δήλωσε ότι η μη τιμωρία των φορολογικών παραπτώματων βοηθά λίγο το φαινόμενο της φοροδιαφυγής.

Διάγραμμα 19 : Η βοήθεια της μη τιμωρίας των φορολογικών παραπτώματων στη φοροδιαφυγή

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι θα πρέπει να ακολουθούνται συγκεκριμένες πρακτικές (π.χ. από την κυβέρνηση) έτσι ώστε να αποφεύγεται η φοροδιαφυγή και συνεπώς η τιμωρία των παραβατών, το 4% (n=4) δήλωσε ότι δεν θα πρέπει να ακολουθούνται καθόλου συγκεκριμένες πρακτικές (π.χ. από την κυβέρνηση) έτσι ώστε να αποφεύγεται η φοροδιαφυγή και συνεπώς η τιμωρία των παραβατών, το 9% (n=9) δήλωσε ότι θα πρέπει να ακολουθούνται σε μικρό βαθμό (λίγο) συγκεκριμένες πρακτικές (π.χ. από την κυβέρνηση) έτσι ώστε να αποφεύγεται η φοροδιαφυγή και συνεπώς η τιμωρία των παραβατών, το 12% (n=12) δήλωσε ότι θα πρέπει να ακολουθούνται σε μέτριο βαθμό (μέτρια) συγκεκριμένες πρακτικές (π.χ. από την κυβέρνηση) έτσι ώστε να αποφεύγεται η φοροδιαφυγή και συνεπώς η τιμωρία των παραβατών, το 31% (n=31) δήλωσε ότι θα πρέπει να ακολουθούνται σε μεγάλο βαθμό (πολύ) συγκεκριμένες πρακτικές (π.χ. από την κυβέρνηση) έτσι ώστε να αποφεύγεται η φοροδιαφυγή και συνεπώς η τιμωρία των παραβατών, ενώ τέλος το 44% (n=44) δήλωσε ότι θα πρέπει να ακολουθούνται σε πολύ

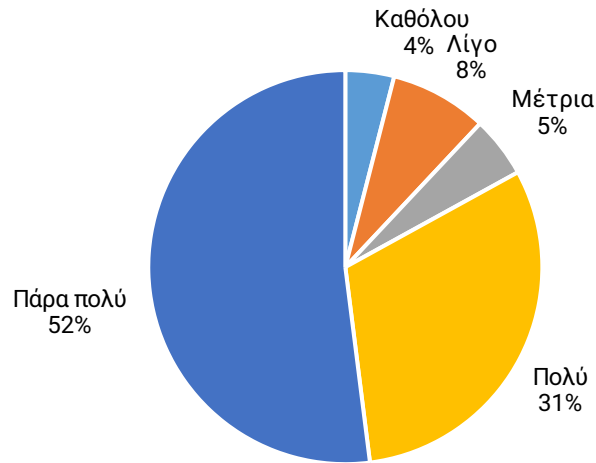
μεγάλο βαθμό (πάρα πολύ) συγκεκριμένες πρακτικές (π.χ. από την κυβέρνηση) έτσι ώστε να αποφεύγεται η φοροδιαφυγή και συνεπώς η τιμωρία των παραβατών.

Διάγραμμα 20 : Η ακολουθία συγκεκριμένων πρακτικών για την αποφυγή της φοροδιαφυγής και συνεπώς της τιμωρίας των παραβατών

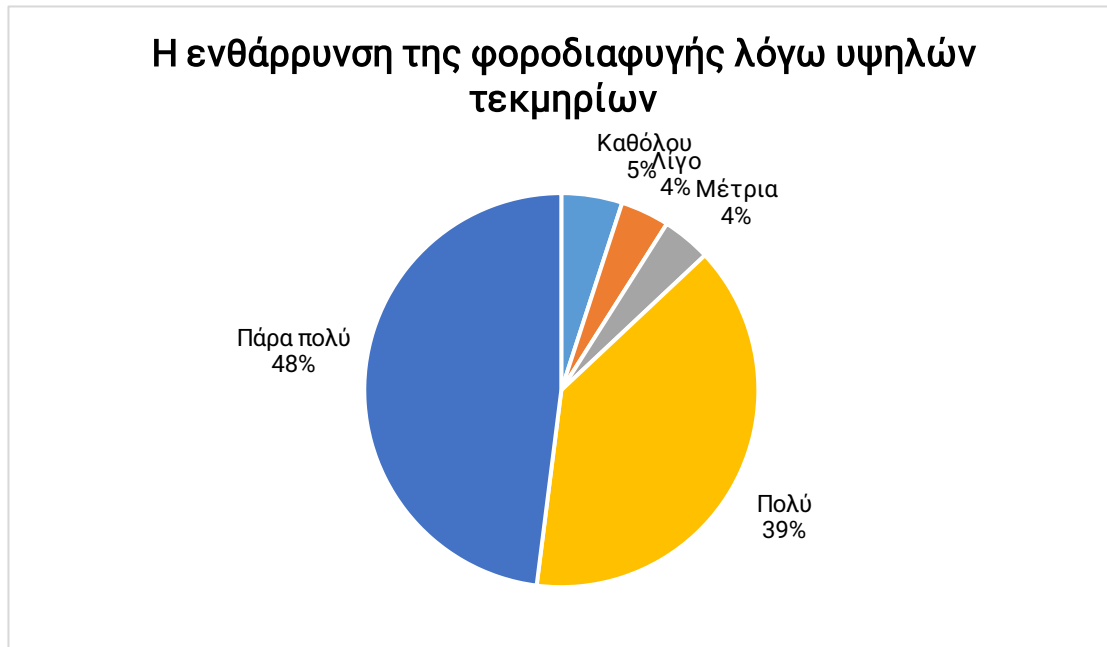
Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης ενθαρρύνουν τη φοροδιαφυγή, το 4% (n=4) δήλωσε ότι οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης δεν ενθαρρύνουν καθόλου τη φοροδιαφυγή, το 8% (n=8) δήλωσε ότι οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης ενθαρρύνουν λίγο τη φοροδιαφυγή, το 5% (n=5) δήλωσε ότι οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης ενθαρρύνουν μέτρια τη φοροδιαφυγή, το 31% (n=31) δήλωσε ότι οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης ενθαρρύνουν πολύ τη φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 52% (n=52) δήλωσε ότι οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης ενθαρρύνουν πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή.

Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής λόγω υψηλών συντελεστών φορολόγησης

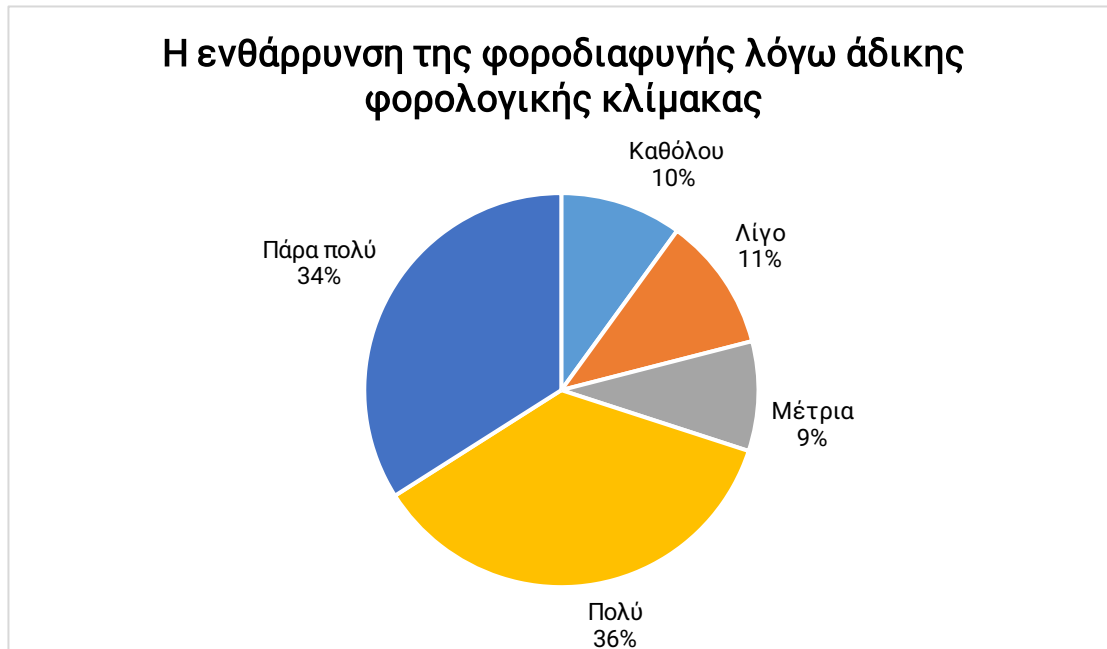
Διάγραμμα 21 : Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής λόγω υψηλών συντελεστών φορολόγησης

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι τα υψηλά τεκμήρια ενθαρρύνουν τη φοροδιαφυγή, το 5% (n=5) δήλωσε ότι τα υψηλά τεκμήρια δεν ενθαρρύνουν καθόλου τη φοροδιαφυγή, το 4% (n=4) δήλωσε ότι τα υψηλά τεκμήρια ενθαρρύνουν λίγο τη φοροδιαφυγή, το 4% (n=4) δήλωσε ότι τα υψηλά τεκμήρια ενθαρρύνουν μέτρια τη φοροδιαφυγή, το 39% (n=39) δήλωσε ότι τα υψηλά τεκμήρια ενθαρρύνουν πολύ τη φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 48% (n=48) δήλωσε ότι τα υψηλά τεκμήρια ενθαρρύνουν πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή.

Διάγραμμα 22 : Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής λόγω υψηλών τεκμηρίων

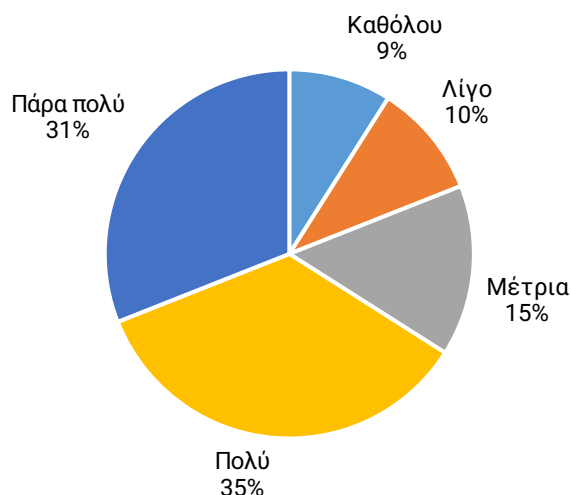
Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η άδικη φορολογική κλίμακα ενθαρρύνει τη φοροδιαφυγή, το 10% (n=10) δήλωσε ότι η άδικη φορολογική κλίμακα δεν ενθαρρύνει καθόλου τη φοροδιαφυγή, το 11% (n=11) δήλωσε ότι η άδικη φορολογική κλίμακα ενθαρρύνει λίγο τη φοροδιαφυγή, το 9% (n=9) δήλωσε ότι η άδικη φορολογική κλίμακα ενθαρρύνει μέτρια τη φοροδιαφυγή, το 36% (n=36) δήλωσε ότι η άδικη φορολογική κλίμακα ενθαρρύνει πολύ τη φοροδιαφυγή, ενώ τέλος το 34% (n=34) δήλωσε ότι η άδικη φορολογική κλίμακα ενθαρρύνει πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή.

Διάγραμμα 23 : Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής λόγω άδικης φορολογικής κλίμακας

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι η στοχευμένα υψηλή φορολογία στις συγκεκριμένες ομάδες ενθαρρύνει τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών, το 9% (n=9) δήλωσε ότι η στοχευμένα υψηλή φορολογία στις συγκεκριμένες ομάδες δεν ενθαρρύνει καθόλου τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών, το 10% (n=10) δήλωσε ότι η στοχευμένα υψηλή φορολογία στις συγκεκριμένες ομάδες ενθαρρύνει λίγο τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών, το 15% (n=15) δήλωσε ότι η στοχευμένα υψηλή φορολογία στις συγκεκριμένες ομάδες ενθαρρύνει μέτρια τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών, το 35% (n=35) δήλωσε ότι η στοχευμένα υψηλή φορολογία στις συγκεκριμένες ομάδες ενθαρρύνει πολύ τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών, ενώ τέλος το 31% (n=31) δήλωσε ότι η στοχευμένα υψηλή φορολογία στις συγκεκριμένες ομάδες ενθαρρύνει πάρα πολύ τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών.

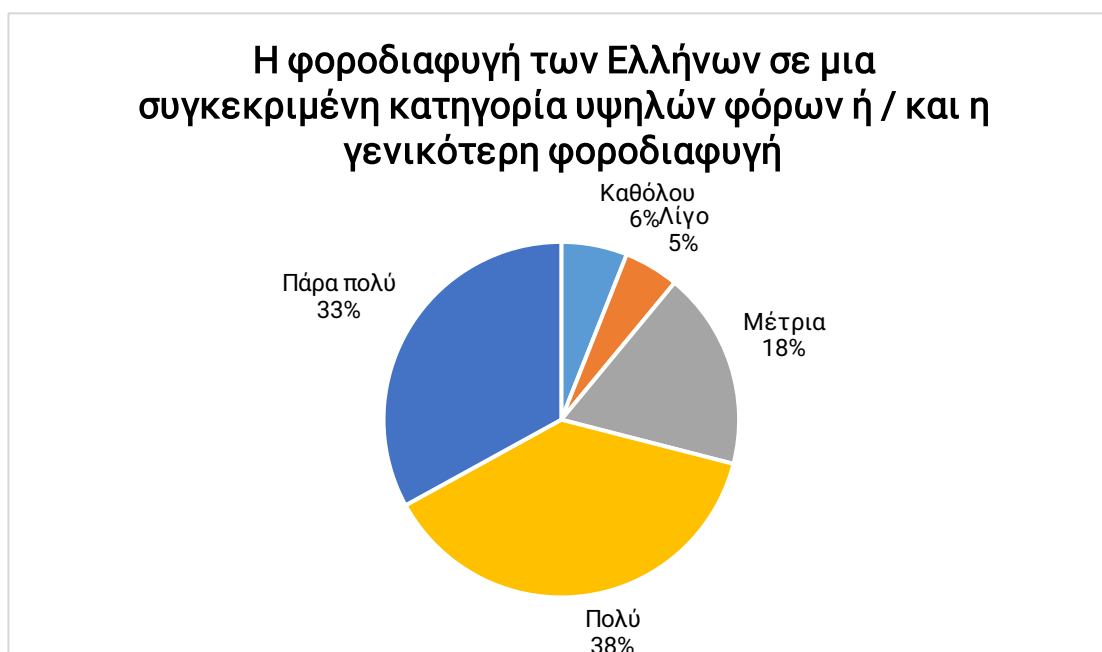
Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών λόγω στοχευμένης υψηλής φορολογίας σε συγκεκριμένες ομάδες

Διάγραμμα 24 : Η ενθάρρυνση της φοροδιαφυγής των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών λόγω στοχευμένης υψηλής φορολογίας σε συγκεκριμένες ομάδες

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγουν σε μια συγκεκριμένη κατηγορία υψηλών φόρων (π.χ. φόρος εισοδήματος) ή/και φοροδιαφεύγουν γενικότερα (σε οποιαδήποτε κατηγορία υψηλών ή όχι φόρων), το 6% (n=6) δήλωσε ότι οι Έλληνες δεν φοροδιαφεύγουν καθόλου σε μια συγκεκριμένη κατηγορία υψηλών φόρων (π.χ. φόρος εισοδήματος) ή/και γενικότερα (σε οποιαδήποτε κατηγορία υψηλών ή όχι φόρων), το 5% (n=5) δήλωσε ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγουν λίγο σε μια συγκεκριμένη κατηγορία υψηλών φόρων (π.χ. φόρος εισοδήματος) ή/και γενικότερα (σε οποιαδήποτε κατηγορία υψηλών ή όχι φόρων), το 18% (n=18) δήλωσε ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγουν σε μέτριο βαθμό σε μια συγκεκριμένη κατηγορία υψηλών φόρων (π.χ. φόρος εισοδήματος) ή/και γενικότερα (σε οποιαδήποτε κατηγορία υψηλών ή όχι φόρων), το 38% (n=38) δήλωσε ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγουν πολύ σε μια συγκεκριμένη κατηγορία υψηλών φόρων (π.χ.

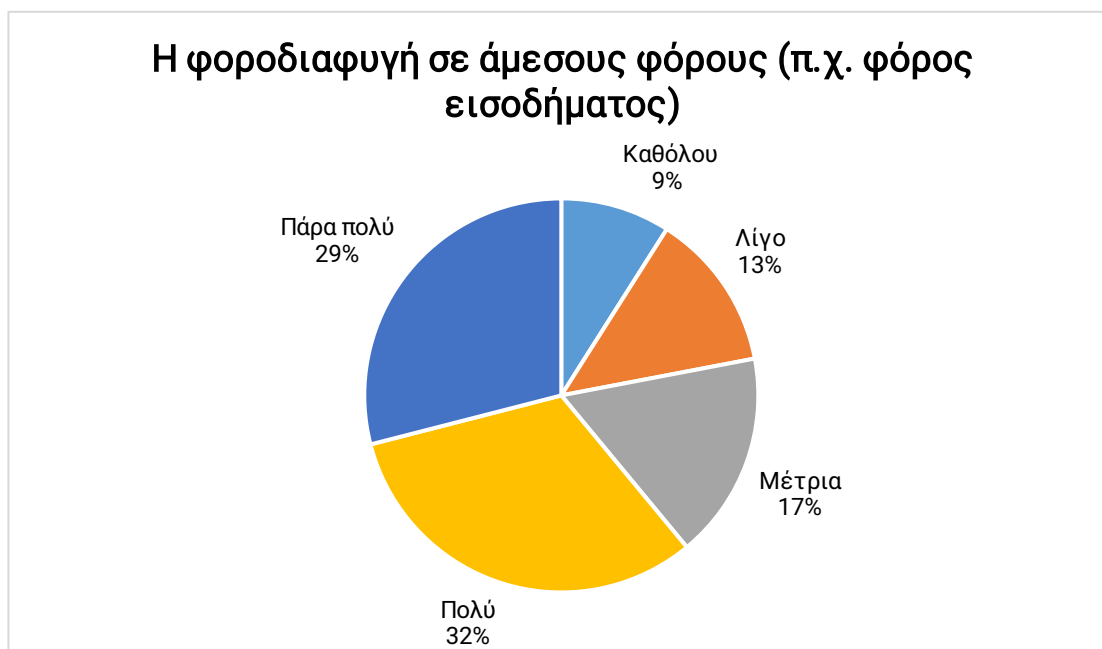
φόρος εισοδήματος) ή/και γενικότερα (σε οποιαδήποτε κατηγορία υψηλών ή όχι φόρων), ενώ τέλος το 33% (n=33) δήλωσε ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγουν πάρα πολύ σε μια συγκεκριμένη κατηγορία υψηλών φόρων (π.χ. φόρος εισοδήματος) ή/και γενικότερα (σε οποιαδήποτε κατηγορία υψηλών ή όχι φόρων).

Διάγραμμα 25 : Η φοροδιαφυγή των Ελλήνων σε μια συγκεκριμένη κατηγορία υψηλών φόρων ή / και η γενικότερη φοροδιαφυγή

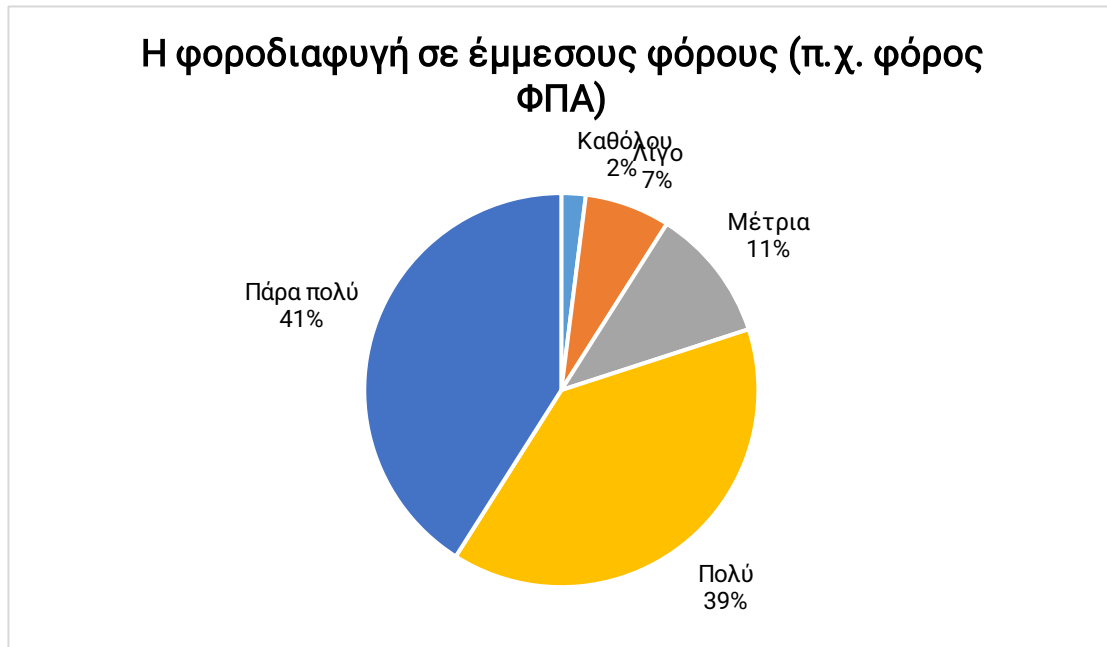
Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι υπάρχει φοροδιαφυγή σε άμεσους φόρους (π.χ. φόρος εισοδήματος), το 9% (n=9) δήλωσε ότι δεν υπάρχει καθόλου φοροδιαφυγή σε άμεσους φόρους (π.χ. φόρος εισοδήματος), το 13% (n=13) δήλωσε ότι υπάρχει σε μικρό βαθμό (λίγο) φοροδιαφυγή σε άμεσους φόρους (π.χ. φόρος εισοδήματος), το 17% (n=17) δήλωσε ότι υπάρχει σε μέτριο βαθμό (μέτρια) φοροδιαφυγή σε άμεσους φόρους (π.χ. φόρος εισοδήματος), το 32% (n=32) δήλωσε ότι υπάρχει σε μεγάλο βαθμό (πολύ) φοροδιαφυγή σε άμεσους φόρους (π.χ. φόρος εισοδήματος), ενώ τέλος το 29% (n=29) δήλωσε ότι υπάρχει σε πολύ μεγάλο βαθμό (πάρα πολύ) φοροδιαφυγή σε άμεσους φόρους (π.χ.

φόρος εισοδήματος).

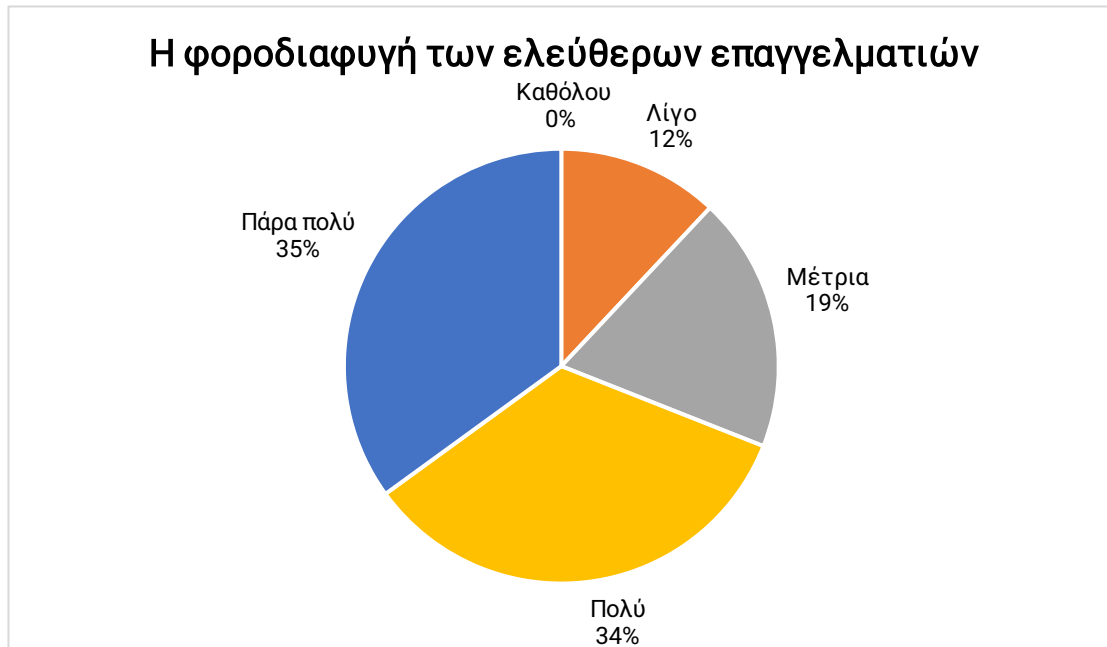
Διάγραμμα 26 : Η φοροδιαφυγή σε άμεσους φόρους (π.χ. φόρος εισοδήματος)

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι υπάρχει φοροδιαφυγή σε έμμεσους φόρους (π.χ. ΦΠΑ), το 2% (n=2) δήλωσε ότι δεν υπάρχει καθόλου φοροδιαφυγή σε έμμεσους φόρους (π.χ. ΦΠΑ), το 7% (n=7) δήλωσε ότι υπάρχει σε μικρό βαθμό (λίγο) φοροδιαφυγή σε έμμεσους φόρους (π.χ. ΦΠΑ), το 11% (n=11) δήλωσε ότι υπάρχει σε μέτριο βαθμό (μέτρια) φοροδιαφυγή σε έμμεσους φόρους (π.χ. ΦΠΑ), το 39% (n=39) δήλωσε ότι υπάρχει σε μεγάλο βαθμό (πολύ) φοροδιαφυγή σε έμμεσους φόρους (π.χ. ΦΠΑ), ενώ τέλος το 41% (n=41) δήλωσε ότι υπάρχει σε πολύ μεγάλο βαθμό (πάρα πολύ) φοροδιαφυγή σε έμμεσους φόρους (π.χ. ΦΠΑ).

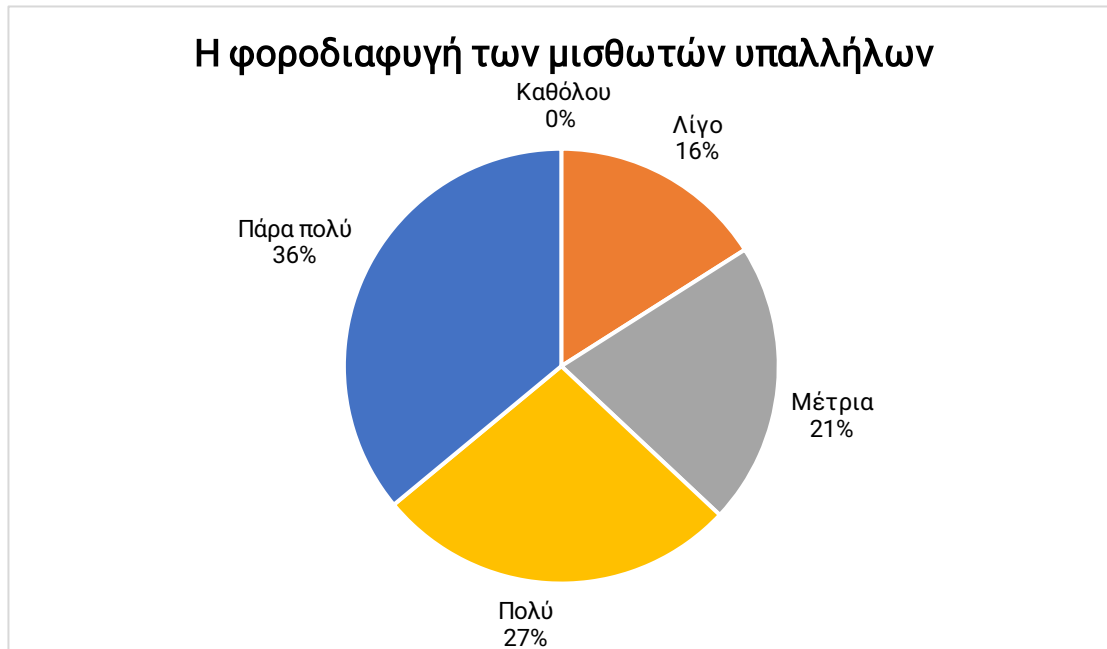
Διάγραμμα 27 : Η φοροδιαφυγή σε έμμεσους φόρους (π.χ. φόρος ΦΠΑ)

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι φοροδιαφεύγουν οι ελεύθεροι επαγγελματίες, το 0% (n=0) δήλωσε ότι δεν φοροδιαφεύγουν καθόλου οι ελεύθεροι επαγγελματίες, το 12% (n=12) δήλωσε ότι φοροδιαφεύγουν λίγο οι ελεύθεροι επαγγελματίες, το 19% (n=19) δήλωσε ότι φοροδιαφεύγουν μέτρια οι ελεύθεροι επαγγελματίες, το 34% (n=34) δήλωσε ότι φοροδιαφεύγουν πολύ οι ελεύθεροι επαγγελματίες, ενώ τέλος το 35% (n=35) δήλωσε ότι φοροδιαφεύγουν πάρα πολύ οι ελεύθεροι επαγγελματίες.

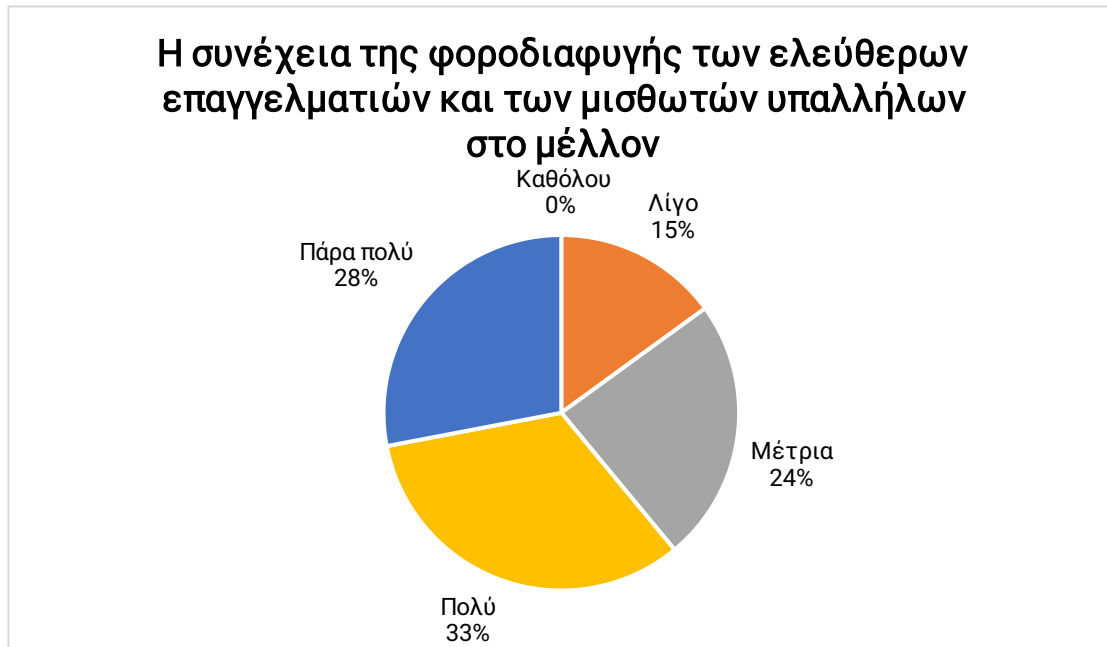
Διάγραμμα 28 : Η φοροδιαφυγή των ελεύθερων επαγγελματιών

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι φοροδιαφεύγουν οι μισθωτοί υπάλληλοι, το 0% (n=0) δήλωσε ότι δεν φοροδιαφεύγουν καθόλου οι μισθωτοί υπάλληλοι, το 16% (n=16) δήλωσε ότι φοροδιαφεύγουν λίγο οι μισθωτοί υπάλληλοι, το 21% (n=21) δήλωσε ότι φοροδιαφεύγουν μέτρια οι μισθωτοί υπάλληλοι, το 27% (n=27) δήλωσε ότι φοροδιαφεύγουν πολύ οι μισθωτοί υπάλληλοι, ενώ τέλος το 36% (n=36) δήλωσε ότι φοροδιαφεύγουν πάρα πολύ οι μισθωτοί υπάλληλοι.

Διάγραμμα 29 : Η φοροδιαφυγή των μισθωτών υπαλλήλων

Αναφορικά με το κατά πόσο πιστεύουν τα φορολογούμενα άτομα ότι θα συνεχίζουν να φοροδιαφεύγουν στο μέλλον τόσο οι ελεύθεροι επαγγελματίες όσο και οι μισθωτοί υπάλληλοι, το 0% (n=0) δήλωσε ότι δεν θα συνεχίζουν καθόλου να φοροδιαφεύγουν στο μέλλον τόσο οι ελεύθεροι επαγγελματίες όσο και οι μισθωτοί υπάλληλοι, το 15% (n=15) δήλωσε ότι θα συνεχίζουν σε μικρό βαθμό (λίγο) να φοροδιαφεύγουν στο μέλλον τόσο οι ελεύθεροι επαγγελματίες όσο και οι μισθωτοί υπάλληλοι, το 24% (n=24) δήλωσε ότι θα συνεχίζουν σε μέτριο βαθμό (μέτρια) να φοροδιαφεύγουν στο μέλλον τόσο οι ελεύθεροι επαγγελματίες όσο και οι μισθωτοί υπάλληλοι, το 33% (n=33) δήλωσε ότι θα συνεχίζουν σε μεγάλο βαθμό (πολύ) να φοροδιαφεύγουν στο μέλλον τόσο οι ελεύθεροι επαγγελματίες όσο και οι μισθωτοί υπάλληλοι, ενώ τέλος το 28% (n=28) δήλωσε ότι θα συνεχίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό (πάρα πολύ) να φοροδιαφεύγουν στο μέλλον τόσο οι ελεύθεροι επαγγελματίες όσο και οι μισθωτοί υπάλληλοι.

Διάγραμμα 30 : Η συνέχεια της φοροδιαφυγής των ελεύθερων επαγγελματιών και των μισθωτών υπαλλήλων στο μέλλον

4.4 Η συζήτηση των αποτελεσμάτων

Όπως έδειξε η μελέτη που έγινε παραπάνω, οι περισσότεροι ερωτηθέντες συμφωνούν ότι η υπερβολική φορολογία είναι ένας από τους κύριους παράγοντες της φοροδιαφυγής, ακολουθούμενη από την ατιμωρησία της φοροδιαφυγής, την πολυπλοκότητα της νομοθεσίας και την αδιαφάνεια στη διαχείριση των δημοσίων οικονομικών. Η λιγότερο σημαντική αιτία φοροδιαφυγής, σύμφωνα με τις απόψεις των ερωτηθέντων, είναι η ελλιπής εκπαίδευση. Οι συνήθεις τρόποι περιορισμού και τελικά εξάλειψης της φοροδιαφυγής σε παγκόσμιο επίπεδο συνίστανται σε υψηλότερες ποινές, καλύτερη οργάνωση των δημοσίων οικονομικών υπηρεσιών και των μηχανισμών ελέγχου και μερικές φορές σε χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές. Στην Ελλάδα, ωστόσο, τα μέτρα αυτά αποδείχθηκαν ανεπαρκή, πράγμα που σημαίνει ότι είναι απαραίτητη μια νέα, πιο αποτελεσματική προσέγγιση στη φορολογία. Η λύση είναι να δοθούν κίνητρα στους φορολογούμενους ώστε να υφίσταται έλεγχος για

την αποφυγή της φοροδιαφυγής. Η επικρατούσα άποψη σχετικά με την φορολογία είναι, ότι όσο υψηλότερη είναι η συμμετοχή των άμεσων φόρων στα φορολογικά έσοδα, τόσο δικαιότερο θεωρείται το φορολογικό σύστημα. Αντίστοιχα, όταν ισχύει κάτι τέτοιο τότε είναι λογικό οι φορολογούμενοι να πληρώνουν για τις φορολογικές τους υποχρεώσεις και να μην καταφεύγουν σε πρακτικές φοροδιαφυγής.

Επιπλέον, τα κριτήρια των αντικειμενικών αξιών εισοδήματος ή της ακίνητης περιουσίας αποτελούν αποτελεσματικούς τρόπους περιορισμού της φοροδιαφυγής αλλά ενέχουν πολλούς κινδύνους γιατί οδηγούν σε αδικίες. Μια επαναστατική αλλά αμφιλεγόμενη πρόταση θα μπορούσε να είναι να επιτραπεί σε ιδιωτικές εταιρείες να ασχοληθούν με τη συλλογή φόρων. Αυτό το σύστημα είναι παλιό και γνωστό στην Ελλάδα. Βοηθά στην αντιμετώπιση προβλημάτων όπως η έλλειψη αποτελεσματικότητας του φορολογικού συστήματος, η έλλειψη κινήτρων των φορολογουμένων και η διαφθορά στον δημόσιο τομέα.

Απαιτείται επίσης διεθνής συνεργασία για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής. Αρχικά, όμως, πρέπει να δημιουργηθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ κράτους και πολιτών. Οι πολίτες πρέπει να αισθάνονται ότι συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων και ότι το κράτος δεν είναι απόμακρο ή εχθρικό απέναντι τους. Μπορεί επίσης να βοηθήσει εάν το κράτος βελτιώσει την ποιότητα των δημόσιων υπηρεσιών. Οι φορολογούμενοι θα μπορούσαν να εμπιστεύονται σε μεγαλύτερο βαθμό τους υπεύθυνους της εκάστοτε κυβέρνησης, από την στιγμή που το κράτος επιστρέφει τη φορολογική αξία με τη μορφή υπηρεσιών και κοινωνικών παροχών, υπό την προϋπόθεση ότι οι φορολογούμενοι γνωρίζουν ακριβώς πώς δαπανήθηκαν οι φόροι τους. Τα δημόσια περιουσιακά στοιχεία, όπως σχολεία και νοσοκομεία, θα έπρεπε να ελέγχονται καταλλήλως όπου θα έδινε ικανοποίηση στους πολίτες και θα βελτιώνε τη φορολογική τους πειθαρχία. Τέλος, η εκπαίδευση και οι διάφορες μορφές ηθικής ενθάρρυνσης της φορολογικής συμμόρφωσης μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο.

Επίλογος

Ένα κρίσιμο πρόβλημα που αντιμετωπίζει το ελληνικό φορολογικό σύστημα είναι η εκτεταμένη παραοικονομία και η φοροδιαφυγή, που είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που απειλούν τα δημόσια έσοδα. Η φοροδιαφυγή όχι μόνο έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια κρατικών εσόδων, αλλά δημιουργεί επίσης ορισμένες σοβαρές στρεβλώσεις στην κατανομή των πόρων και στην οικονομική δραστηριότητα. Αυτό που καθιστά τη φοροδιαφυγή επείγον πρόβλημα είναι τα δημοσιονομικά ζητήματα και αυτά της θεμελιώδους κοινωνικής δικαιοσύνης. Ωστόσο, δεν πρέπει να σκεφτόμαστε αυτό το πρόβλημα απλώς υπό το πρίσμα της ανάγκης «αλλαγής κουλτούρας» και της διασφάλισης της «ηθικής μεταστροφής» της ελληνικής κοινωνίας. Οι φοροφυγάδες συμπεριφέρονται ορθολογικά, δηλαδή επιδιώκουν τα δικά τους συμφέροντα και υπάρχει πιθανότητα όσοι δεν φοροδιαφεύγουν απλά να μην μπορούν να το κάνουν, παρόλο που προτίθενται.

Διάφορες στατιστικές έρευνες που έγιναν από οικονομικούς αναλυτές και οικονομολόγους καθώς και οι διαθέσιμες εμπειρικές μελέτες και εκτιμήσεις για τη φοροδιαφυγή και τη παραοικονομία δείχνουν ότι το πρόβλημα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα είναι υπαρκτό, είναι χρόνιο και εκτεταμένο. Η πολυπλοκότητα του ελληνικού φορολογικού συστήματος σε συνδυασμό με τη δομή της ελληνικής οικονομίας, η οποία χαρακτηρίζεται από έναν σχετικά υψηλό αριθμό αυτοαπασχολούμενων, τείνουν να αυξάνουν την πιθανότητα και την ποικιλομορφία των τρόπων φοροδιαφυγής. Ταυτόχρονα, οργανωτικές αδυναμίες και άλλα ελαττώματα που υπάρχουν στους μηχανισμούς φορολογικού ελέγχου και είσπραξης φόρων επιδεινώνουν το πρόβλημα και γενικότερα την κατάσταση.

Οι αιτίες της φοροδιαφυγής μπορεί να χωρίζονται χονδρικά σε πέντε βασικές κατηγορίες :

- Νομοθετικό-πολιτικές αιτίες,

- Τεχνολογικές αιτίες.
- Γραφειοκρατικό-οργανωτικές αιτίες.
- Διαρθρωτικές αιτίες.
- Πολιτιστικές αιτίες.

Τα νομοθετικά-πολιτικά αίτια της φοροδιαφυγής πηγάζουν από την ασκούμενη φορολογική πολιτική και το πολιτικό περιβάλλον στη χώρα και περιλαμβάνουν τους ακόλουθους παράγοντες :

- Πολυπλοκότητα του συστήματος της φορολογικής νομοθεσίας.
- Αδιαφάνεια στη δημόσια οικονομική διαχείριση, η οποία δημιουργεί το αίσθημα ανασφάλειας και αδικίας στους φορολογούμενους καθώς και στους υπαλλήλους της φορολογικής διοίκησης.
- Υπερβολική φορολογία.
- Η ατιμωρησία για θέματα φοροδιαφυγής και η πολιτική βούληση δεν επαρκούν για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος.

Η έλλειψη τεχνολογικής και οργανωτικής υποδομής της φορολογικής διοίκησης είναι ένας από τους παράγοντες που εντείνουν τη φοροδιαφυγή. Η απουσία πλήρους μηχανοργάνωσης και συστηματικής καταγραφής ηλεκτρονικών αρχείων και δεδομένων δημιουργεί προβλήματα και εμποδίζει την αποτελεσματική επεξεργασία των πληροφοριών. Η κατάσταση επιδεινώνεται ακόμη περισσότερο από τον αναποτελεσματικό έλεγχο και τη έντονη γραφειοκρατία. Ταυτόχρονα, μεγάλο ρόλο παίζει και η έλλειψη επαρκούς και σύγχρονης τεχνολογικής υποδομής. Οι δυσλειτουργίες στο υπάρχον σύστημα δεδομένων (αργή ενημέρωση των πληροφοριών για την αλλαγή της νομοθεσίας) και η έλλειψη πρόσβασης σε συγκεκριμένες πληροφορίες συμβάλλουν στο πρόβλημα της ευρύτερης φοροδιαφυγής στην Ελλάδα.

Η γραφειοκρατία είναι άλλο ένα πρόβλημα που εντείνει τη φοροδιαφυγή. Αυτό το πρόβλημα αντιμετωπίζει όχι μόνο το ελληνικό φορολογικό σύστημα αλλά και πολλές άλλες χώρες. Οι διαρθρωτικοί λόγοι

φοροδιαφυγής στην Ελλάδα περιλαμβάνουν πολύ μεγάλο αριθμό αυτοαπασχολούμενων και πολύ μικρές επιχειρήσεις. Αυτοί οι παράγοντες ευνοούν τη φοροδιαφυγή μέσω των παρακάτω :

- Το υψηλό ποσοστό απασχόλησης (σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες) στις οικογενειακές επιχειρήσεις, με την πλειονότητα των μελών της οικογένειας να μην συνεισφέρουν στους φορείς κοινωνικής ασφάλισης.
- Παρακώλυση φορολογικού ελέγχου λόγω δύσκολης και περίπλοκης ελεγκτικής διαδικασίας.
- Η αυτοαπασχόληση διευκολύνει την απόκρυψη εισοδήματος.

Η έλλειψη επαρκούς εκπαίδευσης για τη διασφάλιση συνέπειας σε θέματα φορολογίας αποτελεί έναν άλλο σημαντικό παράγοντα φοροδιαφυγής. Υπάρχουν ενδείξεις ότι όταν η αμοιβαιότητα του κράτους στη συνείδηση των πολιτών είναι χαμηλή ενώ τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των φορολογουμένων δεν είναι εμφανή, η φοροδιαφυγή ανθίζει. Η οικονομική έρευνα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ έδειξε ότι η αύξηση των φόρων και των αναλογιστικών εισφορών σε συνδυασμό με την αυστηρότερη νομοθεσία, οδηγούν σε αύξηση της φοροδιαφυγής, της μαύρης οικονομίας, της διαφθοράς και του χαμηλής φορολογικής ηθικής.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Anastasiou, A., Kalamara, E., & Kalligosfyris, C. (2020). Estimation of the size of tax evasion in Greece. *Bulletin of Applied Economics*, 97–107.

Anastasiou, A., Kalamara, E., & Kalligosfyris, C. (2021). Determinants of tax evasion in Greece: Econometric analysis of co-integration and causality, variance decomposition and impulse response analysis. *Bulletin of Applied Economics*, 29–57.

Diakomihalis, M. (2020). Factors of Tax Evasion in Greece: Taxpayers' Perspective. *Journal of Tax Reform*, 6(2), 180–195.

Drogalas, G., Anagnostopoulou, E., Pazarskis, M., & Petkopoulos, D. (2018). Tax Ethics and Tax Evasion, Evidence from Greece. *Theoretical Economics Letters*, 8(5), 1018–1027.

Drogalas, G., Anagnostopoulou, E., Pazarskis, M., & Galeas, S. (2018). Tax Evasion in Small and Micro Greek Firms in the Light of the Economic Recession. *Theoretical Economics Letters*, 08(02), 135–146.

Eriotis, N., Missiakoulis, S., Dokas, I., Tzavaras, M., & Vasiliou, D. (2021). Tax Avoidance and Transfer Pricing. *International Journal of Corporate Finance and Accounting*, 8(2), 28–39.

Fotiadis, K., & Chatzoglou, P. (2021). The tax morale of exhausted taxpayers. The case of Greece. *Constitutional Political Economy*.

Goumagias, N., & Hristu-Varsakelis, D. (2013). Tax evasion by risk-averse firms in Greece: a discrete Markov-based optimization model. *Optimization*,

62(8), 1153–1167.

Goumagias, N., Hristu-Varsakelis, D., & Saraidaris, A. (2012). A decision support model for tax revenue collection in Greece. *Decision Support Systems*, 53(1), 76–96.

Karasteriou, E., Karagiorgos, A., Lois, P., & Drogalas, G. (2020). The phenomenon of tax evasion and undeclared work in Greece. Causes and the role of control mechanisms. *International Journal of Managerial and Financial Accounting*, 12(1), 71.

Kounadeas, T., Eriotis, N., Boufounou, P., & Sofia, D. (2022). Analysis of the Factors Affecting Tax Evasion in Greece. *International Journal of Economics and Business Administration*, 1(1), 140–158.

Manolas, G., Rontos, K., Sfakianakis, G. & Vavouras, I. (2013). The determinants of the shadow economy: The case of Greece. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, 6(1), 1036-1047.

Matsaganis, M., Leventi, C., & Flevotomou, M. (2012). The Crisis and Tax Evasion in Greece: What are the Distributional Implications?. *CESifo Forum*, 13(2), 26-32.

Matsaganis, M., & Flevotomou, M. (2010). Distributional Implications of Tax Evasion in Greece. *CESifo Forum*, 3(4), 261-279.

Matsaganis, M., Leventi, C., & Flevotomou, M. (2013). Distributional Implications of Tax Evasion and the Crisis in Greece. *EUROMOD Working Paper*, 4(5), 1-19.

Mitrakos, P., Bitzenis, A., Makedos, I., & Kontakos, P. (2016). Tax Morale and Compliance in Greece: An Approach for the Construction of a Questionnaire Survey. *Contributions to Economics*, 103–112.

Lalountas, D., Manolas, G., & Vavouras, I. (2011). Corruption, Globalization and Development: How are these Three Phenomena Related. *Journal of Policy Modeling*, 3(3), 636-648.

Papadakis, S., Eriotis, N., Missiakoulis, S., & Vasiliou, D. (2021). Greek tax reality and the VAT gap: Influential factors. *Journal of Accounting and Taxation*, 13(1), 28-44.

Stamatopoulos, T., Terzakis, D., & Vrontaki, S. (2015). On the Inhuman Act of Tax Evasion: Is there a Progress in Economic Scientific Knowledge?. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 5(3), 15-29.

Varotsis, N., & Katerelos, I. (2019). The Regional Tax Policy: A Review in Greece. *Modern Economy*, 10(08), 1963–1983.

Vousinas, G. L. (2017). Shadow economy and tax evasion. The Achilles heel of Greek economy. Determinants, effects and policy proposals. *Journal of Money Laundering Control*, 20(4), 386–404.

Ελληνική βιβλιογραφία

Βαβούρας, Ι. & Βαβούρα, Χ. (2019). *Οικονομική Πολιτική*, Τρίτη βελτιωμένη έκδοση. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση.

Βαβούρας, Ι. & Μανωλάς, Γ. (2004). *Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : Προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος*. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση.

Βαβούρας, Ι. (1990). *Παραοικονομία*. Αθήνα : Εκδόσεις Κριτική

Βαβούρας, Ι. & Κούτρης, Α. (1991). *Παραοικονομία : Η έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα και το εξωτερικό*. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση.

Βαβούρας, Ι. & Καραβίτης, Ν. (1997). «Το πρόβλημα της παραοικονομίας στην Ελλάδα: Έκταση, επιπτώσεις, πολιτική αντιμετώπισης», Το παρόν και το μέλλον της ελληνικής οικονομίας, τόμ. Β΄, επιμ. Α. Κιντής, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα : Gutenberg.

Βαβούρας, Ι. & Μανωλάς, Γ. (2005α). «Παραοικονομία: Η παρατηρούμενη αλλά μη καταγραφόμενη οικονομική δραστηριότητα και οι σχέσεις της με τη διαφθορά», σε Χ. Κόλλιας, Χ. Ναξάκης και Μ. Χλέτσος (επιμ.), Σύγχρονες προσεγγίσεις της ελληνικής οικονομίας. Αθήνα : Πατάκη.

Βαβούρας, Ι. & Μανωλάς, Γ. (2005β). «Η διαφθορά και οι σχέσεις-επιπτώσεις της με την επίσημη οικονομία και την παραοικονομία», σε Κλ. Κουτσούκης – Π. Σκλιάς (επιμ.), Διαφθορά και σκάνδαλα στη δημόσια διοίκηση και την πολιτική. Αθήνα : Σιδέρης.

ΔιαΝΕΟσις, (2016). Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα : Αιτίες, έκταση και προτάσεις καταπολέμησης της. Ανακτήθηκε στις 15/6/2022 από https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf

Παράρτημα ερωτηματολογίου

1) Επιλέξτε το φύλο σας

- Άνδρας
- Γυναίκα

2) Επιλέξτε την ηλικία σας

- Από 18 έως 29 ετών
- Από 30 έως 39 ετών
- Από 40 έως 49 ετών
- Από 50 ετών και πάνω

3) Επιλέξτε την βαθμίδα του μορφωτικού σας επιπέδου;

- Απόφοιτος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Απόφοιτος δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
- Απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου
- Κάτοχος διδακτορικού τίτλου

4) Σε ποια κατηγορία από τις παρακάτω ανήκετε;

- Ιδιωτικός υπάλληλος
- Δημόσιος υπάλληλος
- Ελεύθερος επαγγελματίας
- Άνεργος
- Συνταξιούχος
- Άλλο

5) Έχετε φοροδιαφύγει στο παρελθόν;

- Ναι
- Όχι

6) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η φορολογική συνείδηση επηρεάζει τη φοροδιαφυγή;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

7) Κατά πόσο πιστεύετε ότι το μορφωτικό επίπεδο – η κουλτούρα των φορολογουμένων επηρεάζει τη φοροδιαφυγή;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

8) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η επιχειρηματική ηθική επηρεάζει τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

9) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί μέρος της

κοινωνικής υπευθυνότητας των επιχειρήσεων;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

10) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η φοροδιαφυγή έχει εισέλθει στην ευρύτερη κουλτούρα των Ελλήνων (δηλαδή ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγαν λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά το κάνουν και στην σημερινή εποχή);

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

11) Κατά πόσο πιστεύετε ότι οι συχνές αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου επηρεάζουν τη φοροδιαφυγή;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

12) Κατά πόσο πιστεύετε ότι τα παράθυρα/κενά των νόμων βοηθούν τη φοροδιαφυγή;

- Καθόλου
- Λίγο

- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

13) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η άγνοια των εγκυκλίων επηρεάζει τη φοροδιαφυγή;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

14) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η γραφειοκρατία επηρεάζει τη φοροδιαφυγή;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

15) Κατά πόσο πιστεύετε ότι θα πρέπει να συνταχθεί «ειδική» νομοθεσία για την φοροδιαφυγή;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

16) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η παραγραφή προστίμων βοηθά το φαινόμενο της φοροδιαφυγής;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

17) Κατά πόσο πιστεύετε ότι οι ελαφριές ποινές βοηθούν το φαινόμενο της φοροδιαφυγής;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

18) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η ατιμωρησία στο χρηματισμό των δημοσίων λειτουργιών βοηθά το φαινόμενο της φοροδιαφυγής;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

19) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η μη τιμωρία των φορολογικών παραπτώματων βοηθά το φαινόμενο της φοροδιαφυγής;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

20) Κατά πόσο πιστεύετε ότι θα πρέπει να ακολουθούνται συγκεκριμένες πρακτικές (π.χ. από την κυβέρνηση) έτσι ώστε να αποφεύγεται η φοροδιαφυγή και συνεπώς η τιμωρία των παραβατών;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

21) Κατά πόσο πιστεύετε ότι οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης ενθαρρύνουν τη φοροδιαφυγή;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

22) Κατά πόσο πιστεύετε ότι τα υψηλά τεκμήρια ενθαρρύνουν τη φοροδιαφυγή;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

23) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η άδικη φορολογική κλίμακα ενθαρρύνει τη φοροδιαφυγή;

- Καθόλου

- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

24) Κατά πόσο πιστεύετε ότι η στοχευμένα υψηλή φορολογία στις συγκεκριμένες ομάδες ενθαρρύνει τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

25) Κατά πόσο πιστεύετε ότι οι Έλληνες φοροδιαφεύγουν σε μια συγκεκριμένη κατηγορία υψηλών φόρων (π.χ. φόρος εισοδήματος) ή/και γενικότερα (σε οποιαδήποτε κατηγορία υψηλών ή όχι φόρων);

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

26) Κατά πόσο υπάρχει φοροδιαφυγή σε άμεσους φόρους;(πχ φόρος εισοδήματος)

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια

- Πολύ
- Πάρα πολύ

27) Κατά πόσο υπάρχει φοροδιαφυγή σε έμμεσους φόρους; (πχ ΦΠΑ)

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

28) Κατά πόσο φοροδιαφύγουν οι ελεύθεροι επαγγελματίες;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

29) Κατά πόσο φοροδιαφύγουν οι μισθωτοί υπάλληλοι;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

30) Κατά πόσο πιστεύετε θα συνεχίζουν να φοροδιαφεύγουν στο μέλλον τόσο οι ελεύθεροι επαγγελματίες όσο και οι μισθωτοί υπάλληλοι;

- Καθόλου
- Λίγο

- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

